

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Kristýna Ulrychová

Problematika oběti trestného činu v kriminologii

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Bc. Vladimír Pelc, Ph.D.

Katedra: Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu) : 18. 11. 2022

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 214 781 znaků včetně mezer.

.....

Kristýna Ulrychová

V Praze dne 18. 11. 2022

Poděkování

Ráda bych zde poděkovala doc. JUDr. Bc. Vladimíru Pelcovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a připomínky při vedení mé diplomové práce. Na závěr bych chtěla vyjádřit velké díky své rodině, která mi byla podporou po celou dobu studia.

Obsah

Úvod.....	1
1 Viktimologie	3
1.1 Pojem oběť trestného činu v kriminologii.....	9
1.2 Typologie obětí.....	10
1.3 Obecné typy obětí.....	11
1.4 Zvláštní typy obětí.....	16
1.4.1 Oběti senioři	17
1.4.2 Oběť domácího násilí	19
1.4.3 Oběť stalkingu.....	21
2 Viktimizace	23
2.1 Chování oběti	23
2.2 Vztah oběť-pachatel	26
2.3 Index viktimizace	27
2.4 Újma způsobená oběti	28
2.4.1 Primární viktimizace	28
2.4.2 Sekundární viktimizace	29
2.4.3 Terciární viktimizace.....	31
2.5 Dopad trestného činu na oběť.....	32
2.5.1 Posttraumatická stresová porucha	34
2.6 Reviktimizace.....	35
2.7 Stockholmský syndrom	37
2.8 Předstíraná viktimizace	38
2.9 Viktimnost.....	40
3 Právní úprava ochrany oběti	43
3.1 Pojem oběť v trestněprávní rovině	44
3.2 Postavení a ochrana obětí podle zákona o obětech trestných činů.....	49
3.3 Postavení a ochrana poškozeného v trestním řádu.....	54
3.4 Institut vykázání podle zákona o Policii ČR	59
4 Pomoc obětem trestných činů	62
4.1 Laická pomoc	64
4.2 Psychologická pomoc.....	66
4.3 Sociální pomoc	69
4.4 Právní pomoc.....	71
5 Viktimologická prevence	73
5.1 Primární prevence.....	77

5.2	Sekundární prevence	78
5.3	Terciární prevence	79
	Závěr.....	80
	Seznam zkratek	83
	Seznam použitých zdrojů	84
	Název diplomové práce v českém jazyce, abstrakt v českém jazyce a 3 klíčová slova v českém jazyce.....	89
	Název diplomové práce v anglickém jazyce, abstrakt v anglickém jazyce a 3 klíčová slova v anglickém jazyce	91

Úvod

Problematika oběti trestného činu je tématem, které by mělo být důležité pro každého z nás. Kdokoli z nás a našich nejbližších se může stát obětí, trestné činy se nepřestanou nikdy páchat. Proto bychom všichni měli mít zájem na tom, aby postavení oběti ve společnosti bylo co možná nejlepší, přístup k ní co možná nejcitlivější, ochrana a pomoc jí poskytovaná co nejefektivnější, povědomí o faktorech majících vliv na to, zda se staneme obětí trestného činu, co nejširší. Také díky znalosti této problematiky lze stále vylepšovat způsoby prevence kriminality, díky čemuž lze minimalizovat možnost toho, že kohokoli může potkat stejný osud jako oběť samu. Na základě poznatků plynoucích z problematiky oběti trestného činu lze také lépe porozumět újmě oběti způsobené a následkům trestných činů s tím souvisejících, což se může promítnout do způsobu práce s oběťmi a možností pomoci, zároveň může okolí oběti lépe porozumět tomu, čím si oběť prochází. Pohled na oběti v průběhu let prošel velkou proměnou, to se promítlo do názorů na ně, řešení jejich situace a do právní úpravy, a tím do každodenního života. Avšak stejně jako se vyvíjí tato oblast, dočkala se velkého rozvoje také trestná činnost, která je díky technickému pokroku stále sofistikovanější, čímž se otevírá brána novým druhům trestných činů. Tím jsou ohroženy nové skupiny osob, které se mohou stát oběťmi. Oběť se tedy stále proměňuje, i proto bylo toto téma aktuální včera, je aktuální dnes a bude aktuální i zítra. Nakonec to, jak je s oběťmi zacházeno, jak je na ně pohlíženo, jak jsou chráněny a jak je jim pomáháno, mnoho vypovídá o stavu dané společnosti, její vyspělosti a do jisté míry i o její solidaritě.

Po dlouhou dobu stál v centru pozornosti pachatel a společnost se málo zaměřovala na oběť, pokud vůbec. Příkladem může být nechvalně známý britský sériový vrah Jack Rozparovač, jehož pravá totožnost je do dnes záhadou, a i po takové době vzbuzuje zájem a je předmětem mnoha spekulací. Oběť v tomto případě vzbuzovala zájem snad jen díky své profesi a spojitosti se sadistickým provedením vraždy. I z toho by se dalo usoudit, že společnost je svým způsobem osobou pachatele fascinovaná a čím horšího zločinu se dopustí, tím je zájem o jeho osobu větší. Také se natáčí mnohé dokumenty, které se věnují pouze osobě pachatele, jeho motivům a stylu zabíjení, ale na oběti se zapomíná. I z tohoto důvodu jsem si vybrala toto téma, protože o pachateli se toho ve společnosti ví více než o obětech. Poprvé jsem se o tuto problematiku začala více zajímat díky stáži na státním zastupitelství, kdy mě zaujalo, proč se někdo stane obětí domácího násilí mezi partnery a jaké důsledky to může mít na psychiku nejen přímých obětí, ale i těch nepřímých – jejich dětí.

Cílem této diplomové práce je uvést čtenáře do problematiky oběti trestného činu v kriminologii, a to nejen skrze popsání vývoje pohledu na oběť v historii, ale také provedením procesu viktimizace a obeznámením se mimo jiné s tím, jakou roli v něm může sehrát chování oběti nebo vztah mezi obětí a pachatelem. Zároveň bych chtěla uvést, jaké faktory mohou mít vliv na to, že se kdokoliv může stát obětí, a jaké dopady může trestný čin na oběť mít. V neposlední řadě bych také chtěla popsat současný stav ochrany oběti ve vybraných právních předpisech a druhy pomoci obětem poskytované. Neopomenu ani viktimologickou prevenci, její druhy a podoby. Také bych se v textu práce ráda zmínila o několika návrzích de lege ferenda, které jsou zakomponované především do části třetí, kam spadají podle problematiky, již se týkají. Metoda, kterou jsem k naplnění těchto cílů použila, je především deskriptivní a analytická.

Tato práce se člení do pěti částí, ty následně do kapitol a některé do bodů. V první části se budu nejdříve zabírat vymezením kriminologie a poté viktimologií, jejím předmětem včetně její stručně zmíněné historie a měnícímu se pohledu na oběť, což je důležité pro provázanost a komplexní pochopení problematiky oběti. Dále se zde budu věnovat pojmu oběť v kriminologii a jednotlivým typologiím obětí – jak obecnými typy obětí, tak zvláštními typy obětí, jako jsou oběti senioři, oběti domácího násilí a oběti stalkingu. V druhé části se zaměřím na proces viktimizace, jaký vliv v něm může mít chování oběti a vztah mezi obětí a pachatelem, zmíním také index viktimizace, újmu oběti způsobenou a co může ovlivnit dopad trestného činu na oběť spolu s fázemi prožívání újmy. Neopomenu ani posttraumatickou stresovou poruchu, její podoby a koho postihuje. Dále budu věnovat pozornost reviktimizaci a jejím možným příčinám a vysvětlím také naučenou bezmoc s ní často spojenou. Popíšu stockholmský syndrom, jeho původ, příčiny a projevy. Tuto část zakončím předstíranou viktimizací, viktimností a činiteli, které mohou mít vliv na to, zda se obětí staneme. Ve třetí části se chci věnovat právní úpravě ochrany oběti, jejím právům a jejímu postavení ve vybraných právních předpisech – v zákoně o obětech trestných činů, trestním řádu a ochraně plynoucí z institutu vykazání podle zákona o Policii ČR. Rozebírat budu také pojem oběť v trestněprávní rovině, a to vymezení oběti podle zákona o obětech trestných činů a poškozeného podle trestního řádu a jejich srovnání. Ve čtvrté části popíšu pomoc obětem a představím její druhy, způsoby a některé subjekty ji poskytující. Pátou část věnuji viktimologické prevenci, jejímu významu, užívaným prostředkům a zmíním několik pravidel bezpečného chování. V této práci jsem vycházela především z odborné literatury, jako jsou monografie či komentáře k zákonům, ale také z právních předpisů a internetových zdrojů.

1 Viktimologie

Než si budeme moci říci, co viktimologie je, čím se zabývá, a než se přesuneme k pojmu oběť v kriminologii a k typologii obětí obecné i zvláštní, musíme začít pojmem kriminologie.

Pojem *kriminologie* má původ v latinském slově *crimen* – zločin a v řeckém slově *logos* ve smyslu nauka, tzn. nauka o kriminalitě (zločinnosti). Tento pojem byl poprvé zmíněn francouzským antropologem Paulem Topinardem v roce 1879 a následně roku 1885 vydal italský právník a myslitel Raffaele Garofalo dílo s názvem *Criminologia*, kde se tímto pojmem zabýval. K počátku budoucí kriminologie však přispěl roku 1764 i Cesaro Beccaria svým dílem *O zločinech a trestech* či John Howard a jeho *Stav věznic v Anglii a Walesu* z roku 1777. Samostatným vědním oborem se kriminologie stala ve spojitosti s italskou pozitivistickou antropologickou školou, jejímiž představiteli byli v druhé polovině 19. století Cesare Lombroso a jeho žáci Raffaele Garofalo a Enrico Ferri.¹

Kriminologie je samostatnou empirickou společenskovední disciplínou, v jejímž centru zájmu nestojí jen jednotlivci jako např. oběť či pachatel, ale i sociální skupiny spolu se společností jako celkem.² Mezi empirické vědy ji řadíme z toho důvodu, že se zabývá kriminalitou jako jevem reálným, kdy poznatky pocházející z kriminologických výzkumů musí být vždy přezkoumatelné. Analyzuje tedy, co je, a snaží se to popsat, narozdíl od trestněprávní nauky jako vědy normativní, která se zabývá tím, co by v oblasti kriminality mělo být či jak jednotlivá ustanovení interpretovat.³ Pokud tedy trestněprávní nauka a trestní politika bude řešit, zda uzákonit či neuzákonit trest smrti, kriminologie bude zkoumat dopad tohoto již zavedeného institutu v jiných zemích skrze různé výzkumy a analýzy.

¹ GŘIVNA, Tomáš. Pojem, předmět a úkoly kriminologie. In: GŘIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. str. 23-24.

² VÁLKOVÁ, Helena. Vymezení předmětu kriminologie, její postavení v systému vědních oborů zabývajících se kriminalitou a vztah k trestní politice. In: KUČHTA, Josef, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H. Beck, 2005. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 80-7179-813-4. str. 1.

³ NOVOTNÝ, Oto a ZAPLETAL, Josef. Pojem, předmět a úkoly kriminologie. In: NOVOTNÝ, Oto, CHROMÁ, Marta, HORÁLKOVÁ, Milena, ZAPLETAL, Josef, MUSIL, Jan a NOVÁKOVÁ, Jana. *Kriminologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. ISBN 80-86432-08-4. str. 13-14.

Pokud jde o vymezení kriminologie a jejího předmětu, odborná literatura nám nabízí mnoho definic. Uvedu zde vymezení Kuchty, Válkové a kolektivu z důvodu, že přestože nejde o taxativní výčet oblastí, na které se kriminologie zaměřuje, jde o výčet oblastí pro kriminologii nejdůležitějších. Lze tedy přijmout její definici jako „*samostatné, interdisciplinární vědy, která zkoumá za pomoci teoretických postupů a empirických metod kriminalitu, její příčiny, projevy a latenci, pachatele, oběť a jejich vzájemný vztah, sankční systémy a jejich účinnost, formální sociální kontrolu kriminality uskutečňovanou prostřednictvím trestní justice, neformální sociální kontrolu, společenské procesy kriminalizace a viktimizace, prevenci a veřejné mínění o kriminalitě.*”⁴

Viktimologie jako nauka o obětech je relativně mladou vědní disciplínou. Ještě než byla zformována, postavení oběti se ve společnosti v průběhu historie měnilo. Od původní aktivní role oběti či jejich blízkých v předfeudální době, kdy jako jakási samospráva stíhali, soudili, mnohdy i trestali zločince, přešli k roli okrajové, protože to byl panovník a osoby jím zmocněné, kteří se stali vykonavateli spravedlnosti. Původně byl totiž vymezen jen nepatrný úsek zločinů, které stíhala přímo světská moc, avšak z důvodu udržení společenského pořádku se zločiny začaly brát jako akt namířený primárně proti králi a pravomoc je soudit a trestat přešla na něj. Přestože se postupem času začíná upravovat postavení a ustanovovat práva obžalovaného, práva obětí a svědků zůstávají v pozadí zájmu.⁵

I přes některé zmínky zakladatelů kriminologie o roli obětí se pozornost kriminologů dlouho zaměřovala jen na osobu pachatele a na to, co protiprávnímu jednání předcházelo, na potrestání pachatele a na možnosti jeho resocializace. To se změnilo v 40. a 50. letech 20. století, kdy byla německým kriminologem Hansem von Hentigem a rumunským právníkem Benjaminem Mendelsohnem založena viktimologie. Posledně zmíněný je navíc i autorem pojmu viktimologie, jako první ho použil ve svém referátu.⁶

Tito dva zakladatelé viktimologie se mimo jiné zabývali vztahem mezi obětí a pachatelem. Toho si můžeme povšimnout v článku von Hentiga z roku 1941 s názvem *Poznámky ke vztahu mezi pachatelem a obětí*. Zde tvrdí, že jednání pachatele a oběti si zaslouží hlubší analýzu, neboť

⁴ VÁLKOVÁ, Helena. Vymezení předmětu kriminologie, její postavení v systému vědních oborů zabývajících se kriminalitou a vztah k trestní politice. In: KUČTA, Josef, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H. Beck, 2005. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 80-7179-813-4. str. 2.

⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-461-9. str. 97.

⁶ HOLOMEK, Jaroslav. *Viktimológia*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. Slovenské učebnice. ISBN 978-80-7380-446-6. str. 12-13.

to může být oběť, kdo se o vznik trestného činu přičinil, jelikož oběť mohla být původně agresorem a pachatel osobou napadenou a jejich role se jen v průběhu činu vyměnily. V roce 1948 vydal von Hentig učebnici s názvem *Pachatel a jeho oběť*, kde říká, že k vyšetřování kriminality napomůže důkladnější poznání vztahu mezi pachatelem a jeho obětí. Mendelsohn zase skrze své výzkumy přišel s poznatkem, že mezi obětí a pachatelem bývá silný osobní vztah. Poskytnout pomoc obětem chtěl Mendelsohn skrze specifické kliniky pro oběti, které by se postavily a fungovaly na bázi různých teorií rehabilitace.⁷

Z myšlenek von Hentiga, že to může být oběť, kdo nese u některých deliktů jistý podíl viny na své viktimizaci, a že zločin není nic jiného než vzájemná proměnlivá interakce mezi obětí a pachatelem, vycházeli kriminologové M. Wolfgang a jeho student M. Amir. Začali oběti podrobovat empirickému zkoumání a některé jejich výsledky vedly až k absurdním závěrům. Jako příklad můžeme uvést analýzu M. Amira, který zkoumal 646 znásilnění žen, jež se odehrála v oblasti Filadelfie v 70. letech 20. století, z níž v 19 % případů vyvodil spoluzavinění oběti.⁸ Spoluvinu oběti Amir spatřoval v tom, že nedala dostatečně najevo nesouhlas s pohlavním stykem či k němu oběť souhlas skutečně dala, nebo si to tak pachatel alespoň vyložil, avšak následně souhlas vzala zpět. Tyto závěry pak mohly vést k podpoře tvrzení, že si za znásilnění žena může vlastně sama.⁹ Podobná tvrzení jsou podle mého názoru nebezpečná, protože by mohla pokřivit pohled a přístup společnosti k sexuálnímu násilí páchanému na ženách a muž by mohl být zcela či částečně zbaven odpovědnosti, jelikož by jeho jednání bylo zlehčováno. V nejhorším případě by to mohlo do budoucna posílit i negativní chování některých našich spoluobčanů.

K rozvoji viktimologie dochází v 50. a 60. letech minulého století. Kriminologové se začínají více soustředit na osobu oběti a odhlížíjí od osoby pachatele, přesto se však někdy nahlíží na oběť jako na osobu, která může nést jistý podíl viny na své smrti. Nálada ve společnosti se začíná také proměňovat, mezi lidmi se objevuje velká vlna empatie, která je vyvolána událostmi způsobenými 2. světovou válkou v popředí s holocaustem, ale i jinými situacemi. Veřejnost začíná formou různých shromáždění a petic poukazovat na opomenutou roli obětí v trestní spravedlnosti a vyvolávat tak všeobecné debaty, jak postavení oběti zlepšit. Mezi aktivisty nechybějí ani

⁷ HOLOMEK, Jaroslav. *Viktimológia*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. Slovenské učebnice. ISBN 978-80-7380-446-6. str. 12-15.

⁸ TOMÁŠEK, Jan. *Úvod do kriminologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2019. ISBN 978-80-7380-746-7. str. 146-148.

⁹ ZEDNER, L. Victims. In: MAGUIRE, M., MORGAN, R., REINER, R. *The Oxford handbook of criminology*. Cit. In: TOMÁŠEK, Jan. *Úvod do kriminologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2019. ISBN 978-80-7380-746-7. str. 147-148.

právníci, novináři a zákonodárci. Na konci 60. let dvacátého století tyto snahy vyústí v první přijetí zákonných regulací na pomoc obětem trestné činnosti v zemích jako Evropa, Severní Amerika či Austrálie. Se skutečným názorovým rozkvětem přichází však až 70. léta minulého století, kdy vznikají různé národní i mezinárodní organizace, časopisy a pořádají se různá viktimologická sympozia a viktimologie se celkově začíná těšit vědeckému uznání. V tomto období je také založena **Světová viktimologická společnost** (*The World Society of Victimology*). Nezastupitelnou roli v tomto procesu sehraje kriminolog a sociolog Stephen Schafer, který považuje viktimologii za samostatnou vědní disciplínu, v popředí jejíhož zájmu by měl být vztah mezi pachatelem a obětí a jejich vzájemná dynamická interakce jak před, tak i v průběhu a po dokonání trestného činu. Tuto myšlenku vyjádřil ve své práci z roku 1968 s názvem *Oběť a její pachatel: studie funkcionální zodpovědnosti*. Rozvoj viktimologie výrazně ovlivnil i kanadský kriminolog Ezzat Abdel Fattah svým rozpracováním typologie oběti, které publikoval v knize *Je vinna oběť?* z roku 1971.¹⁰

Za rozmachem zájmu o funkci oběti a o její potřeby v 70. letech stálo více činitelů. Kriminalita začala vzrůstat, a tím narůstaly i obavy lidí z ní. Může za to také celkové zvýšení citlivosti veřejnosti především na násilnou kriminalitu páchanou v rodinách, v manželstvích či ve společnosti a pozdní feministické proudy. Pozornost se začala obracet na sociálně bezmocné jako ženy, děti a sociálně slabé. K mnohému přispěl i proces dotazníkových šetření mezi oběťmi, což postavilo oběť do nového světla.¹¹

Dodnes existují dohady, zda lze viktimologii zařadit do kriminologické vědy jako její součást, či jde o samostatnou vědu. Z tohoto důvodu se dnes viktimologie dělí na dva hlavní směry. Prvním směrem je **trestní viktimologie** (penal victimology) nebo také viktimologie v úzkém smyslu, která považuje viktimologii za zvláštní součást kriminologie. Předmětem zájmu tohoto směru není oběť jakéhokoliv jednání či události, ale pouze oběť trestného činu. Tento směr se snaží poznat a popsat předcházející, probíhající a následnou interakci mezi obětí a pachatelem trestného činu, zaměřuje se také na výzkum úlohy oběti v trestném řízení a problémy související s etiologií trestného činu. Z toho vyplývá, že předmět se obvykle pohybuje v trestněprávní rovině.

¹⁰ HOLOMEK, Jaroslav. *Viktimológia*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. Slovenské učebnice. ISBN 978-80-7380-446-6. str. 13-17.

¹¹ KAISER, Günther. *Kriminologie: úvod do základů*. Z německého originálu přeložila Helena Válková a kol. Praha: C. H. Beck, 1994. Právnícké učebnice. ISBN 80-7179-002-8. str. 222-223.

K tomuto pojetí viktimologie se hlásil i jeden z jejích zakladatelů Hans von Hentig.¹² Pro účely této práce budu nadále vycházet z tohoto užšího vymezení viktimologie.

Druhým hlavním směrem viktimologie je **obecná viktimologie** (general victimology), jejímž zastáncem jako samostatné sociální interdisciplinární vědy je druhý ze zakladatelů kriminologie, a to Benjamin Mendelsohn. Mendelsohn se zasazoval o to, aby se viktimologie neomezovala na pojetí oběti jen z hlediska trestněprávního. Do pojmu oběti započítával také oběti přírodních katastrof, nehod či oběti zneužití moci. Podle jeho názoru se má zájem viktimologie zúžit jen na prevenci a pomoc obětem a na viktimnost.¹³

Mezi proudy, na jaké se v průběhu let viktimologie vydělila, řadíme **pozitivistickou viktimologii**, která si dala za cíl objasnit rysy, jež mohou přispět k viktimizaci, mezi které můžeme zařadit charakteristiky chování oběti či její osobní vlastnosti. Přesto se představitelům tohoto proudu vyčítalo, že se ve svých raných pracích zabývali jistým spolupodílem viny oběti na své viktimizaci. Jiným proudem je **radikální viktimologie**, podle níž by se u viktimizace měla viktimologie zaměřit na činitele, které mají vliv na třídní organizaci společnosti, a ne ji chápat jen jako problematiku vlastností jednotlivých obětí. Dalším důležitým proudem je **kritická viktimologie**, zkoumající, komu a za jakých podmínek je přiznáván status oběti, a zda-li vůbec, a jaký vliv má rasa, pohlaví či věk na to, jak na některé trestné činy a jejich oběti nahlížíme.¹⁴

Jak uvádí Čírtková ve své knize *Kriminální psychologie*, viktimologie vědecky zkoumá oběti trestných činů včetně jejich chování, prožívání a změny v nich, ke kterým po spáchání trestného činu dochází. Zabývá se také rolí oběti ve vzájemné dynamické interakci v průběhu trestného činu mezi obětí a pachatelem a motivací pachatele v podobě jeho oběti. Cílem viktimologie je zpracovat informace tak, aby se dalo předejít viktimizaci, a vytvořit preventivní opatření, aby se toto ohrožení dalo snížit na co nejnižší možnou úroveň. Důležitou roli ve viktimologii také hraje právní a psychologická pomoc obětem. Z toho lze vyvodit, že problematika, o kterou se viktimologie zajímá, zasahuje nejen do sféry kriminologické, ale také právní, psychologické, sociologické a dalších.¹⁵

¹² HOLCR, Květoň a kol. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2009, Student (Leges). ISBN 978-80-87212-27-1. str. 88-92.

¹³ HOLCR, Květoň a kol. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2009, Student (Leges). ISBN 978-80-87212-27-1. str. 89-92.

¹⁴ TOMÁŠEK, Jan. *Úvod do kriminologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2019. ISBN 978-80-7380-746-7. str. 148-149.

¹⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion, 1998. ISBN 80-85858-70-3. str. 106-107.

Podle Holcra a kolektivu se trestní viktimologii dostává stále více pozornosti a je tak na možné cestě ke vzniku samostatného vědního oboru. Holcr zároveň definuje trestní **viktimologii**, jejíž název pochází z latinského slova *victima* – oběť, jako „*kriminologickou disciplínu, která zkoumá osobnost oběti, úlohu oběti při vzniku a v průběhu viktimizace, při jejím odhalování a objasňování, její následky, způsoby pomoci obětem viktimizace, jakož i možnosti její prevence.* ¹⁶“

Vycházejíc z této definice, lze předmět viktimologie rozdělit nejméně do šesti skupin, a to:

1. osoba oběti a její biologické, psychické a sociální rysy,
2. vztahy mezi obětí a pachatelem,
3. proces viktimizace, a především role oběti v něm,
4. role oběti v procesu odhalování, objasňování a soudního projednávání věci,
5. pomoc oběti, možnosti jejího odškodnění a následná rehabilitace,
6. ochrana před viktimizací (př. pravidla chování).¹⁷

Dnes se viktimologie zaměřuje hlavně na pomoc a na politiku ve prospěch obětí. Viktimologie totiž neměla nikdy v plánu držet se v povzdálí a jen popisovat výsledky výzkumů, chtěla se aktivně zapojit a zužitkovat své poznatky a přičinit se o účinnější pomoc obětem, jejich ochranu a o zlepšení postavení oběti v procesu objasňování trestného činu.¹⁸ Důležitou roli hraje viktimologie i u prevence kriminality, kdy právě poznatky z viktimologických výzkumů lze využít. To není vše, čím viktimologie přispívá, zároveň totiž rozvíjí poznatky o etiologii trestné činnosti. Z obecných viktimologických poznatků čerpá i relativně samostatný obor kriminalistická viktimologie, která se zabývá obětí jako nositelem informací o trestném činu. Ta si tyto viktimologické poznatky následně přetváří pro potřeby policie a orgánů činných v trestním řízení při odhalování a objasňování trestného činu. Zajímá se mimo jiné o spolupráci oběti při rekognici, vyšetřovacími pokusy či úlohou oběti při ohlašování trestných činů.¹⁹

¹⁶ HOLCR, Květoň a kol. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2009, Student (Leges). ISBN 978-80-87212-27-1. str. 14-93.

¹⁷HOLCR, Květoň a kol. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2009, Student (Leges). ISBN 978-80-87212-27-1. str. 93.

¹⁸HOLCR, Květoň a kol. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2009, Student (Leges). ISBN 978-80-87212-27-1. str. 90-93.

¹⁹MUSIL, Jan. Oběť trestného činu. In: GRIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. str. 121-122.

Z výše zmíněného vyplývá, že nejen postavení oběti v trestném činu, ale i pohlížení na ni prošly v průběhu historie velkou a bohužel až příliš dlouho trvající proměnou do podoby, jakou má dnes, během níž se na mnoho obětí zapomnělo. Nikdo netouží stát se obětí, natož stát se obětí v době, kdy je to oběť sama nebo její rodina, kdo, pokud chce spravedlnost, musí se o ni zasloužit vlastními silami. V době, kdy oběť stojí v pozadí zájmu a její hlas není slyšen, přinejhorším „je“ její vinou, že se obětí vůbec stala, a navíc se jí nedostane jakékoliv následné psychické pomoci. Konečně i tvrzení, že dítě může za to, že si hrálo na hřišti a pedofil ho sexuálně zneužil a usmrtil, je zcela nepřijatelné a z dnešního pohledu šokující. Přemýšlím-li o těchto skutečnostech, přijde mi děsivé, kolika trestným činům se dalo předejít a kolika obětem se mohlo pomoci, kdyby se role oběti brala v potaz dříve. I to je totiž jedna z důležitých rolí viktimologie.

1.1 Pojem oběť trestného činu v kriminologii

Oběť, jak už samotné slovo napovídá, je klíčovým pojmem celé viktimologie. Avšak názory na vymezení toho, kdo obětí je, se liší. Podle Holcra nalezneme ve viktimologii minimálně 3 pohledy. Nejširší pojetí řadí mezi oběti fyzické osoby či jejich skupiny, jimž byla způsobena újma trestným činem, válkou, přírodní katastrofou apod. Oproti tomu široké pojetí do obětí řadí nejen lidi, ale také různé organizace či právní/morální řády, které byly trestným činem poškozeny či ohroženy. A nakonec existuje úzké pojetí, podle něhož je obětí pouze fyzická osoba, která utrpěla trestným činem újmu na životě, zdraví, majetku, cti a jiných právech.²⁰ Pro účely této práce budu vycházet z posledně zmíněného pojetí.

Oběti trestných činů můžeme dále dělit na oběti primární, sekundární a terciální. Primární oběti trestného činu jsou ty osoby, které se staly obětí bezprostředně. Sekundární obětí je blízké okolí bezprostřední oběti, jako je její rodina a přátelé, kteří jsou s ní v úzkém každodenním styku. Terciální obětí je např. veřejnost, jejíž újma je zprostředkována prostřednictvím médií.²¹ Je však diskutabilní, na kolik by se měla viktimologie zabývat jinými oběťmi než oběťmi bezprostředními, tedy primárními. Protože je to právě oběť bezprostředně dotčená trestným činem, jíž vznikla újma přímo a bezprostředně se účastnila průběhu trestného činu. Důvodem zahrnovat mezi oběti jen oběti primární je také to, že čím více lidí budeme mezi oběti řadit, tím méně najdeme rozdílů mezi oběťmi a zbytkem populace. To ale nebrání aplikování některých poznatků na osoby, jejichž újma

²⁰ HOLCR, Květoň a kol. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2009, Student (Leges). ISBN 978-80-87212-27-1. str. 90-91.

²¹ HOLCR, Květoň a kol. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2009, Student (Leges). ISBN 978-80-87212-27-1. str. 90-91.

je jen zprostředkovaná (např. v oblasti odškodňování).²² V dalších částech práce se budu zaměřovat hlavně na bezprostřední oběť trestného činu.

1.2 Typologie obětí

Ještě než se viktimologie začala zabývat právy obětí a poskytováním jim pomoci, řešila ve svých počátcích otázku, proč se někteří z nás obětmi stávají. Tehdy se počaly rodit první typologie obětí. Někteří viktimologové jako Stephen Schafer hledali odpověď na uvedenou otázku tak, že obětem připisovali určité vlastnosti, jichž jsou nositeli a jimiž podněcují pachatele k útoku. Viktimologové z první generace to přičítali nebezpečnému životnímu stylu a jako příklad uváděli ženu, která se živí prostitucí.²³ Proto se tedy do popředí zkoumání dostala osobnost oběti s cílem zjistit, jaké její vlastnosti a vzorce chování mají za následek u některých osob náchylnost k viktimizaci.²⁴

Je to soubor osobnostních vlastností, způsobu chování oběti či její status a sociální postavení, který má vliv na genezi a průběhu trestného činu. Také účast oběti na trestném činu může mít různé podoby – můžeme se setkat s aktivní rolí oběti, kdy pachatele provokuje, či naopak pasivní rolí, kdy ho může pobízet nevědomky. Právě s těmito jevy typologie jako vědecká metoda pracuje a rozřazuje oběti podle společných a rozdílných znaků do skupin, kdy mezi dělicí kritéria nejčastěji zařazuje pohlaví, věk, vztah k trestnému činu a k pachateli. Musíme však mít na paměti, že přestože některé osoby vykazují shodné znaky s typologií obětí, neznamená to ještě, že se najisto oběťmi stanou. Znamená to ale, že zde existuje nadprůměrná pravděpodobnost, že se oběť mohou stát, a můžeme tedy o nich hovořit jako o potenciálních obětech. Poznatky získané typologií jsou přínosné například pro zefektivnění psychologické pomoci obětem poskytované.²⁵

Ze všech typologií dnes nenajdeme žádnou, na které by panovala všeobecná shoda. To můžeme přičítat tomu, že žádná z klasifikací nevychází ze stejného souboru kritérií, na základě

²²MUSIL, Jan. Oběť trestného činu. In: NOVOTNÝ, Oto, ZAPLETAL, Josef a kol. *Kriminologie*. 3. vydání. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2008. ISBN 978-80-7357-377-5. str. 150.

²³ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0582-1. str. 13.

²⁴NETÍKOVÁ, Daria. Psychologické aspekty viktimologie. In: NETÍK, Karel, HÁJEK, Stanislav a NETÍKOVÁ, Daria. *Psychologie v právu: úvod do forenzní psychologie*. Praha: C.H. Beck, 1997. Beckova skripta. ISBN 80-7179-177-6. str. 87.

²⁵DIANIŠKA, Gustáv. Oběť trestného činu. In: DIANIŠKA, Gustáv a kol. *Kriminologie*. 2. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-344-5. str. 117-118.

nichž by pak rozřadila všechny oběti do určitých skupin.²⁶ Zároveň tyto typologie podle Kaisera trpí absencí empirického prověření a zůstávají jen u popisnosti toho, co již známe.²⁷

1.3 Obecné typy obětí

První typologie můžeme datovat už do počátků viktimologie a přišli s nimi její zakladatelé von Hentig a Mendelsohn. Mendelsohn tvrdil, že u každého trestného činu lze kvantifikovat podíl viny oběti na něm. Proto tedy vypracoval typologii, jejímž cílem nebylo sejmout břemeno viny z pachatele, ale vytvořit konstrukt, z něhož by vyplývala doporučení preventivní povahy k zabránění viktimizaci.²⁸ K zájmu o vztah oběti a pachatele ho přivedla jeho praxe obhájce. V jejím průběhu dospěl k zjištění, že u některých obětí lze pozorovat způsob chování, kterým nevědomky vybízejí ke své viktimizaci. Toto spolupodílení se oběti na vlastní viktimizaci nazval *victim precipitation* a oběti, jež mají velkou podvědomou náchylnost k viktimizaci, pojmenoval *victim prone*. Na základě rozhovorů, které vedl s poškozenými a svědky, vypracoval typologii 6 typů obětí:

1. **zcela nevinná oběť**,
2. **naivní oběť**, která některým svým jednáním nevědomky zvyšuje pravděpodobnost své viktimizace,
3. **riziková** nebo také dobrovolná **oběť**, jež se způsobem života, který vede, vystavuje rizikovým situacím, které mohou mít za následek vznik viktimizace (např. prostitutka závislá na drogách),
4. **provokující oběť**, jež zapříčiní vznik nebezpečné situace, v níž nakonec skončí jako oběť, díky čemuž je podle Mendelsohna morálně více vinná než pachatel,
5. **participující oběť**, která byla původně pachatelem, v průběhu deliktu však nastala její vlastní viktimizace (např. lupič, který je při přepadení banky zastřelen členem ochranky),
6. **falešná oběť**, jež svou viktimizaci jen simuluje.²⁹

²⁶ HOLCR, Květoň a kol. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2009, Student (Leges). ISBN 978-80-87212-27-1. str. 101.

²⁷KAISER, Günther. *Kriminologie: úvod do základů*. Z německého originálu přeložila Helena Válková a kol. Praha: C. H. Beck, 1994. Právnické učebnice. ISBN 80-7179-002-8. str. 225.

²⁸TOMÁŠEK, Jan. *Úvod do kriminologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2019. ISBN 978-80-7380-746-7. str. 147.

²⁹ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0582-1. str. 13-14.

Se svou typologií přišel jako jeden z prvních i Hans von Hentig. Jeho cílem bylo vytvořit typologii na základě psychologických a sociálních rysů obětí, která by byla vědecky podložená a trestně i politicky užitečná. Při vytváření charakteristik obětí vycházel z analýzy velkého počtu konkrétních trestních případů, díky čemuž dospěl ke zjištění, že mnoho obětí si nepřímo svou viktimizaci zapříčinily samy svým jednáním, kterým pachatele provokovaly, chovaly se lehkomyšlně či nezodpovědně, ba se i dokonce podílely na trestním jednání.³⁰ Podle Hentiga jsou tedy některé osoby na základě určitých svých vlastností předurčené stát se oběťmi konkrétních druhů trestných činů. Zároveň tvrdí, že existuje souhra určitých činitelů, kterými si oběť „dopomáhá“ ke své viktimizaci a které nemůže kontrolovat, tudíž není v jejich silách je změnit. Rozřadil oběti do 13 skupin, a to:

1. děti a mladiství,
2. ženy,
3. senioři,
4. osoby s mentálním handicapem,
5. imigranti,
6. příslušníci minorit,
7. mentálně narušení včetně traumatizovaných osob,
8. depresivní,
9. lidé toužící po rychlém zbohatnutí,
10. promiskuitní a vztahově nestálé osoby,
11. osamělí a lidé se zlomeným srdcem,
12. tyrani a trýznitelé, jelikož vyvolávají vzdor u svých obětí,
13. výjimeční lidé a lidé, kteří nespolupracují s policií.³¹

Z dnešního hlediska by se dalo říci, že jde spíše o výčet zranitelných osob, jež jsou náchylnější k viktimizaci. Přesto jsou dnes obě výše zmíněné typologie uvedených autorů již

³⁰VÁLKOVÁ, Helena. Viktimologie. In: KUČHTA, Josef, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H. Beck, 2005. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 80-7179-813-4. str. 157.

³¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0582-1. str. 14-15.

překonané a těžko aplikovatelné na současné poměry.³² Oproti tomu mezi aktuálnější, užívanější a dnes nejčastější typologie můžeme zařadit:

- **typologii obětí vycházející z prožitého trestného činu** – napodobují rozřazení deliktů v kriminologii, rozřazují se nejčastěji do těchto skupin: oběti přímého fyzického násilí, oběti domácího násilí, oběti sexuálního násilí apod.,

- **typologii obětí podle reakce na trestný čin** – podle míry intenzity vnějšího chování může jít o oběť s expresivní a kontrolovanou reakcí, nebo může o oběť pasivní, odevzdanou či o oběť aktivní.

- **typologii obětí podle vzájemné interakce mezi obětí a pachatelem v období okolo spáchání trestného činu** – jde o typologii viktimologa E. A. Fattaha, jež je zařazována mezi nejznámější. Ten oběti kategorizuje na 5 základních typů:

1. **zúčastňující se oběť** – jde o situaci, kdy se pachatel s obětí ještě před spácháním trestného činu znají, činu tedy předchází vzájemná interakce, která hraje dosti velkou roli v motivaci pachatele. To se statisticky často stává u násilných trestných činů,

2. **nezúčastňující se oběť** – zde chybí trestnému činu předcházející interakce mezi obětí a pachatelem, která by měla přímý vliv na motivaci pachatele,

3. **provokující oběť** – jde o provokujícího muže či ženu, kteří nerozpoznali nebezpečnost situace nebo ji i pachatele nesprávně vyhodnotili a úmyslně či neúmyslně sami sebe dostali do velmi viktimogenní situace. Provokující oběť může být někdo, na jehož straně jsou přítomny viktimogenní faktory, ale i člověk vyrovnaný, který je do této situace dohnáný souhrou okolností jako např. ponižováním,

4. **latentní oběť** – ve většině případů jde o oběti, u kterých najdeme všechny viktimogenní faktory. Popisu viktimogenních faktorů se věnuji v kapitole 2.9. Nikdo ovšem neví, že se oběťmi staly, jedná se většinou o kriminalitu odehrávající se v rodinách, která má povahu sexuálního, psychického či fyzického násilí. Větší míru latence můžeme zaznamenat i u trestných činů, kde je strach z oznámení způsoben společenskými předsudky či emocionálním prožíváním,

5. **nepravá oběť** – jde o osobu, která původně ani nebyla cílem útoku pachatele, jen se v nesprávný čas nacházela na nesprávném místě.³³

³²ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0582-1. str. 14-15.

³³ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-461-9. str. 99-101.

Tato typologie upozorňuje zejména na vzájemnou interakci mezi obětí a pachatelem. Další známou a smysluplnou typologií je typologie vypracovaná B. Holystem, která vychází z vnímání „viny“ oběti:

- **oběti, které zapříčinily svou viktimizaci:**

- subjektivně – např. oběť, která provokovala pachatele,
- objektivně – příslušností ke skupině rizikově nebo negativně hodnocené, např. prostitutka,

- **oběti, které nezapříčinily svou viktimizaci:**

- osoba se stane obětí v důsledku přispěchání na pomoc původnímu cíli pachatele,
- osoba je po pracovní stránce příslušníkem rizikové skupiny např. policista, záchranář.³⁴

Zajímavá je také typologie S. Schafera, jejímž kritériem je zodpovědnost oběti za trestný čin. Schafer tvrdí, že trestný čin je jev sociální, a musí tedy brát v potaz nejen osobu pachatele, ale i osobu oběti. Důvodem je chování oběti, které může vést k její viktimizaci. Proto je úkolem oběti vyhýbat se rizikovým situacím a vyvarovat se všeho, co by mohlo vést k možnému násilí vůči její osobě. Na základě této funkční zodpovědnosti roztřídil oběti do 7 skupin:

1. **nesouvisející oběť** – stala se cílem pachatele bez konkrétního důvodu, nenese tudíž žádnou zodpovědnost,
2. **provokující oběť** – její jednání vyvolalo reakci pachatele, je proto spoluzodpovědná,
3. **ukvapená oběť** – oběť se vyjadřuje či chová tak, že ohrožuje samu sebe, může být špatně oblečená, je přítomna na riskantním místě v kritické době, nese tedy určitý díl zodpovědnosti,
4. **biologicky slabá oběť** – oběť je pro pachatele zajímavá z důvodu jejího věku, bezbrannosti a nemohoucnosti, nenese žádnou zodpovědnost,
5. **sociálně slabá oběť** – oběť je imigrantem či příslušníkem menšiny, není sociálně integrovaná a z toho důvodu se jeví jako snadný cíl pro pachatele, nenese zodpovědnost,
6. **sebeviktimizovaná oběť** – oběť se pohybuje v kriminogenním prostředí jako např. prostitutka, gambler, nese zodpovědnost za svou viktimizaci,

³⁴ HOUBOVÁ, Drahomíra. Psychologie oběti z pohledu viktimologie. In: HOUBOVÁ, Drahomíra a kol. *Psychologie pro právníky*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-100-7. str. 216-217.

7. **politická oběť** – je zde zájem na udržení oběti v druhořadém sociálním postavení, nenachází se na straně držitelů moci, nenese zodpovědnost za svou viktimizaci.³⁵

Nejobecněji bychom mohli „pravé“ oběti dělit podle toho, zda trestný čin deklarovaly a oznámily ho na Policii ČR a zda jej percipují, tedy pocítují jej jako újmu. Na základě těchto dvou kritérií můžeme pravé oběti dělit na:

- **oběť trestný čin oficiálně oznámí a pocítuje jej jako újmu,**
- **oběť trestný čin sice oficiálně oznámí, ale újmu (zatím) nepocítuje** – např. gymnastka, která je sexuálně zneužívána svým trenérem, jehož bere jako svůj vzor,
- **oběť trestný čin oficiálně neoznámí, přesto jej pocítuje jako újmu** – tzv. latentní oběť, např. dívka sexuálně zneužívána svým otcem,
- **oběť trestný čin oficiálně neoznámí a nepocítuje jej jako újmu (zatím)** – např. osoba mentálně postižená, která si z tohoto důvodu neuvědomuje, že na ní byl spáchán trestný čin.³⁶

Zajímavým jevem a často zapomínaným typem obětí jsou **oběti, jež se staly pachateli**. Nejčastěji to můžeme vidět u obětí domácího násilí, které, dohnané do kouta bezmocí, beznadějí a názorem, že nemají co ztratit, zaútočí na agresora. Může se tak dít v soužití, kde se vyskytuje vzájemné násilí, ale i tam, kde je násilník jen jeden.³⁷ Je hrozné, že takovéto násilné soužití může vyústit i v situaci, kdy je to paradoxně, byť do jisté míry zaslouženě, původní oběť, kdo bude nakonec stíhán, souzen a kdo si bude odpykávat svůj trest. A původní pachatel může zůstat bez potrestání, a pokud útok přežil, pokračovat ve svém životě v klidu dál.

Jako typ obětí se vyskytují i oběti, které se v poměrně krátké době stanou obětí trestného činu opakovaně. Tato situace se nazývá reviktimizace a mluvíme o **obětech chronických, mnohonásobných či recidivních**. Mezi hlavní důvody, proč některé části populace hrozí

³⁵ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8. str. 29.

³⁶ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8. str. 30-31.

³⁷ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8. str. 32-33.

opakovaná viktimizace, se řadí způsob vedení života, zažitá viktimizace a specifický soubor osobnostních dispozic.³⁸

Oběti bychom dále mohli kategorizovat na **oběti falešné** a **oběti nepravé**. Charakteristice těchto obětí se budu věnovat v kapitole 2.8.

Typologie mohou vznikat nejen v národním měřítku, ale i na mezinárodní úrovni ve formě mezinárodních dokumentů. Na VII. kongresu OSN zabývajícím se prevencí kriminality a zacházením s pachateli bylo kritériem kategorizace obětí to, čeho se staly oběťmi:

- oběti klasických trestných činů jako znásilnění, vražda, loupež apod.,
- oběti netradičních a nových trestných činů jako nezákonný obchod s narkotiky, organizovaný obchod s lidmi, legalizace výnosů z trestné činnosti apod.,
- oběti nezákonného zneužití ekonomické moci jako porušení daňových zákonů, předpisů na ochranu zaměstnanců, životního prostředí apod.,
- oběti nezákonného zneužívání státní moci jako nezákonné uvěznění a jiné porušování práv, zneužití pravomoci úřední osoby, přisvojení si pravomoci úřadu apod.,

Avšak tuto typologii bychom mohli spíše řadit mezi typologie obecné viktimologie, protože zde najdeme oběti i jiných než trestných činů.³⁹

1.4 Zvláštní typy obětí

Na základě výše zmíněných typologií lze konstatovat, že první kategorizace se omezovaly hlavně na kritéria jako vina oběti či zodpovědnost oběti za svou viktimizaci. Až v pozdějším období se začalo přihlížet i k jiným hlediskům, jako je např. reakce oběti či oznámení trestného činu apod.⁴⁰ Jako tomu bylo u těchto typologií, lze i u jiných skupin obětí rozpoznávat různé specifické znaky v chování a charakteristice obětí. Může se jednat o oběti domácího násilí, oběti stalkingu a oběti jiných trestných činů, u kterých můžeme pozorovat a srovnávat různá specifika. Stejně tak můžeme tyto zvláštnosti nacházet u skupin obětí, které spojují stejné biologické, sociální, profesní rysy. Může se jednat o skupiny žen jako obětí, o oběti muže, oběti seniory, oběti

³⁸ HOUBOVÁ, Drahomíra. Psychologie oběti z pohledu viktimologie. In: HOUBOVÁ, Drahomíra a kol. *Psychologie pro právníky*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-100-7. str. 217-218.

³⁹ HOLOMEK, Jaroslav. *Viktimológia*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. Slovenské učebnice. ISBN 978-80-7380-446-6. str. 100-101.

⁴⁰ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8. str. 29-30.

děti apod. Tyto zvláštní typy obětí se více dostávají do popředí zájmu ve chvílích, kdy se razantně zvyšuje jejich počet či se jinak významně mění dynamika konkrétního druhu kriminality. To dnes můžeme pozorovat u obětí seniorů, obětí domácího násilí a obětí stalkingu.⁴¹

1.4.1 Oběti seniori

Přibývající zájem o oběti seniory můžeme pozorovat v posledním desetiletí, a to v celosvětovém měřítku. To lze přičítat nejen celosvětovému nárůstu staršího obyvatelstva, a tedy i většímu počtu ohrožených osob, ale i náročnějšímu vyrovnávání se s následky viktimizace v důsledku jejich křehkosti.⁴² Tyto následky mohou být závažné nejen po zdravotní a psychické stránce, ale i po stránce materiální, kdy kvůli omezeným finančním prostředkům nejčastěji plynoucím ze starobního důchodu seniori nemají možnost věci, o které přišli, nahradit. Důvodem k vyšší náchylnosti k viktimizaci je vyšší izolovanost starších osob, především osob ovdovělých a rozvedených. Také jejich zdravotní stav a určitý rytmus života, který je obecně známý a většinou neměnný, napomáhá k usnadnění spáchání trestného činu. To si můžeme znázornit na příkladu důchodce, který chodí na nákupy většinou v dopoledních hodinách, používá k tomu veřejnou dopravu a nosí u sebe peníze v papírové podobě, čímž se zvyšuje míra pravděpodobnosti vloupání do jeho prázdného bytu, krádeže peněženky v tramvaji či jeho přepadení.⁴³ Moji starší rodinní příslušníci mají mnohé zkušenosti s napadením v MHD, kdy cizí osoba chtěla využít jejich věku a zhoršených pohybových schopností a snažila se jim vyrvat kabelku z ruky a utéct. Známé jsou také situace, kdy někteří podnikatelé vylákají důchodce na bezplatný zájezd s úmyslem vnutit jim tam nákup nepotřebného zboží za přemrštěné částky, přičemž využijí jejich naivitu a touhy někam se podívat a socializovat se.

Dalším problémem, který není natolik prozkoumaný a je provázený vysokou mírou latence, je násilí páchané na seniorech. Mezi formy tohoto násilí řadíme fyzické násilí, psychické násilí, sexuální násilí, finanční zneužívání a zanedbávání, jenž se týká převážně seniorů, kteří jsou

⁴¹ MUSIL, Jan. Oběť trestného činu. In: GŘIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. str. 130-131.

⁴² MARTINKOVÁ, Milada. Seniori jako oběti kriminálních deliktů. In: MARTINKOVÁ, Milada a BIEDERMANOVÁ, Eva. *Seniori v České republice jako oběti i pachatelé kriminálních deliktů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Ediční řada Studie. ISBN 978-80-7338-181-3. str. 13.

⁴³ KAISER, Günther. *Kriminologie: úvod do základů*. Z německého originálu přeložila Helena Válková a kol. Praha: C. H. Beck, 1994. Právnické učebnice. ISBN 80-7179-002-8. str. 230-231.

odkázání na péči jiných. Dnes se toto násilí dělí do dvou skupin, lišících se vztahem k pachateli a jeho motivací, shodujících se však ve formách násilí a v tom, že pachatel pochází z rodiny. První skupinou je **domácí násilí na seniorech**, kdy se násilí odehrává mezi osobami žijícími v partnerském soužití jako manžel, manželka, druh, družka. Druhou skupinou je **týrání a zanedbávání seniorů v rodině**, kdy je mezi pachatelem a obětí blízký vztah, avšak ne vztah partnerský a jde o transgenerační násilí. Tato forma násilí spadá pod pojem zneužívání seniorů v rodinách (EAN – domestic elder abuse and neglect).⁴⁴ U první skupiny se může jednat o situaci, kdy je partner v průběhu let napadán, avšak tyto útoky překročí mez až v důsledku věku a vyšší četnosti. Zároveň mohou nastat situace, kdy se role prohodí a dlouhodobě týraný partner v důsledku nemohoucnosti druhého převezme jeho roli a sám se začne chovat násilně. Někdy se postupem věku změní povahové vlastnosti jednoho z partnerů, který se promění v násilníka v důsledku nespokojenosti s vlastním zdravotním stavem, ztrátou zaměstnání, izolovanosti a začne si vybíjet svůj vztek na druhém partnerovi. Jiným důvodem může být frustrace podstatně mladší ženy ze stavu jejího staršího partnera.⁴⁵

Týrání a zanedbávání seniorů v rodině jinými rodinnými příslušníky než partnery má dvě formy. První je domácí násilí ze strany potomků, kdy může jít o děti či vnoučata, vůči soběstačným seniorům. Důvodem může být životní neúspěch dětí, závislost na drogách, nedostatek finančních prostředků, kriminální historie, kdy se vrací za svými rodiči domů, bydlí s nimi a finančně na nich parazitují, a když jim není vyhověno, použijí proti seniorovi násilí nebo jinak omezují jeho svobodu. U druhé formy jde o zanedbávání a týrání seniorů, kteří jsou na péči jiných závislí.⁴⁶ Důvodem je neschopnost dětí a vnoučat postarat se o nesoběstačného seniora a stres, který tato situace přináší. Vedle běžného násilí se objevuje zanedbávání potřebné péče, které se projevuje nedostatečně prováděnou hygienou seniora, nepodáváním léků, potravy, ničením berlí, brýlí či předávkováním léky.⁴⁷ Tento jev se ve statistikách objevuje v nízkých číselných hodnotách, což je způsobeno velikou latencí. Seniori podobné násilí nenahlašují ze strachu, co by se s nimi dělo dál, co by si o nich okolí pomyslelo a zda by jim uvěřilo. Zároveň nechtějí přijít o blízkého člověka

⁴⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Domácí násilí: nebezpečné rodinné vztahy ve 21. století*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020. ISBN 978-80-7380-806-8. str. 144-153.

⁴⁵ VOŇKOVÁ, Jiřina a SPOUSTOVÁ, Ivana. *Domácí násilí z pohledu žen a dětí: právní stav k 1.1.2016*. 3. vydání. Praha: proFem, 2016. ISBN 978-80-904564-5-7. str. 88.

⁴⁶ Tamtéž, str. 88.

⁴⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-461-9. str. 262.

či postrádají schopnost postarat se o sebe sami, mohou se bát i větší agrese ze strany násilníka. Rozpoznat násilí nebo se mu postavit může omezovat i zdravotní stav seniora a jeho izolace.⁴⁸

Z výsledků terénního šetření, jehož předmětem byly zkušenosti seniorů s popsány delikty a s jejich pácháním, které se realizovalo na třech tisících osobách ve věku od 65 do 80 let, vychází, že v období jednoho roku se nejvíce setkali s majetkovými delikty. Vysoké příčky statistiky také zaujímaly podvody na seniorech jako spotřebitelích, které se odehrávaly na prodejních zájezdech a předváděcích akcích. Oproti tomu s fyzickým násilím a hrozbou fyzického násilí se setkalo jen asi 1–2 % dotázaných, ale tyto delikty však bývají často tajeny. Psychické násilí a zanedbávání seniora, což se také řadí mezi domácí násilí, však v přehledu reflektováno není.⁴⁹

1.4.2 Oběť domácího násilí

Začátky domácího násilí se objevují koncem 70. let 20. století. V této době se na tento jev nahlíželo jako na násilí odehrávající se mezi partnery či v rodinném kruhu, kdy ho páchali muži na ženách. V průběhu let se však zjistilo, že tento jev se neomezuje jen na oběti ženy, ale osobou jím dotčenou mohou být s různými specifiky a odchylkami také muži, děti a senioři. Domácí násilí má podobu fyzického, psychického, sociálního a ekonomického násilí, které se opakuje, odehrává se po delší dobu a v průběhu času může nabírat na intenzitě. Mezi aktéry je zjevné nerovné postavení a po celou dobu zůstávají zachovány a navzájem se nemění role osoby násilné a osoby ohrožené.⁵⁰ To, co je na tomto jevu zarážející, není násilí samotné, ale podmínky, za jakých se odehrává. Odehrává se mezi osobami blízkými, které jsou často spojeny manželstvím, dětmi, společným obydlím, rodinnými vazbami. Násilí význam institutu rodiny devaluje. Je pácháno v soukromí, mimo zrak veřejnosti, a jeho cílem je prosazování moci. Jde o fenomén zaznamenávaný ve všech společenských vrstvách a z celosvětových průzkumů vyplývá, že se ho nejvíce dopouštějí rodiče na dětech a muži vůči ženám.⁵¹

⁴⁸ TITLOVÁ, Marcela. Domácí násilí jako druh kriminality. In: JELÍNEK, Jiří a kol. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2021. Teoretik. ISBN 978-80-7502-499-2. str. 321.

⁴⁹ MARTINKOVÁ, Milada a BIEDERMANOVÁ, Eva. *Senioři v České republice jako oběti i pachatelé kriminálních deliktů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Ediční řada Studie. ISBN 978-80-7338-181-3. str. 91-92.

⁵⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Moderní psychologie pro právníky: [domácí násilí, stalking, predikce násilí]*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2207-8. str. 9.

⁵¹ MATOUŠKOVÁ, Ingrid. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4580-0. str. 23-26.

Nelze určit žádný prototyp oběti domácího násilí. Ani fyzická síla, společenské postavení, bohatství či dosažená úroveň vzdělání nevyloučí to, že se kdokoliv může stát obětí, tyto atributy totiž pro násilnou osobu při uplatňování moci a kontroly nehrají roli.⁵² Přesto jsou však některé ženy, děti a muži tímto jevem ohroženi více. U žen k rizikovým faktorům řadíme zažité násilí v dětství, vyrůstání v disfunkční rodině, brzké uzavření manželství či mu předcházející otěhotnění, psychické problémy jako deprese a úzkosti a drogovou závislost. Vysoce riziková je také závislost na alkoholu, drogách či gamblingu vyskytující se u partnera. Děti mohou být ohroženy domácím násilím z důvodu vyrůstání v nefunkčním zázemí, soužitím s otčímem a zažitým týráním matky. Jako rizikové se mohou jevit i zdravotní a mentální problémy, které toto násilí mohou usnadňovat. Děti jsou velmi vnímavé vůči násilí, kterého jsou svědky, jsou tedy i jeho nepřímými oběťmi. Projevit se to může ve vztahu k rodičům, kdy se přikloní na stranu násilného, nebo ohroženého rodiče. Do budoucna to může poznamenat i jejich další vztahy, protože si osvojí tento vzorec chování a použijí násilí i při jiných sociálních interakcích. Proto se tedy může stát, že se dítě jednou samo stane násilnou, nebo ohroženou osobou. U mužských obětí může být domácí násilí vyvoláno ztrátou zaměstnání, zadlužením. Významné pro tento jev je mužova velká poddajnost, netečnost, různé závislosti a psychické problémy. Někdy se muž bojí postavit domácímu násilí z obavy ze způsobení újmy ženě.⁵³

Jako důsledek dlouhotrvajícího domácího násilí, které může jít svými podobami mnohokrát až za hranice naší představivosti a jehož formy mohou být propracované s cílem získat a udržet si moc a kontrolu nad druhými, bývá zmiňován syndrom týraného partnera. Tento syndrom je příznačný symptomy posttraumatické stresové poruchy, oběť se může cítit psychicky vyčerpaná, mohou se u ní objevit deprese a úzkosti, nedokáže dát průchod svému vzteku. Také se u ní může objevit pasivita, či naopak hyperaktivita, oběť se snaží předcházet konfliktům, může být i otupená vůči svým emocím a vnějším podnětům. Mezi další znaky tohoto syndromu řadíme naučenou bezmoc, kdy oběť ztrácí víru v nápravu a rezignuje na svou situaci po nezdařených pokusech o svou záchranu. S tím se pojí i nízké sebevědomí a ztráta sebeúcty. Marné pokusy o vlastní záchranu mohou vyústit i ve sebezničující strategie, kdy se oběť snaží vyrovnat se svou situací a začne propadat alkoholu, drogám, pokusí se o sebevraždu či vraždu partnera. Může také začít ospravedlňovat útočníka a hledat příčiny jeho chování v okolí a v sobě. Neméně časté je

⁵² GILLERNOVÁ, Ilona, BOUKALOVÁ, Hedvika a kol. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1293-3. str. 158.

⁵³ ŠEVČÍK, Drahomír, ŠPATENKOVÁ, Naděžda a kol. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-690-2. str. 18-121.

i zkrusování reality, kdy oběti popírají násilí a situaci, v jaké se ocitly. Mohou také zlehčovāt zranění, bagatelizovat násilí, popírat, že by vůbec byly oběťmi. Dokonce mohou odmítnout nabízenou pomoc, jak se vymanit z kruhu násilí v přesvědčení, že cesta ven neexistuje.⁵⁴ Ochrānu obětem tohoto jednání poskytuje nejčastěji § 198 a 199 trestního zákoníku, který takové jednání kvalifikuje jako týrání svěřené osoby a týrání osoby žijící ve společném obydlí.⁵⁵

1.4.3 Oběť stalkingu

Stalking je jednání, kterým je opakovaně a dlouhodobě podstatně zasahováno do soukromí oběti, působí silně na její psychiku a může vést k fyzickému útoku vůči ní, jejím věcem nebo jejím blízkým. Pachatel se ho dopouští opakovaným pronásledováním oběti, zasíláním nevyžádaných zpráv, telefonáty, vyskytováním se v okolí jejího bydliště nebo pracoviště v rozporu s jejím přáním. Na tento jev je nutné dívat se komplexně, neboť jeho dílčí útoky se nemusí zdāt závažné, avšak z celkového hlediska jsou nebezpečné. Časté je u tohoto jevu užívání hrozeb, které mohou být explicitní i implicitní, některé pachatel vyplní a jiné ne, je možné i jejich kombinování, čímž je oběť udržována pod tlakem.⁵⁶

Toto dlouhodobé, opakované a intenzitou vyznačující se jednání má jasný záměr, který může být motivovaný láskou, nenávistí nebo touhou po pomstě. Pachatel se může upnout na osobu, s níž jej pojí společná historie, stejně tak jako se zaměřit na někoho, koho znā povšechně či koho znā jen z televize. Oběti tedy může být kdokoliv, nehledě na věk, vzhled, společenský status, pohlaví. Může jí tedy být soused, osoba z pracoviště, bývalý partner, poskytovatelé služeb, politik, celebrita, nejčastěji jde však o osobu bez partnera. Sledováním, nechtěným kontaktováním, rozšiřováním pomluv, psychickým deptáním, kterého může dosáhnout ničením věcí a ubližováním domácím zvířatům, a fyzickým násilím narušuje pachatel soukromí oběti, její důstojnost, může ji traumatizovat a způsobit jí újmu po stránce fyzické i psychické. Naštěstí však pachatelé ve většině případů k fyzickému násilí nesáhnou. Přesto dopady na psychiku mohou být velmi závažné, oběť může začít trpět nespavostí, úzkostí, psychickým tlakem, pocitem ztráty kontroly nad svým

⁵⁴ ŠEVČÍK, Drahomír, ŠPATENKOVÁ, Naděžda a kol. *Domáci násilí: kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-690-2. str. 42-52.

⁵⁵ Bílý kruh bezpečí, z.s. Týrání osoby žijící ve společném obydlí. *Bílý kruh bezpečí* [online]. Copyright Bílý kruh bezpečí, z.s., ©2009 [cit. 11-11-2021]. Dostupné z: <https://www.bkb.cz/pomoc-obetem/trestne-ciny/tyrani-osoby-zijici-ve-spolecnem-obydli/>

⁵⁶ ZBOŘILOVÁ, Klára. Oběti trestných činů. In: BOUKALOVÁ, Hedvika, GILLERNOVÁ, Ilona a kol. *Kapitoly z forenzní psychologie*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020. ISBN 978-80-246-4461-5. str. 153-155.

životem, objevit se mohou i sebevražedné sklony. V důsledku pomluv může oběť trpět poškozením dobré pověsti, újmu mohou utřít i mezilidské vztahy a neméně častá je i nutnost stěhování a změny zaměstnání.⁵⁷ Jednání vykazující znaky stalkingu, které je dlouhodobé a je způsobilé vzbudit důvodné obavy o život nebo zdraví poškozeného nebo jeho blízkých osob, může být kvalifikováno jako nebezpečné pronásledování podle § 354 trestního zákoníku.⁵⁸ Pokud by ale šlo o útok osamělý, přestože by naplňoval znak způsobilosti vzbudit důvodnou obavu, znak dlouhodobosti by naplněn nebyl a o tento trestný čin by nešlo.⁵⁹ Dalo by se ale uvažovat o trestném činu nebezpečného vyhrožování podle § 353 trestního zákoníku.⁶⁰

V empirickém šetření uvedlo 5,8 % občanů ČR starších 18 let, že se stali obětí stalkingu s tím, že většina obětí pachatele ještě před zahájením pronásledování znala, a v 45 % případů dokonce šlo o jejich bývalého partnera. Ženy tvořily dvě třetiny obětí a jednu třetinu tvořili muži, nutno však podotknout, že muži nahlízejí na jednání jako stalking až od jeho závažnějších projevů a mnohdy ignorují jeho mírnější formy.⁶¹

⁵⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Moderní psychologie pro právníky: [domácí násilí, stalking, predikce násilí]*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2207-8. str. 53-84.

⁵⁸ VÁLKOVÁ, Helena. Česká podoba stalkingu podle § 354 TrZ v širších než jen trestněprávních souvislostech. *Trestněprávní revue*, 2009, roč. 8, č. 9, str. 257-263. ISSN: 1213-5313.

⁵⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 5. 2012, sp. zn. 11 Tdo 1672/2011

⁶⁰ BEDNÁŘ, Miroslav. Stalking – nebezpečné pronásledování. *Právní rozhledy*, 2014, roč. 22, č. 20, str. 698-702. ISSN 1210-6410.

⁶¹ IMRÍŠKOVÁ, Romana, PODANÁ, Zuzana. Prevalence a charakteristiky stalkingu v České republice: výsledky viktimologického výzkumu. *Trestněprávní revue*, 2014, roč. 13, č. 4, str. 94-99. ISSN 1213-5313.

2 Viktimizace

Viktimizace je dynamický proces, který prochází různými fázemi a v jehož průběhu je jedinec poškozován, je mu způsobována újma a stává se obětí trestného činu. Proces viktimizace je zahájen ve chvíli, kdy pachatel na oběť zaútočí. Ukončením tohoto jednání však samotný proces zpravidla nekončí, ale pokračuje v důsledku negativních událostí a okolností navazujících, které tento proces ovlivňují. Újma způsobená trestným činem má významný dopad zejména na psychiku oběti. Způsob a délka zpracování takového zážitku závisí na osobnosti jedince. Pro zvládnutí jednotlivých fází viktimizace je také důležitý vnímavý přístup okolí. V mnoha případech jsou psychologické následky závažnější než následky v materiální rovině.⁶² Proces viktimizace se skládá ze tří fází – primární, sekundární a terciární a k posledním dvěma zmíněným nemusí dojít.⁶³

Viktimologie se zaměřuje v procesu viktimizace především na problematiku chování oběti, vztah mezi obětí a pachatelem a index (míru) viktimizace.⁶⁴ V této části práce se budu chtít mimo problematiku viktimizace důležitou pro viktimologii a újmu způsobenou oběti zabývat dopadem trestného činu na oběť, reviktimizací, Stockholmským syndromem, předstíranou viktimizací, viktimností a viktimogenními faktory.

2.1 Chování oběti

Chování oběti sehrává důležitou roli v procesu viktimizace, jen výjimečně tomu tak není. Toto chování může mít dopad na zahájení procesu viktimizace, kdy oběť může svým jednáním přispět ke vzniku trestného činu, vliv může mít také následně na jeho průběh a na fázi odhalování a usvědčování pachatele po skončení trestného činu. Jednání a jeho způsob či nejednání oběti se může odrazit i v povaze a hloubce újmy trestným činem způsobené. Přesto je však důležité poznamenat, že přestože oběť může svými chováními vznik trestného činu ovlivnit, není mezi

⁶² DIANIŠKA, Gustáv. Oběť trestného činu. In: DIANIŠKA, Gustáv a kol. *Kriminologie*. 2. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-344-5. str. 121-124.

⁶³ VOŇKOVÁ, Jiřina a SPOUSTOVÁ, Ivana. *Domácí násilí z pohledu žen a dětí: právní stav k 1.1.2016*. 3. vydání. Praha: proFem, 2016. ISBN 978-80-904564-5-7. str. 50.

⁶⁴ NOVOTNÝ, Oto, CHROMÁ, Marta, HORÁLKOVÁ, Milena, ZAPLETAL, Josef, MUSIL, Jan a NOVÁKOVÁ, Jana. *Kriminologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. ISBN 80-86432-08-4. str. 131-132.

zaviněním či vinou oběti v tomto smyslu a zaviněním v trestněprávním pojetí rovnítka. Jde jen o hodnotící soud, ze kterého vychází jednání oběti jako nemístné nebo také nerozumné.⁶⁵

Podmínkou vzniku trestného činu není žádné specifické chování oběti, pachatel si může vybrat jako oběť osobu, která mu žádnou záminku svým jednáním nezavdala. Přesto může nastat situace, kdy oběť vlastní viktimizaci pachateli svým konáním ulehčí. Může ignorovat nebezpečí, když se vydá autostopem. Také si může počínat nebezpečně nezamykáním bytu nebo jízdou v dopravním prostředku bez zavřené tašky. Jiný případ představuje situace, kdy se oběť sama dopouští nezákonného jednání, v jehož důsledku se sama stane obětí. Příkladem může být organizovaný zločin, v jehož rámci spolu začnou jeho účastníci vést ozbrojený boj o moc. Mimo výše zmíněné případy však existují i situace, kdy oběť svým chováním pachatele k činu vyprovokuje anebo již odehrávající se podobu trestného činu vyescaluje. Může jít o posměšky, urážky a nadávky, na které pachatel odpoví násilím. Provokující jednání nemusí ani dosahovat velké intenzity, stačí jeho opakování a tuto reakci může vyvolat až ve svém souhrnu.⁶⁶

Oběť může na situaci odehrávajícího se trestného činu odpovědět různými způsoby chování, není žádný taxativní výčet. V její reakci se může odrážet i vztah, který mezi obětí a pachatelem je, a celkové podmínky situace. Mezi některé způsoby chování můžeme řadit vědomí možného ohrožení, bezbrannost a nečinnost (časté u obětí z řad žen, dětí a starších osob), oběť si ani nemusí být vědoma ohrožení z důvodu neznalosti, bezelstnosti či špatného vyhodnocení situace. Může však hrát aktivní roli a situaci vyprovokovat, nebo se bránit či svým jednáním nutnou obranu překročit. Toto jednání může mít poté vliv jak na posouzení trestného činu, tak na ochranu poškozeného. Existují také druhy trestných činů, u kterých chování oběti hraje roli marginální a občasnou. To lze vidět u trestných činů odehrávajících se v oblasti životního prostředí. Velmi zajímavým trestným činem z pohledu chování oběti je podvod. Podvod totiž nemusí být úspěšný jen díky pachatelově taktice, ale rozhodujícím faktorem se zde může stát chování oběti. Podvodník totiž umí reagovat na chování, slabosti a tužby oběti, umí je využít ve svůj prospěch. Ví, co říct, co udělat, aby si získal její důvěru. Oběť tedy nemusí zprvu ani podvodné jednání rozpoznat, může se domnívat, že jde o nezávadnou činnost a vyjít podvodníkovi

⁶⁵ NOVOTNÝ, Oto, CHROMÁ, Marta, HORÁLKOVÁ, Milena, ZAPLETAL, Josef, MUSIL, Jan a NOVÁKOVÁ, Jana. *Kriminologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. ISBN 80-86432-08-4. str. 132-133.

⁶⁶MUSIL, Jan. Oběť trestného činu. In: GRIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. str. 124-125.

vstříc, vzhledem k tomu, že násilí není jeho typickou složkou.⁶⁷ Mně samotné se stalo, že mě údajně nově nastěhovaný nájemník a příbuzný sousedky z horního patra požádal, abych mu půjčila peníze na zálohu pro zámečníka, protože si zabouchl dveře a zároveň nechal v bytě malé dítě. Úspěšně sázel na mou důvěřivost a naivitu, doufajíc v mou dobrosrdečnost. Zkrátka věděl, na jakou strunu to zahrát, protože kdo by nechtěl pomoci malému dítěti dostat se k tatínkovi? Už jsem o něm nikdy neslyšela a poté, co jsem se sousedky na jejího příbuzného zeptala, jsem zjistila, že její příbuzní žijí v Austrálii.

Chování oběti je podstatné také pro samotnou oběť, která je následně podrobuje vlastnímu hodnocení a výsledek se může odrazit v jejím psychickém stavu. Stejně jako ona, dělá si na její reakci názor i její okolí. To vychází z vlastních zkušeností a vše vidí svou vlastní, často zkreslenou optikou, trpící nedostatkem odborných znalostí. Proto může v okolí budit rozpaky pasivní chování oběti, protože oběť nevolá o pomoc, nepokouší se dostat ze spárů pachatele, či pachatele dokonce následuje. Okolí může být zkrátka přesvědčeno, že pokud by oběť chtěla, mohla trestnému činu zabránit. Neuvědomují si stres, kterému je oběť vystavena, posuzují situaci ex post, kdy je konec příběhu již jasný. Pasivita je však zcela přirozená a obvyklá reakce osoby, která se bojí o svůj život. Nečinnost oběti může být udržována pomocí slovního vyhrožování, předvádění zbraně, použití fyzického násilí, stačí však i jen pouhá přítomnost pachatele. Tato přítomnost může zajistit, že i v situacích, kdy by mohla existovat slušná šance na záchranu, je jakýkoliv odpor oběti ochromen. K němu se oběť většinou odváží až při absenci pachatelovy přítomnosti. Dobrým příkladem je případ Nataschy Kampuschové, která měla několik možností k útěku, když byla svým vězňem brána mezi lidi a byl jí umožněn přístup na zahradu. Mnozí se podívovali nad tím, proč své šance nevyužila. Neuměli si však představit její strach, kdy se její selhání během útěku mohlo obrátit v prožití zbytku života ve sklepě. Nelze tedy dopředu jednoznačně říci, jaká taktika je ta správná. Zda se má oběť bránit, či zůstat pasivní. Pokud totiž oběť s pachatelem nespolupracuje, pachatel se může obávat prozrazení a ve strachu oběť usmrtit. Stejně negativní následky může způsobit přílišná spolupráce oběti, která by mohla vyvolat v pachateli pocit ztráty kontroly nad situací či strach z následné možnosti identifikace. Stačí také pachatele znejistit nebo narušit jeho představu o průběhu deliktu. Pro správnou volbu strategie se musí vzít v potaz specifika deliktu,

⁶⁷ KAISER, Günther. *Kriminologie: úvod do základů*. Z německého originálu přeložila Helena Válková a kol. Praha: C. H. Beck, 1994. Právnické učebnice. ISBN 80-7179-002-8. str. 231-234.

typ pachatele, intuice oběti a schopnost oběti účinně se bránit.⁶⁸ Vhodnými způsoby reakce oběti se zabývá viktimologická prevence.⁶⁹

Oběť však může zareagovat i způsobem, na který i přes její duchapřítomnost může její okolí nahlížet skepticky. Jde o situace, kdy oběť s pachatelem bezprostředně po skončení deliktu uzavře jakýsi „smír“ a nechá se od něj odvézt domů či si s ním jde zakouřit. Musíme si však uvědomit, že nikdo nemůže předem vědět, jak bude pachatel dále jednat, a co lze od něj očekávat. Oběti jde především o přežití a může se snažit situaci zklidnit a více ji nestupňovat, aby se od pachatele dostala co nejdříve do bezpečí. Jindy se s nepochopením může setkat reakce oběti, když se smíří se svou nastávající viktimizací a snaží se možné následky co nejvíce minimalizovat. Například oběť znásilnění pachateli nabídne kondom, aby se vyhnula těhotenství či pohlavním nemocem.⁷⁰

2.2 Vztah oběť-pachatel

V mnoha případech můžeme nalézt mezi obětí a pachatelem vztah, který zde figuruje ještě před vznikem viktimizace a má na ni určitý vliv. Není tomu však vždy. Tento vztah může pachateli ulehčit spáchání trestného činu – pachatel ví, jakým majetkem oběť disponuje, ví na jakých místech a v kolik hodin se bude pohybovat, zná její reakce a zvyky. Jindy je to právě tento vztah, který motivuje pachatele ke spáchání trestného činu – nenávisť mezi manžely vyvrcholí vraždou jednoho z nich. V situacích, kdy oběť pachatele zná, však může být tento vztah pro pachatele i na škodu. Existuje totiž riziko, že oběť pachatele usvědčí. Proto se pachatel oběti zbaví, aby minimalizoval pravděpodobnost odhalení. Vztah oběť-pachatel tudíž hraje roli také v odhalování a vyšetřování trestného činu, napomáhá určit směr, kterým se má vyšetřování ubírat. Tímto se zabývá kriminalistická viktimologie. Vztahy, které ovlivňují proces viktimizace, rozlišujeme na objektivní a subjektivní. Objektivními jsou ty, kdy pachatel a oběť bydlí blízko sebe, sdílejí stejné

⁶⁸VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8. str. 35-64.

⁶⁹NOVOTNÝ, Oto, CHROMÁ, Marta, HORÁLKOVÁ, Milena, ZAPLETAL, Josef, MUSIL, Jan a NOVÁKOVÁ, Jana. *Kriminologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. ISBN 80-86432-08-4. str. 133.

⁷⁰VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8. str. 64.

pracoviště, existují tedy nezávisle na nich. Mezi subjektivní řadíme např. vztahy milenecké. Tyto vztahy jsou různě důležité pro různé druhy trestných činů. Méně se projevují u majetkových trestných činů, výjimkami jsou krádeže mezi rodinnými příslušníky. Velkou roli hrají u násilných a mravnostních trestných činů.⁷¹ U sexuálního zneužívání jde většinou o vztahové delikty, kdy je mezi obětí a pachatelem takový druh vztahu, který pachateli pomáhá vybudovat si u oběti důvěru a trestný čin páchat. Oběti ovšem právě z těchto důvodů znesnadňuje zneužívání oznámit.⁷²

Kvalita vztahu mezi obětí a pachatelem může ovlivnit též délku trvání viktimizace a důsledky, které po sobě zanechá. Vzhledem k délce vztahu a osobě pachatele může být pro oběť těžké si vlastní viktimizaci uvědomit, a to obzvlášť v případech, kdy je pachatelem osoba příbuzná či partner. Vztah může být pro pachatele prostředkem k manipulaci s obětí, způsob, jak skrze city udržet oběť ve svém područí a jak ovlivňovat její chování.⁷³

2.3 Index viktimizace

Indexem viktimizace se má na mysli procentní (relativní) podíl obětí ve zkoumaném časovém období (nejčastěji se jedná o období jednoho či pěti let) spadajících na konkrétní počet obyvatel (může jít o 100, 1 000, 100 000 obyvatel) na určitém území (např. města, státu). Tyto indexy se mohou zaměřit na oběti obecně či na oběti konkrétních druhů nahlášených trestných činů jako třeba majetkových, sexuálních, aj. Při čtení výsledných dat je nutné brát v potaz skutečnost, že tato analýza ve většině případů neupozorňuje na mnohočetné oběti, které potkala viktimizace ve sledovaném období více než jednou.⁷⁴ Skrze index viktimizace můžeme pozorovat a porovnávat změny četnosti obětí v čase a v místě.⁷⁵

⁷¹NOVOTNÝ, Oto, CHROMÁ, Marta, HORÁLKOVÁ, Milena, ZAPLETAL, Josef, MUSIL, Jan a NOVÁKOVÁ, Jana. *Kriminologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. ISBN 80-86432-08-4. str. 133-134.

⁷²ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0582-1. str. 17.

⁷³VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8. str. 65.

⁷⁴VÁLKOVÁ, Helena. Viktimologie. In: KUČHTA, Josef, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H. Beck, 2005. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 80-7179-813-4. str. 159.

⁷⁵NOVOTNÝ, Oto, CHROMÁ, Marta, HORÁLKOVÁ, Milena, ZAPLETAL, Josef, MUSIL, Jan a NOVÁKOVÁ, Jana. *Kriminologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. ISBN 80-86432-08-4. str. 135.

2.4 Újma způsobená obětí

Újma může oběť postihnout na životě, zdraví, majetku nebo na psychice a podle její závažnosti může oběť provázet až do konce života. Některé újmy, například majetkové, lze přesně vyčíslit, některé jsou však těžko zjistitelné. Stejně tak se může lišit doba jejich projevu, následky jejich dopadu na oběť a možnost jejich nápravy. Vedle případů, kdy se újma projeví bezprostředně po spáchání deliktu, se může projevit i mnohem později. Některé rány si může oběť nést chvíli, jiné po delší dobu a některé po celý život. Také náprava způsobené újmy nemusí být samozřejmá, někdy může být dokonce nemožná či se s časem zvětšovat. Nelze předem určit, jak se újma u oběti projeví a jak ovlivní její budoucí chování. Někteří pachatelé však přiznávají, že než se sami vrhli na dráhu zločinu, stali se sami v dětství či ve fázi dospívání oběťmi viktimizace (násilných, sexuálních trestných činů apod.). Tento dopad viktimizace však nelze brát jako samozřejmý, protože na pachatele působí více kriminogenních faktorů.⁷⁶

2.4.1 Primární viktimizace

Primární viktimizací se mají na mysli poškození, která vzniknou jako bezprostřední důsledek spáchaného trestného činu. Primární újma je způsobená přímým jednáním pachatele, navazuje na jím spáchaný trestný čin a vzniká v jeho rámci. Tato újma pachatelem způsobená obsahuje primární rány, které se dělí na fyzickou újmu, finanční újmu a újmu emocionální. Mezi fyzickou újmu zahrnujeme lehčí zranění, ale také těžké ublížení na zdraví a v krajních případech smrt. Finanční újma se může projevit v nákladech na uzdravení oběti, v jejím ušlém zisku, ale také na jejím majetku, kdy dojde k jeho ztrátě nebo jeho poškození. Posledním druhem újmy ve výčtu je újma emocionální, která se může projevovat vnitřním diskomfortem, oběť může trpět pocitem napětí či podléhat nestálosti emocí. Oběť často pociťuje strach z pachatele a z další viktimizace, může se potýkat s hněvem a se ztrátou důvěry ve své okolí. Také se mohou zhoršovat její pracovní schopnosti nebo se jí mohou opakovaně vybavovat útržky z prožitého deliktu.⁷⁷ Docházet může i k vzniku úzkostí, depresí či různých strachů. Záleží na každé oběti zvlášť, s jakou celkovou mírou

⁷⁶MUSIL, Jan. Oběť trestného činu. In: GRÍVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. str. 128-129.

⁷⁷ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Psychologie oběti. In: ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2. str. 12-14.

a hloubkou vzniklé újmy v duševní oblasti se bude potýkat a jak dlouho se s ní bude vyrovnávat. Jde o věc zcela individuální, do níž zasahuje mimo jiné způsob života, který oběť vedla, a její osobnostní rysy a vlastnosti. Emocionální újma, již oběť utrhá, nemusí být na první pohled zřejmá a může se nacházet i tam, kde nedošlo k finanční a fyzické újmě velkého rozsahu. Emocionální újma je může rovněž přesahovat, neexistuje mezi nimi přímá úměra. Jedna újma může také zapříčinit vznik druhé, nebo se mohou navzájem kombinovat.⁷⁸

Trestný čin, jenž oběť postihne, zasahuje do jejího způsobu přemýšlení a do představy o světě, v němž žije. Každý z nás vychází z určitých iluzí, které nám napomáhají k psychické rovnováze. Jde o iluzi dobrého světa a iluzi kontroly. A právě trestným činem je představa o nich narušena. Oběť přestává na určitou dobu věřit, že svět je dobré a spravedlivé místo, kde má člověk svůj život pod kontrolou a může ovlivnit vše, co se mu v životě přihodí. A právě narušení těchto představ se projevuje v podobě emocionálních ran. Jiným označením pro emocionální újmu vzniklou důsledkem pachatelova jednání jsou také tzv. neviditelné rány. Mezi ně řadíme pocit zneuctění, ztrátu pocitu důvěry a ztrátu pocitu autonomie. Pociť zneuctění se může u oběti projevovat mimo jiné vnitřní nestabilitou či zanevřením na svět. U ztráty pocitu důvěry, který je pro život nás všech esenciální, oběť přestává důvěřovat ve svět, společnost a jednotlivce v ní. Začíná u ní převažovat nejistota. Dalším v řadě ran je ztráta pocitu autonomie. Oběť přestává věřit, že je pánem svého života a ztrácí víru ve svou schopnost ovlivňovat jednotlivé události.⁷⁹

2.4.2 Sekundární viktimizace

Sekundární viktimizace je „nepovinnou“ fází viktimizace, v jejímž průběhu dochází k druhotnému a nadbytečnému zraňování oběti. K tomuto zraňování dochází až po ukončení trestného činu, nejde tedy o přímý důsledek původního pachatelova jednání. K sekundární viktimizaci nedochází vždy, přestože jde o jev častý. Častěji se s tímto druhotným zraňováním setkávají oběti některých trestných činů, většinou jde o trestné činy sexuální povahy, jako je znásilnění. Bohužel jde zároveň o důvod, kvůli němuž oběti váhají s oznámením trestného činu. Subjekty, které většinou toto druhotné zraňování působí, jsou orgány činné v trestním řízení,

⁷⁸VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8. str. 57-59.

⁷⁹ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Psychologie oběti. In: ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2. str. 15-16.

znalci, média a konečně okolí oběti. Vzniku těchto zranění lze zamezit naplňováním potřeb oběti poskytováním informací, nesnižováním její důstojnosti, zajišťováním pocitu bezpečí a důvěry.⁸⁰

Se sekundární viktimizací jsou spjaty sekundární rány, které vznikají v jejím průběhu a jejichž povaha je čistě v rovině emocionální. Tyto sekundární rány bývají pro oběť v některých případech dokonce závažnější než primární rány způsobené pachatelem a obecně se skládají z pocitů nespravedlnosti, nedůstojnosti a izolace. Pocit nespravedlnosti může v oběti vyvolávat fakt, že pachatel je vyšetřován na svobodě, soudní jednání se odkládá či pachatel dostane nízký trest nebo podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody. Za tímto pocitem může stát i výše zmiňovaný nedostatek informací. Pocit nedůstojnosti může být způsoben necitlivým jednáním médií, která se honí za zajímavým příběhem a nedbají pocitů obětí, přístupem policie, ale i okolí obětí. Oběť se bohužel může setkat i s tím, že se jí její okolí začne po trestném činu vyhýbat, nebo jí dokonce začne považovat za spoluodpovědnou. Tyto reakce okolí pramení ze snahy udržet si odstup od bolesti oběti a soucítění s ní a z pokusů zachovat si iluze o světě, kde se špatné věci bezdůvodně nestávají dobrým lidem. Toto chování může u oběti také vést k získání pocitu izolace. Pro lidi z okolí oběti, jako jsou přátelé a spolupracovníci, může být těžké určit správný způsob chování v její přítomnosti, tak se jí raději začnou vyhýbat. Oběť se tak může cítit opuštěná a nenapravitelně trestným činem poznamenaná.⁸¹

Pro vznik sekundární viktimizace je rizikové chování některých obhájců, kteří začnou vytahovat různé věci z minulosti oběti s cílem předvést svého klienta v lepším světle. Snaží se proto oběť úmyslně pošpinit a snížit tak její věrohodnost. Podobné to je s médii, která ve snaze zvýšit prodejnost svých tiskovin „zatraktivňují“ článek různými pikantnostmi ze soukromí oběti, přičemž se nebojí hrát na strunu nejrůznějšími společenskými předsudkům. Mnohdy nerespektují hranice slušného chování, informují zkresleně a ve výsledku může utrpět i rodina oběti. Významné je také chování policistů. Je důležité, aby oběť seznámili s tím, co jí v průběhu vyšetřování čeká, sdělili jí různé informace a pro jistotu je i zopakovali. Při zjišťování, zda se trestný čin stal a kdo jej spáchal, jsou nepříjemné situace nevyhnutelné. Je proto důležité pokládat otázky citlivě a případně jejich položení odůvodnit a vyvarovat se laických představ, jak má skutečná oběť vypadat. Zde je potřeba vzít v potaz také to, že oběť po prodělaném traumatu způsobeném trestným

⁸⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Psychologie oběti. In: ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2. str. 12-22.

⁸¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-461-9. str. 102-104.

činem může působit nevyrovnaně a může vyvolat v soudním znalci pochyby o své věrohodnosti. Proto i zde je nutno apelovat na jejich odbornost a citlivost. V neposlední řadě může mít na psychiku oběti vliv také prostředí, v němž je nucena se pohybovat, kterým je například výslechová místnost. To se především týká obětí z řad dětí. Výhodou jsou soudní budovy, kde mají svědci/osoby poškozené oddělené čekárny. Újmu oběti působí i její okolí nedůvěřivými otázkami nebo obviňujícím jednáním. Počínaje od doktorů až po osoby, od jakých bychom to čekali nejméně – naší rodiny. V krajních případech se můžeme setkat se situacemi, kdy bezprostředně po spáchání trestného činu nikdo z kolemjdoucích oběti neposkytnul pomoc z důvodu jejího nedostatečného vzezření – potřhaného či špinavého oblečení, neobvyklého chování. Oběť však může zraňovat i zájem enormní – jakási fascinace trestným činem a detaily útoku.⁸²

2.4.3 Terciární viktimizace

Terciární viktimizace nastupuje v případech, když se oběť po traumatu z prožitého trestného činu nedokáže vrátit zpět k původnímu způsobu života a vzdává se svých původních cílů, přestože objektivně došlo k nápravě nebo k odškodnění. Následky se mohou projevit také v profesní sféře a později se za přičinění posttraumatické stresové poruchy rozšířit i do jiných oblastí života oběti. Vznik terciární viktimizace lze přičítat primární a sekundární viktimizaci, jejíž následky není oběť schopna psychicky zpracovat a začne se měnit. Přitom nezáleží na tom, na kolik byl trestný čin závažný a na kolik viditelných ran oběť nese.⁸³ Vedle tohoto pojetí terciární viktimizace existuje i jiné. To vnímá terciární viktimizaci z pohledu následků trestných činů, které postihují osoby trestného činu se neúčastníci. Může jít například o rodinu oběti.⁸⁴

⁸²VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8. str. 74-81.

⁸³VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8. str. 82-83.

⁸⁴HOUBOVÁ, Drahomíra. Psychologie oběti z pohledu viktimologie. In: HOUBOVÁ, Drahomíra a kol. *Psychologie pro právníky*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-100-7. str. 222-223.

2.5 Dopad trestného činu na oběť

Trestný čin není pro oběť něčím, co by dokázala přejít mávnutím ruky. Jde o událost, na kterou se nedá předem připravit, i kdybychom se sebelépe snažili. Nelze ani vysvětlit, proč se to stalo zrovna nám, ale my se s tím musíme psychicky vyrovnat. Málokdo vyvázne bez šrámu. To, jakou měrou tu kterou oběť trestný čin zasáhne a nakolik ji poznamená, je zcela individuální. Jeden totožný trestný čin může v jednom případě postiženou osobu zcela omezit na způsobu dosavadního vedení života, ale v jiném případě se k němu oběť dokáže zcela navrátit zpátky.⁸⁵

Výslednou reakci oběti na zažitý trestný čin ovlivňuje previktivní osobnost oběti, průběh trestného činu a to, co následovalo po něm. Na míře traumatizace se podílí také druh trestného činu, který byl na oběti spáchán. Hůře se oběť vyrovnává s násilnou trestnou činností, přesto k traumatu může dojít i tam, kde k žádnému zranění nedošlo. Se zpracováním trestného činu mají větší problém osoby, které se ještě před deliktem potýkaly s traumaty a jinými psychickými obtížemi, a osoby domnívající se, že mají vše pod kontrolou, a tudíž se jim nic stát nemůže. Také osoby nedávající najevo své pocity a sebezprezentující se jako vysoce odolné jsou činem více zasažené. Velmi významnou roli v tomto ohledu taktéž sehrává reakce blízkého i vzdálenějšího okolí (rodina, ale i policisté, lékaři apod.), která se silně promítne do pohledu oběti na sebe sama a na trestný čin. Hojně rozšířenou a chybnou reakcí je chovat se k oběti jako k nemocné osobě nebo předstírat, že se nic nestalo a o zažitém traumatu se ani slůvkem nezmiňovat, abychom oběti násilí na ní spáchané náhodou nepřipomněli.⁸⁶ Vyrovnávání se s následky trestného činu se však bez vlastního psychického přičinění oběti neobejde. Nejrizikovějším obdobím, které rozhodne o tom, jak velký vliv bude mít trestný čin na oběť, je doba bezprostředně následující po spáchání trestného činu, tedy čas, než jde poprvé spát, a další 3 dny, kdy si oběť plně uvědomí, co se stalo. Zásadní je také první den návratu do obvyklé každodennosti, kterou oběť žila před spácháním trestného činu. V tomto období je oběť vnímavější k explicitním i implicitním reakcím svého okolí bez ohledu na to, jakému násilí byla vystavena a lze tedy zmírnit následky s jakými se oběť bude potýkat.⁸⁷

⁸⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Psychologie oběti. In: ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2. str. 13-24.

⁸⁶ ZBOŘILOVÁ, Klára. Oběti trestných činů. In: BOUKALOVÁ, Hedvika, GILLERNOVÁ, Ilona a kol. *Kapitoly z forenzní psychologie*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020. ISBN 978-80-246-4461-5. str. 137-138.

⁸⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-461-9. str. 112.

Mezi významné činitele vyrovnání se s traumatem patří sociální opora. Tu můžeme nalézt v podobě osob, na které se můžeme skutečně spolehnout, a v možnosti dosažení na profesionální úroveň pomoci, která však není u všech stejná. Na síle dopadu deliktu na oběť se podepisují také okolnosti, které trestný čin provázely. Hůře se přizpůsobí oběť, která byla ohrožována zbraní (i její maketou), zažila bezmoc nebo byla těžce poraněná či smířená se svou smrtí. Ale existence a velikost fyzických zranění nejsou podmínkou vzniku traumatu. Do hloubky jejích ran se promítá také způsob jejího chování nebo špatný odhad situace.⁸⁸ K jejímu traumatu může přispět její vlastní násilné chování vůči pachateli, které směřovalo k její záchraně a vyústilo ve zranění nebo smrti pachatele. Vliv má také chování pachatele. Horšími následky trpí oběti, které byly pachatelem v průběhu deliktu nebo po něm ponižovány. Opomenout nesmíme ani sílu vlivu absence jakéhokoliv zásahu ze strany přítomného okolí na hloubku zranění oběti. Jedná se o efekt přihlížejících, kdy více osob vidí odehrávající se trestný čin, ale nezasáhnou. Pozorují ostatní a čekají na jejich reakci, obávají se, že by mohli něco udělat špatně, a ubezpečují se, že tam jsou i jiní lidé, co mohou pomoc poskytnout. Může jít o náhodné kolemjdoucí, osoby známé od vidění, ale může se jednat i o členy rodiny.⁸⁹

To, jak se oběť s primární viktimizací vypořádá, je věc zcela individuální. Přesto můžeme vyzorovat tři fáze prožívání újmy, které jsou obětem společné a kterými si prochází. Jedná se o:

1. Fázi šoku

Tato fáze trvá od pár hodin až po několik dnů a nastává krátce po útoku na oběť. Pro tuto fázi je typické ztuhnutí, které se přeměňuje v dezorganizaci. Oběť nemůže uvěřit, co se jí stalo. Následně může dojít k popírání celé situace, nebo se oběť uchýlí k regresi. V takovém případě začne volit jednání připomínající mladší ročníky. Ničím výjimečným nejsou ani problémy s pamětí a s vyjadřováním. Hlavními způsoby chování v této fázi jsou emoce silně projevované navenek, nebo naopak absence jakéhokoliv výrazu a emocí oběti. Ve druhém případě může být prožitek oběti vnímán ze zmíněného důvodu jako vymyšlený.

2. Fázi hojení

⁸⁸ZBOŘILOVÁ, Klára. Oběti trestných činů. In: BOUKALOVÁ, Hedvika, GILLERNOVÁ, Ilona a kol. *Kapitoly z forenzní psychologie*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020. ISBN 978-80-246-4461-5. str. 138-139.

⁸⁹VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8. str. 60-66.

Délka této fáze se odvíjí od hloubky újmy. Oběť se začíná situaci přizpůsobovat a její duševní rozpoložení se střídá mezi dvěma stavy. U prvního stavu mluví nahlas o svých pocitech, přesto ji někdy bez varování přemůžou silné emoce. U druhého stavu oběť odmítá o svých pocitech mluvit a vnitřně s nimi bojuje. Pocity smutku nahrazují pocity klidu, což jen předznamenává budoucí adaptaci. Avšak stavy přijetí celé události, smíření se s ní a její zapracování do života bývají nakrátko přerušovány různými negativními emocemi jako beznadějí či smutkem.

3. Fázi zhojení

Oběť se smíruje s utrženou újmou, navrácí se zcela zpět do původního života, ať už po stránce osobní, či pracovní. Na trauma ale nezapomíná, jen se od něj odpoutává, přestává jím být pohlcena a začíná se soustředit na jiné věci. To, jestli tato fáze nastane, a kdy, záleží na mnoha proměnných.⁹⁰

2.5.1 Posttraumatická stresová porucha

Posttraumatická stresová porucha (PTSP) se může objevit u obětí abnormálních traumatických událostí, jež se vyznačují silnou stresovou zátěží, a které by stejně působily i na jiné osoby ve stejné situaci, a pro oběť je nemožné se s nimi emočně vyrovnat. Tím se liší od běžných stresujících situací. Jde o zlomový okamžik v životě oběti a oběť přestává věřit, že má svůj život pod kontrolou, a přichází o pocit bezpečí. Následkem toho se u oběti projevují různé symptomy jako neustále se vracející vzpomínky, znovuprožívání traumatické události, noční můry, nespavost, citová otupělost, vznětlivost, izolování se, přehnaná opatrnost, problémy s koncentrací, vyhýbání se situacím, myšlenkám a činnostem připomínající traumatickou událost, psychické a fyzické projevy úzkosti (bušení srdce, zrychlené dýchání, pocení, bolesti hlavy aj.). Tyto projevy zásadně narušují běžný chod života oběti. U dětí se mimo obecné projevy můžeme setkat i s problémy s učením, pamětí, dojít může k sebepoškozování, agresi a přehnané závislosti na ostatních, sklíčenosti a citové vyčerpanosti. Pokud výše zmíněnými příznaky trpí oběť více než měsíc, mluvíme o posttraumatické stresové poruše. Traumatickou událostí nemusí být jen trestný čin, ale i jiné situace vyznačující se ohrožením života, zdraví či jinak ubližující. Může jít o přírodní katastrofy, války, mučení, zneužívání, znásilnění, autonehody. Tato porucha může potkat nejen aktéry těchto událostí, ale také přihlížející. Neomezuje se ani na pohlaví či věk. Nejde však o věc samozřejmou – u každé oběti mimořádně traumatizující události se posttraumatická porucha neobjeví. Příznaky této poruchy se mohou u oběti projevit hned po traumatické události, ale také

⁹⁰ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion, 1998. ISBN 80-85858-70-3. str. 113-117.

v rozmezí několika let po ní. Doba jejich trvání je u každého individuální a roli zde sehrává mimo jiné osobnost oběti, její předpoklady k nim, poskytnutí pomoci a její zázemí. Oběť se s nimi může potýkat i roky, nebo jimi může trpět také do konce života. V některých případech se s těmito následky vysoce traumatické události vypořádá oběť sama, ale někdy se to neobejde bez odborné pomoci.⁹¹

Posttraumatická stresová porucha, která u obětí trestných činů může vzniknout v důsledku zvlášť těžkého dopadu trestného činu na oběť, se u těchto obětí může objevit ve dvou elementárních podobách. U první podoby PTSP se oběť typicky vyznačuje jistou agresivitou, vznětlivostí, značnou promiskuitou a projevit se u ní mohou i znaky mnohočetné osobnosti. Naproti tomu u druhé podoby PTSP je oběť pasivní, apatická, plní jen své povinnosti, je zde absence jakékoliv volnočasové aktivity. Oběť se vyhýbá sociálním kontaktům a tvorbě vztahů. Může trpět také tělesnými obtížemi. Rozvinutí této poruchy nepostihuje pouze psychicky slabé nebo nevyrovnané jedince, jak by se laik mohl domnívat. Jde o normální reakci těla na extrémně zátěžovou situaci, která by zaskočila každého. Existují ale určité rizikové faktory, které na vznik PTSP u obětí trestných činů působí. Silný vliv zde má druh a délka viktimizace, kdy se právě opakovaná viktimizace nebo viktimizace neočekávaná či páchaná osobou známou na psychice oběti velmi podepíše. Významné je také to, co se po primární viktimizaci odehrálo (zda došlo k sekundární viktimizaci), jak poznamenala dosavadní život oběti, hloubka utrpěného traumatu, zda došlo k reviktimizaci či u oběti vznikla peritraumatická disociace (př. oddělení určitých psychických procesů). Negativní dopad má sebeobviňování oběti a neexistence ochranných faktorů (sociální a ekonomické zázemí, některé osobnostní rysy apod.).⁹²

2.6 Reviktimizace

Reviktimizace je situace, kdy se oběť stane opětovně v určitém krátkém časovém intervalu obětí trestného činu nebo kdy se trestný čin odehraje znovu na stejném místě. Pro takové oběti se používá označení mnohočetné či recidivní oběti. Trestným činem může být stejný čin, který už byl na oběti spáchán, nebo se může jednat o jiný. Oběť se může snažit změnit své chování, aby

⁹¹ PRAŠKO, Ján a kol. *Stop traumatickým vzpomínkám: jak zvládnout posttraumatickou stresovou poruchu*. Praha: Portál, 2003. Rádcí pro zdraví. ISBN 80-7178-811-2. str. 12-36.

⁹² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Psychologie oběti. In: ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2. str. 31-36.

opětovné viktimizaci stejným trestným činem zabránila. I přes toto její snažení k ní opět může dojít zvláště co se okolí místa činu týče. U loupeže může pachatel zvolit stejné místo z důvodu kladné zkušenosti s okolními podmínkami, kdy hrozí nízké riziko vyrušení a láká vysoká hodnota získaného lupu. Ale proč si pachatel vybere za oběť osobu, která již byla dříve viktimizována? S odpovědí na tuto otázku přišly dvě teorie – teorie chaosu a teorie predestinované oběti. Teorie chaosu tvrdí, že jde jen o nešťastnou shodu okolností, pouhou náhodu. Avšak teorie predestinované oběti to přičítá blíže nespecifikovaným osobnostním dispozicím oběti, které pachatele lákají a činí oběť v jeho očích atraktivní. Dnes se na reviktimizaci pohlíží jako na nikterak neobvyklý jev, nepostihující pouze nositele určitých osobnostních dispozic.⁹³

Z empirických zjištění vyplývá, že reviktimizace je důsledkem trestného činu, který zvyšuje riziko, že se oběť stane opakovaně obětí. Nejčastěji se tato opětovná viktimizace odehraje v období od 6 měsíců až do jednoho roku od prvotní viktimizace. Nelze však říci, že každý, kdo byl jednou viktimizován, bude viktimizován opakovaně už navždy. Tato první viktimizace pouze zvyšuje pravděpodobnost, že se oběť s kriminalitou znovu setká. Tuto pravděpodobnost zvyšuje také hloubka utrpeného traumatu. Mnohé vysvětluje model kariéry oběti. Tento model vychází z toho, že většina pachatelů přistupuje ke své trestné činnosti s chladným logickým uvažováním a vytipovávají si vhodné oběti a situace. Vybírají si oběti, které svým zevnějškem působí jako nejsnadnější kořist, a snaží se tak minimalizovat možnost neúspěchu. Dávají přednost osobám, které působí pomalu, nejistě, bezmocně, důvěřivě či málo obezřetně. Tuto zranitelnost v oběti může vyvolat či prohloubit zažitý trestný čin a trauma jím vyvolané. Oběť se začne chovat jinak a pachatelé to vycítí, vzniká tedy riziko další viktimizace. Pro nastoupení této tzv. kariéry oběti je podstatné odevzdané a pasivní chování, které je způsobeno naučenou bezmocností a vyrovnáváním se s rolí oběti, kdy v sebe oběť přestává věřit a ztrácí sílu něco měnit. Reviktimizace je jedním z nejhorších možných dopadů trestného činu na oběť. Nejčastěji se s ní setkávají oběti násilné a sexuální trestné činnosti. U mnohonásobných obětí je také vyšší míra latence.⁹⁴

U mnohočetných obětí se často rozvíjí v důsledku reviktimizace naučená bezmoc, kterou poprvé zaznamenal psycholog Martin E. P. Seligman. Tento stav tkví v přesvědčení oběti, že

⁹³VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8. str. 83-85.

⁹⁴ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Mnohočetné oběti. In: ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2. str. 65-69.

s reviktimizací nemůže nic dělat. Jde o následek opakovaných útoků (není důležitá intenzita útoku, ale jeho opakovanost) a ztráty kontroly nad svou situací, které oběť demotivují, oběť začne být pasivní a při dalších útocích nečinná. Tato absence jejího obraného chování bývá často jejím okolí nepochopena. Oběť je ovládána bezmocí, ztrácí vůli jakkoliv zasáhnout, začne podceňovat své schopnosti a mohou se u ní začít projevovat stavy úzkostí a depresí. Tento psychický stav je častý u obětí domácího násilí a sexuálního zneužívání.⁹⁵

2.7 Stockholmský syndrom

Tento syndrom byl objeven a popsán podle reálné situace, jež se odehrála ve Švédsku ve Stockholmu, a podle ní syndrom také získal své označení. Převážně se tento syndrom vyznačuje kladným postojem oběti k pachateli, kdy ho dokonce může bránit před policií nebo podporovat v dosažení jeho požadavků. Dalšími jeho znaky jsou odmítavé pocity k policejním orgánům a absence spolupráce s nimi. Právě kvůli tomuto na první pohled nepochopitelnému přístupu obětí k pachateli se na tento syndrom původně hledělo jako na emoční poruchu, což se v průběhu let změnilo.⁹⁶

Objevení tohoto syndromu se váže k bankovní loupeži z roku 1973, kdy byla přepadena banka mladým bankovním lupičem. Později se k němu přidal i jeho souputník a drželi jako rukojmí 4 mladé zaměstnance banky. Paradoxně se po jejich záchraně ukázalo, že rukojmí místo strachu, odporu či zášti pociťovala k lupičům sympatie a vděk za svůj život. Údajně se někteří z bývalých rukojmí pachatelů zastávali a navštěvovali je ve vězení. A to přestože je lupiči zadržovali proti jejich vůli, ohrožovali je na životech a chovali se k nim surově. Naopak z ozbrojených složek oběti pociťovaly strach. Tato samovolná reakce obětí na stresovou situaci, kdy jejich život zcela závisí na rozhodnutí pachatele a ovládá je nepředstavitelný strach, není častá, přesto může nastat. Tyto sympatie vychází z podvědomého pudu sebezáchovy, ne z lásky k pachateli. Oběť se totiž ocitne v situaci, nad kterou nemá žádnou kontrolu, a je pod nepřetržitým dohledem pachatele. Nastávají tedy mimovolné obranné mechanismy, jako je regres a identifikace oběti s pachatelem. Regres se projevuje tím, že se způsob chování a vnímání oběti začne podobat chování a vnímání nedospělých jedinců. Tato změna je vyvolána absolutní závislostí oběti na pachateli a ztrátou možnosti rozhodovat sama za sebe. Identifikace oběti s pachatelem je důsledkem strachu oběti o svůj život. Má jí pomoci tento strach dostat pod kontrolu. Ohledně tohoto syndromu dodnes kolují mnohé

⁹⁵ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0582-1. str. 37-38.

⁹⁶ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0582-1. str. 42-43.

dohady. Není jisté, jak dlouho tento syndrom u oběti trvá, a zda končí spolu s jejím ohrožením. Vliv na jeho vznik by mohly mít pohlaví oběti, věk, typ osobnosti, čas s pachatelem strávený, způsob jednání pachatele s obětí a komunikace mezi nimi. Avšak některé tyto body mohou být sporné, protože ke vzniku tohoto syndromu došlo i v případech, kdy spolu oběť s pachatelem nestrávili mnoho času nebo se pachatel k oběti choval značně hrubě.⁹⁷

Příznaky stockholmského syndromu se však neomezují pouze na rukojmí. Objevit se mohou také u obětí domácího násilí, které trvá v řádu několika let a v jehož průběhu jsou oběti vydány napospas libovůli násilného partnera, jenž jedná ze silné pozice moci a jemuž se oběť nedokáže nijak bránit.⁹⁸

2.8 Předstíraná viktimizace

Syndrom falešné viktimizace popisuje situaci, kdy osoby samy sebe označují jako oběti trestného činu, přestože k ničemu takovému nedošlo. Pro tyto osoby se používá také označení falešné či klamně oběti a mnoho jiných, jedná se zde potom o synonyma. Zpočátku se tento syndrom týkal jen osob, které měly psychické potíže, v jejichž důsledku nabyly mylné přesvědčení, že na nich byl trestný čin spáchán. Nebylo to tedy vedeno žádnými úmyslnými pohnutkami a cíli. Dnes se tento syndrom vztahuje také na osoby, které netrpí psychickými bludy, ale jejichž jednání je vedeno různými motivy. Narozdíl od první skupiny jsou si vědomé své lži. Důvodem jejich předstírání může být obstarání vysvětlení pro svou situaci (alibi). Předstíráním znásilnění může žena krýt těhotenství, prodavač údajnou loupežní nedostatek peněz v kase apod. Předstíraná viktimizace může mít za cíl pomstít se nějaké osobě za její pro oběť nelibé jednání. Může sledovat získání výhod v rovině materiální či finanční, o které se falešné oběti aktivně hlásí narozdíl od pravých obětí. Nebo se jimi chce falešná oběť jen dostat do centra pozornosti. Bohužel tímto svým předstíraným jednáním snižují v očích ostatních důvěryhodnost pravých obětí a odčerpávají finanční zdroje a čas policejních orgánů a nabízenou pomoc jiných institucí, které se tak nemohou věnovat těm, kteří to skutečně potřebují. Nemluvě o tom, že tyto falešné oběti mohou svými lživými obviněními jimi dotčeným osobám převrátit život vzhůru nohama. Také medializace údajného trestného činu může rozdmýchat negativní nálady ve společnosti.⁹⁹

⁹⁷ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 3. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-461-9. str. 276-280.

⁹⁸TITTLOVÁ, Marcela. Domácí násilí jako druh kriminality. In: JELÍNEK, Jiří a kol. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2021. Teoretik. ISBN 978-80-7502-499-2. str. 316-317.

⁹⁹ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 3. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-461-9. str. 137-139.

Předstíraná viktimizace se může týkat různých druhů trestných činů od pojistných podvodů přes znásilnění až k nebezpečnému pronásledování a jiným. Spolu s trestným činem se také mění motivy, kterými je falešná oběť poháněna. U falešných obětí xenofobních útoků šlo převážně o upozornění na vlastní osobu skrze média a o získání výhod. U falešných obětí znásilnění se může jednat o jakoukoliv pohnutku z výše zmíněných. U údajných podvodů se většinou jedná o získání peněžních prostředků. U falešných obětí sexuálního zneužívání se může jednat o mylné vyložení jednání údajného pachatele či jednání dítěte. Nebo může jít o úmyslně vymyšlené obvinění z důvodu vyvrcholení sporů při rozhodování o péči o dítě či při rozvodech.¹⁰⁰ U nebezpečného pronásledování se ve většině případů falešné viktimizace předstírající oběti potýkají s psychickými problémy. Nejde tedy o lháře jednajících z určitých pohnutek, ale o osoby potřebující pomoc. Zjistit, zda se nejedná pouze o fingovanou oběť stalkingu, je složité, protože skutečné zážitky pravých obětí bývají někdy až k neuvěření. Napovědět by mohlo to, že předstírající oběti často poukazují na neznámého pachatele či na skupinu neznámých, nebo známých pachatelů, které je pronásledují najednou. Přitom se v případech pravého stalkingu ve většině případů jedná o pachatele, kterého oběť zná, a vždy jde o jednotlivce, nikoliv o skupinu.¹⁰¹

Zbořilová v knize *Kapitoly z forenzní psychologie* rozlišuje mezi falešnými a nepravými oběťmi, neklade mezi ně rovnítko. Jako falešné oběti popisuje ty, které úmyslně o své smyšlené viktimizaci lžou s cílem získat finanční výhody či upozornit na sebe. Důvodem může být mimo jiné zamaskování jiného trestného činu - ze zpronevěry falešná oběť udělá loupež či ze zabití dítěte únos. Smyšleným oznámením se může falešná oběť snažit omluvit své společensky nepřijatelné jednání - není promiskuitní, byla znásilněna. Vedle toho může jít už o dříve zmiňovanou pomstu. Pro falešné oběti je typické, že se aktivně hlásí k statutu oběti a výhod z něj plynoucích, ale nechtějí se podrobovat žádným omezením či nepříjemným úkonům. Někdy může být těžké falešné oběti odhalit vzhledem k jejich schopnostem manipulace a trestněprávním znalostem, avšak nesrovnalosti v jejich vyprávění, nedostatek důkazů a detailů mohou napomoci. Oproti falešným obětem nepravé oběti jsou přesvědčené, že na nich byl spáchán trestný čin, přestože ono jednání trestným činem není. Může jít o situaci, kdy se oběť cítí být zkrácena na svých právech v dědickém řízení. Může jít o jednání, které se sice vykazuje nemorálními prvky, přesto ale nejde o jednání trestné. Mimo tyto dvě kategorie obětí popisuje Zbořilová ještě jednu zvláštní, do které spadají

¹⁰⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-461-9. str. 138-140.

¹⁰¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Moderní psychologie pro právníky: [domácí násilí, stalking, predikce násilí]*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2207-8. str. 105-106.

osoby s psychickými poruchami. Ty věří, že se jim trestný čin stal, mohou působit při svém barvitém líčení velmi přesvědčivě, přestože se fakticky oběti nestaly, a jde jen o jejich představy.¹⁰²

2.9 Viktimnost

Každý z nás se může stát obětí trestného činu, avšak u některých osob je tato pravděpodobnost vyšší než u jiných. Mezi činitele, které na to mohou mít vliv, řadíme např. vlastnosti a zaměstnání jedince, jeho chování (či chování skupiny osob) a sociální roli, kterou ve společnosti hraje. Právě ke kvantifikaci míry rizika se používá pojem viktimnost, o tento jev se zajímal už Hentig, jenž v tomto smyslu popsal potenciální oběti.¹⁰³

Podle Heretika se viktimností má na mysli predispozice jedince stát se obětí trestného činu. Nejde o výsledek jednoho izolovaného činitele, ale o dopad souboru bio-socio-psychologických znaků, které mají vliv na velikost rizika, že se jedinec stane obětí konkrétního trestného činu. Na tuto problematiku existují dva pohledy. První, statický model, tvrdí, že jde o neměnné osobnostní charakteristiky, jedinec má silné extrovertní a asociální rysy, nechová se zdrženlivě. Druhý, dynamický model, upozorňuje v této souvislosti na význam sociální interakce mezi obětí a pachatelem, v jehož průběhu se z jedince stává oběť. Mezi obětí a pachatelem mohou figurovat různé druhy sociálních vztahů, stejně jako může být různá jejich intenzita. Pachatel a oběť se mohou navzájem neznat, nebo je mohou pojít jen povrchní vztahy (např. sousedé) či může jít o hluboký druh vztahu, který lze vidět u manželství, přátelství. Zajímavé určitě je, že jen u malého zlomku trestných činů se setkáme s tím, že se oběť s pachatelem vůbec nezná. Pro viktimnost jsou významným činitelem také sociální situační faktory a způsob, jakým je oběť sociálně viditelná, nebo naopak sociálně izolovaná. Sociálně viditelné jedince si můžeme představit např. jako politiky a jiné veřejně činné osoby a sociálně izolované jedince jako např. seniory a osoby bez domova.¹⁰⁴

Také existují různé viktimogenní situace, ve kterých když se oběť ocitne, zvyšuje tím riziko svého ohrožení určitým trestným činem. Je to způsobeno umístěním a načasováním. Ve

¹⁰²ZBOŘILOVÁ, Klára. Oběti trestných činů. In: BOUKALOVÁ, Hedvika, GILLERNOVÁ, Ilona a kol. *Kapitoly z forenzní psychologie*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020. ISBN 978-80-246-4461-5. str. 145-146.

¹⁰³MUSIL, Jan. Oběť trestného činu. In: NOVOTNÝ, Oto, ZAPLETAL, Josef a kol. *Kriminologie*. 3. vydání. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2008. ISBN 978-80-7357-377-5. str. 152-153.

¹⁰⁴HERETIK, Anton. *Základy forenzní psychologie*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1994. ISBN 80-08-01870-4. str. 182.

velkoměstech můžeme narazit na různé specifické viktimogenní zóny, které se vyznačují pro osoby v nich se pohybující vyšší mírou ohrožení konkrétními trestnými činy jako loupež, znásilnění apod. Touto materií se zabývá kriminální geografie a kriminální ekologie. Oblasti s viktimogenním potenciálem se nejčastěji nachází v okolí velkých aglomerací s množstvím levných obecních bytů obývaných muži bez závazků a bez práce. Tato místa jsou lehce dostupná hromadnou dopravou, neexistují zde silné sousedské vazby, nelze rozlišit místní obyvatele od cizích a tato místa jsou v pravidelných intervalech liduprázdná.¹⁰⁵

Pokud jde o další faktory, které mají prokazatelně významný vliv na míru pravděpodobnosti, že se jedinec nebo sociální skupina osob stane obětí kriminality, upozorňuje Kuchta a kolektiv na relevantnost věku oběti, její profese, sociální charakteristiky a somatické a psychické handicap. Ze zjištění vyplývá, že nejvíce obětí obzvlášť násilné trestné činnosti je z řad mladých osob. Důvodem může být jejich nerozvážené, až riskantní chování. Profese oběti s viktimostí také souvisí. Ať už je to dáno pracovní dobou, která končí v pozdních hodinách, či samotnou povahou zaměstnání. Přece jen větší hrozba nebezpečí se dá důvodně očekávat u policisty než u učitele. Co se sociální charakteristiky týče, vyššímu riziku ohrožení jsou vystaveni příslušníci rizikových skupin. Může jít o náboženské či etnické menšiny, drogově závislé, hazardní hráče a členy podsvětí aj. Jisté riziko mohou působit také handicap somatického a psychického rázu, kvůli kterým osoby jimi trpící vzbuzují nevyžádaný zájem okolí.¹⁰⁶

Pachatel si také vybírá oběti podle jejich celkového vzezření a tomu přizpůsobuje podobu svého útoku. Pokud se tedy oběť chová či působí bezbranně a křehce, což lze vyčíst i z její řeči těla, ba ještě před samotným útokem se už pachateli vydává na milost, působí to na pachatele jako červená na býka.¹⁰⁷ Podle Kuchty a kolektivu jsou právě kvůli bezmocnosti a naivitě ženy, děti a senioři nad 60 let nejzranitelnější skupinou. U žen a seniorů je také častým faktorem izolovanost či majetnost.¹⁰⁸

¹⁰⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion, 1998. ISBN 80-85858-70-3. str. 107.

¹⁰⁶VÁLKOVÁ, Helena. Viktimologie. In: KUČHTA, Josef, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H. Beck, 2005. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 80-7179-813-4. str. 158-159.

¹⁰⁷VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8. str. 71.

¹⁰⁸KUČHTA, Josef. Oběť trestného činu. In: KUČHTA, Josef a kol. *Kriminologie. Část I*. Brno: Masarykova univerzita, 1993. Edice učebnic právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně č. 51. ISBN 80-210-0616-1. str. 109.

Jelikož, jak již v úvodu bylo řečeno, se každý z nás může stát obětí trestného činu, je dobré vědět, jaké viktimogenní faktory zde hrají roli. Protože na základě tohoto povědomí může jedinec se sebou pracovat a snažit se upravit některé rizikové činitele, a snížit tím svůj viktimogenní potenciál. Přesto ne vždy a ve všech případech je v silách jedince tyto viktimogenní faktory kontrolovat a trestnému činu zabránit.¹⁰⁹

¹⁰⁹VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8. str. 72.

3 Právní úprava ochrany obětí

Pryč jsou doby, kdy se oběť musela spolehnout sama na sebe a na své blízké, kteří ji pomohli zjednat nápravu po utrpění újmy ze strany pachatele. Dnes je to stát, kdo vymáhá dodržování práva a trestá pachatele, avšak náprava újmy způsobené oběti vedoucí tak k odčinění trestného činu není primárním cílem trestního řízení. O té se většinou rozhoduje v občanskoprávním řízení, kde procesní zátěž spočívá na oběti jako na žalobci.¹¹⁰ Přesto však vždy, pokud soud v trestním řízení může rozhodnout o nároku poškozeného, aniž by to znamenalo odročení hlavního líčení či zdlouhavé dokazování nároku poškozeného, kterým by se prodlužovalo trestní řízení, by tak měl učinit alespoň v jeho části a zbytečně oběť neodkazovat k řízení před jiným orgánem.¹¹¹

Ustanovení na ochranu obětí najdeme v mnoha právních předpisech a v různých oblastech práva. Najdeme je v právu veřejném i právu soukromém, v právu hmotném i procesním a na všech úrovních, nejen na té národní. Najdeme je v ústavních právních předpisech (např. zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR), v zákonech v oblasti trestního práva (např. zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, vše v platném znění), občanského práva (např. zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních v platném znění, zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění), v právu sociálního zabezpečení (např. zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění), ve správním právu (např. zákon č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích, v platném znění), v evropském právu (např. směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a již se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV).¹¹² Ochranou obětí se zabývají také subjekty na mezinárodní úrovni (např. OSN a její Deklarace základních principů spravedlnosti pro oběti trestných činů

¹¹⁰ZBOŘILOVÁ, Klára. Oběti trestných činů. In: BOUKALOVÁ, Hedvika, GILLERNOVÁ, Ilona a kol. *Kapitoly z forenzní psychologie*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020. ISBN 978-80-246-4461-5. str. 129.

¹¹¹JELÍNEK, Jiří. Poškozený a zúčastněná osoba. In: JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 6. vydání. Praha: Leges, 2021. Student. ISBN 978-80-7502-550-0. str. 301.

¹¹²JEŽKOVÁ, Veronika a POKORNÁ, Dana. *Nejste na to sama - Informace pro oběti sexuálního násilí a jejich blízké* [e-kniha]. 2. vydání. Praha: proFem – centrum pro oběti domácího a sexuální násilí, 2021 [cit. 13-06-2022]. ISBN 978-80-907512-3-1. str. 25-26. Dostupné z: <https://www.profem.cz/cs/vydali-jsme/publikace/a/nejste-na-to-sama---informace-pro-obeti-sexualniho-nasili-1>

a zneužití moci z roku 1985).¹¹³ V této části práce se budu zabývat postavením a právy obětí plynoucími především z trestněprávní úpravy, poskytující ochranu obětem trestného činu, a to zákonem č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, v platném znění (dále také „zákon o obětech trestných činů“ nebo též „ZOTČ“), zákonem č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, v platném znění (dále také „trestní řád“ nebo též „TR“) a institutem vykázaní v zákoně č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, v platném znění (dále též „zákon o PČR“).

3.1 Pojem oběť v trestněprávní rovině

Po dlouhou dobu měla oběť v našem právním řádu pouze postavení poškozeného podle § 43 TR. Poškozený je procesní pojem užívaný trestním řádem, který na oběť nahlíží jako na nositele důkazu (objekt zájmu), skrze nějž se mohou orgány činné v trestním řízení dozvědět pravdu o trestném činu, ale také jako na subjekt a stranu trestního řízení, která má práva a povinnosti, jejichž cílem, ale také limitem, je dosažení účelu trestního řízení. Až novější právní úpravy začínají na oběť nahlížet nejen jako na procesní subjekt a stranu trestního řízení, ale také jako na subjekt zvláštní péče, který si zaslouží podporu, péči a možnost kompenzace újmy ze strany státu, když už její viktimizaci nedokázal zabránit.¹¹⁴ Toto pojetí oběti jako subjektu zvláštní péče vyplývá ze zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů. Pojmy poškozený a oběť trestného činu tedy nejsou totožnými pojmy, nelze je zaměňovat, oba nesou jiný význam, existují vedle sebe, ale mohou se částečně překrývat, vyskytují se v jiných právních předpisech a ne vždy má oběť jako subjekt péče ze strany státu podle zákona o obětech trestných činů také procesní postavení poškozeného podle trestního řádu, přestože tomu tak často bude.¹¹⁵

Poškozený je podle § 43 odst. 1 TR osoba, které bylo trestným činem ublíženo na zdraví, byla mu způsobena majetková škoda či nemajetková újma, nebo na jejíž úkor se pachatel trestným

¹¹³ ZEZULOVÁ, Jana. Poškozený v judikatuře Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva. Oběť trestného činu ve vybraných mezinárodních dokumentech. In: RŮŽIČKA, Miroslav, PŮRY, František a ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezni řízení v České republice*. Praha: C.H. Beck, 2007. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7179-559-9. str. 29.

¹¹⁴ GRIVNA, Tomáš. Úvod. In: GRIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Oběti trestných činů: komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-793-4. str. 11-12.

¹¹⁵ JELÍNEK, Jiří. Poškozený a zúčastněná osoba. In: JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 6. vydání. Praha: Leges, 2021. Student. ISBN 978-80-7502-550-0. str. 283-286.

činem obohatil. Může se jednat o osobu fyzickou i osobu právnickou a na jejím postavení nic nemění fakt, že majetková škoda byla pachatelem zcela nahrazena. Poškozeným však podle § 43 odst. 2 TR není osoba, která se sice cítí být trestným činem pachatele ať už morálně, či jinak poškozena, avšak u vzniklé újmy chybí zavinění pachatele či zde neexistuje příčinná souvislost mezi trestným činem pachatele a vzniklou újmou.¹¹⁶

Obětí se má na mysli podle § 2 odst. 2 ZOTČ fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem způsobeno ublížení na zdraví, škoda, nemajetková újma či se na její úkor pachatel trestným činem obohatil. Zároveň se pro účely tohoto zákona podle § 2 odst. 1 citovaného zákona rozumí trestným činem také čin jinak trestný.¹¹⁷ To je velmi důležité, neboť i fyzické osoby, jež se staly obětí činu jinak trestného, který nelze pokládat za trestný čin například z důvodu nedostatku věku či nepříčetnosti na straně útočníka, pocítují újmu, jako kdyby se o trestný čin reálně jednalo, a z tohoto důvodu si status oběti a práva z něho plynoucí zaslouží. Obětí podle výše zmíněného vymezení mohou být pouze fyzické osoby, ne osoby právnické, a to z důvodu, že jen člověk může utrpět trestným činem v procesu viktimizace po psychické stránce, jen člověk může být traumatizován a otřesen. U takové osoby by se mělo udělat vše pro to, aby se předešlo sekundární viktimizaci a vzniká újma se mírnila. V tom lze spatřovat rozdíl oproti vymezení poškozeného v trestním řádu, kterým může být vedle fyzické osoby i osoba právnická. Rozdíl je také v tom, že obětí podle zákona o obětech trestných činů je i ta fyzická osoba, u které nebyl trestný čin dokonán, respektive došel jen do fáze přípravy nebo pokusu, ale ke škodlivému následku nedošlo. Stačí tedy, že k ublížení na zdraví, nemajetkové či majetkové újmě či bezdůvodnému obohacení mělo dojít. Protože i v tomto případě oběť pocítuje stres či ztrátu iluzí o fungování světa v důsledku ohrožení trestným činem, a může se u ní objevit potřeba péče. Oproti tomu u poškozeného musí ke škodlivému následku podle trestního řádu skutečně dojít – u právnické osoby musí dojít k majetkové škodě či bezdůvodnému obohacení na její úkor, nebo u fyzické osoby pak také k nemajetkové újmě nebo ublížení na zdraví.¹¹⁸ Takže pokud by zde byla osoba, kterou by se někdo pokusil znásilnit, avšak nebyla by jí způsobena majetková škoda, nemajetková újma, bezdůvodné obohacení na její úkor a ani by nedošlo k ublížení na zdraví, měla

¹¹⁶ JELÍNEK, Jiří. Poškozený a zúčastněná osoba. In: JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 6. vydání. Praha: Leges, 2021. Student. ISBN 978-80-7502-550-0. str. 283-284.

¹¹⁷ Česko. Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů

¹¹⁸ DURDÍK, Tomáš, ČÍRTKOVÁ, Ludmila, HÁKOVÁ, Daniela a VITOUŠOVÁ, Petra. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-109-7. str. 5-8.

by tato osoba v trestním řízení pouze postavení svědka, nikoliv však poškozeného. Náležel by jí ale status oběti dle zákona o obětech trestných činů.¹¹⁹ Tento status oběti podle základních zásad zákona o obětech trestných činů uvedených v § 3 náleží každému, kdo se cítí být obětí trestného činu, dokud nevyjde najevo opak či nepůjde zcela zjevně o zneužití postavení oběti dle zákona o obětech trestných činů. Na tomto statutu ani nic nemění fakt, že pachatel nebyl zjištěn či odsouzen,¹²⁰ což je podle mého názoru správné, neboť na traumatizaci, vzniklé újmě oběti a potřebě péče nic neubírá to, že se pachatel nezjistil nebo nebyl odsouzen. Naopak to pro oběť může být v některých případech psychicky o to horší, neboť neví, kdo jí újmu způsobil, a pachatele může vyhlížet za každým rohem, což narušuje proces vyrovnávání se s těžkým zážitkem. Tyto důvody mohou vést k ještě větší potřebě pomoci a péče vedle toho, že oběť už tak přichází o pocit morální satisfakce z trestního řízení.

Postavení oběti má podle § 2 odst. 3 ZOTČ vedle výše zmíněné bezprostřední oběti, tedy oběti přímé, také oběť nepřímá. Jedná se o pozůstalé po přímé oběti, která zemřela v důsledku trestného činu, jejichž okruh je vymezen určitými podmínkami. Důvodem jejich zařazení mezi oběti podle citovaného zákona je to, že tito pozůstalí - nepřímé oběti - pocítují újmu (i kdyby jen nemajetkovou) z odchodu pro ně blízkého člověka.¹²¹ Oběti jsou tedy také podle § 2 odst. 3 ZOTČ taxativně příbuzní v pokolení přímém, sourozenci, osvojenci, osvojitelé, manželé, registrovaní partneři a druzi, kterým byla smrtí původní oběti zapříčiněné trestným činem způsobena újma, stejně jako osoby, kterým původní zesnulá oběť ke dni své smrti poskytovala či měla povinnost poskytovat výživu.¹²² Vyživovací povinnost může vyplývat ze zákona, může být také založena smlouvou, či z jiného právního důvodu.¹²³ Zároveň zde nehraje roli, zda ji původní zesnulá oběť

¹¹⁹STAŇKOVÁ, Lenka. Viktimologická část. In: STAŇKOVÁ, Lenka, ŠČERBA, Filip a VICHLENDÁ, Milan. *Násilná kriminalita*. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 978-80-7502-069-7. str. 165-167.

¹²⁰Česko. Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů

¹²¹GŘIVNA, Tomáš. Obecná ustanovení. In: GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Oběti trestných činů: komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-793-4. str. 24-27.

¹²²Česko. Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů

¹²³GŘIVNA, Tomáš. Obecná ustanovení. In: GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Oběti trestných činů: komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-793-4. str. 27.

skutečně plnila. Stačí, že k tomu měla povinnost, přestože tak nečinila.¹²⁴ Toto shledávám jako správné, neboť by nebylo spravedlivé činit rozdíly a poskytovat status oběti a práva z něj plynoucí jen osobě, které bylo skutečně výživné poskytováno, a například potomek, jemuž zesnulý výživné neposkytoval záměrně, aniž by k tomu měl důvod, by takové postavení neměl. Toto vymezení oběti na přímou a nepřímou dle zákona o obětech trestných činů je širší oproti vymezení poškozeného dle trestního řádu. Ale vymezení poškozeného je zase širší v tom smyslu, že jeho právo na uplatnění nároku na náhradu majetkové škody a vydání bezdůvodného obohacení může přejít nebo být převedeno i na právní nástupce poškozeného. K zcizení práv u oběti nemůže dojít, neboť oběť je subjektem zvláštní péče, která je zaměřená a vázaná na její osobu.¹²⁵

Zákon o obětech trestných činů vymezuje ještě jednu skupinu obětí, jedná se o zvlášť zranitelné oběti. Tato zvláštní skupina obětí byla ustanovena z důvodu jejich větší zranitelnosti a větší potřeby ochrany oproti obecným obětem výše definovaným. Mohou být náchylnější k sekundární viktimizaci, reviktimizaci či nátlaku ze strany pachatele, což vedlo k zakotvení speciálních práv.¹²⁶ Tato jejich zranitelnost může vycházet jak z povahy oběti, tak z povahy trestného činu či obojího. Zvlášť zranitelnou obětí mohou být pouze oběti podle tohoto zákona, a to jak z řad přímých, tak i nepřímých obětí. Pokud například zemře matka malého chlapce, který je na ni odkázán, v důsledku trestného činu usmrcení z nedbalosti, chlapec, který je nepřímou obětí, se stává bez dalšího zvlášť zranitelnou obětí dle § 2 odst. 4 písm. a) zákona o obětech trestných činů.¹²⁷ Mezi zvlášť zranitelné oběti podle § 2 odst. 4 citovaného zákona spadá

„a) dítě,

b) osoba, která je vysokého věku nebo je postižena fyzickým, mentálním nebo psychickým hendikepou nebo smyslovým poškozením, pokud tyto skutečnosti mohou vzhledem k okolnostem případu a poměrům této osoby bránit jejímu plnému a účelnému uplatnění ve společnosti ve srovnání s jejími ostatními členy,

¹²⁴ DURDÍK, Tomáš, ČÍRTKOVÁ, Ludmila, HÁKOVÁ, Daniela a VITOUŠOVÁ, Petra. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-109-7. str. 11.

¹²⁵ JELÍNEK, Jiří. Poškozený a zúčastněná osoba. In: JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 6. vydání. Praha: Leges, 2021. Student. ISBN 978-80-7502-550-0. str. 285-292.

¹²⁶ DURDÍK, Tomáš, ČÍRTKOVÁ, Ludmila, HÁKOVÁ, Daniela a VITOUŠOVÁ, Petra. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-109-7. str. 14.

¹²⁷ STAŇKOVÁ, Lenka. Viktimologická část. In: STAŇKOVÁ, Lenka, ŠČERBA, Filip a VICHLENDÁ, Milan. *Násilná kriminalita*. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 978-80-7502-069-7. str. 173.

c) oběť trestného činu obchodování s lidmi (§ 168 trestního zákoníku), trestného činu znásilnění (§ 185 trestního zákoníku), trestného činu týrání svěřené osoby (§ 198 trestního zákoníku), trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí (§ 199 trestního zákoníku) nebo trestného činu teroristického útoku (§ 311 trestního zákoníku),

d) oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, trestného činu, který zahrnoval nátlak, násilí či pohrůžku násilím, trestného činu spáchaného pro příslušnost k některému národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob nebo oběť trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny, jestliže je v konkrétním případě zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy zejména s ohledem na její věk, pohlaví, rasu, národnost, sexuální orientaci, náboženské vyznání, zdravotní stav, rozumovou vyspělost, schopnost vyjadřovat se, životní situaci, v níž se nachází, nebo s ohledem na vztah k osobě podezřelé ze spáchání trestného činu nebo závislost na ní.”¹²⁸

Status zvláště zranitelné oběti získávají oběti uvedené v § 2 odst. 4 písm. a) a c) bez dalšího, avšak u obětí uvedených v § 2 odst. 4 písm. b) a d) musí být splněny kumulativně další podmínky. Zvláště zranitelnou obětí je podle písm. a) dítě, kterým se má na mysli osoba mladší 18 let věku. Podle písm. c) se stává zvláště zranitelnou obětí osoba, která se stala obětí některého z vyjmenovaných trestných činů. K získání statutu zvláště zranitelné oběti podle písm. b) je nutné u každého případu individuálně zvážit, zda osoba vysokého věku (podle současné praxe osoba pobírající starobní důchod či osoba v rozmezí 60 let věku a výše, pokud ještě na pobírání starobního důchodu nemá nárok) nebo osoba postižena fyzickým, mentálním nebo psychickým hendikepem či smyslovým poškozením, je těmito faktory, svými poměry spolu s okolnostmi případu natolik ovlivněna, že ve srovnání s ostatními členy společnosti není reálně schopna svého plného a účelného uplatnění ve společnosti. Pouhá existence vysokého věku, hendikepu či smyslového poškození k získání statutu nestačí. U zvláště zranitelných obětí podle písm. d) je nutné, aby k získání statutu kumulativně naplnily dvě podmínky. Nejdříve musí jít o oběť některého trestného činu proti důstojnosti v sexuální oblasti (nejde pouze o trestné činy z hlavy III zvláštní části trestního zákoníku), trestného činu, který zahrnoval násilí či jeho pohrůžku (může jít jak o zákonný znak skutkové podstaty trestného činu, tak i o trestný čin, o jehož zákonný znak se nejedná, ale bylo u něj násilí či pohrůžka násilím užito), trestného činu zahrnujícího nátlak, trestného činu páchaného z nenávislosti (jde o jakýkoliv trestný čin motivovaný nenávistí, nejenom ten, jenž tento motiv má jako zákonný znak základní skutkové podstaty) nebo trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny. Druhou podmínkou je existence vyššího rizika

¹²⁸Česko. Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů

vzniku druhotné újmy u oběti způsobená z výše uvedených demonstrativních důvodů jako je věk, rasa apod. Také je zde nutné individuální posouzení každého případu. Obecně se v případě pochybností, zda se v konkrétním případě jedná o zvlášť zranitelnou oběť, či ne, použije jako vodítko presumpce zvlášť zranitelné oběti, upravená v § 3 odst. 1 ZOTČ – tudíž se k dané osobě jako k zvlášť zranitelné oběti bude přistupovat.¹²⁹

3.2 Postavení a ochrana obětí podle zákona o obětech trestných činů

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, je legislativním počinem, který reagoval nejen na požadavky evropské legislativy, ale také na potřebu vytvoření komplexní právní úpravy ochrany obětí trestných činů, hledící na ně jako na subjekty zvláštní péče ze strany státu, a na potřebu podstatného posílení jejich postavení a práv. V tomto duchu zákon zpřehlednil, sjednotil, avšak také vytvořil či doplnil již existující práva obětí o nová, která dosud náš právní řád neznal, a novelizoval některé stávající zákony.¹³⁰ Zároveň také klade podstatný důraz na osobnost oběti a důstojný a citlivý přístup k ní. To lze pozorovat mimo jiné v zakotvení zásad pro jednání subjektů přicházejících do styku s oběťmi, ve způsobu a rozsahu informací oběti poskytovaných, v ochraně jejího soukromí, ve vytvoření nových institutů, jako je např. důvěrník oběti, nebo prohlášení oběti o dopadu trestného činu. Vedle toho doznal významných úprav i trestní řád, jmenovat můžeme posílení práv zmocněnce poškozeného o oprávnění účastnit se vyšetřovacích úkonů či ustavení předběžných opatření aj.¹³¹ Avšak i přes toto neoddiskutovatelně důvodné, oprávněné a dozajista přínosné rozšíření práv obětí, které je nutno podporovat, se ztotožňuji s názorem autorů Jelínka a Pelce, že jakékoliv rozšíření práv obětí a poškozených nesmí významně znesnadňovat řízení samotné, neboť tím by mohlo dojít k vážnému narušení naplnění primárního účelu trestního řízení – zjištění a potrestání pachatele.¹³²

¹²⁹DURDÍK, Tomáš, ČÍRTKOVÁ, Ludmila, HÁKOVÁ, Daniela a VITOUŠOVÁ, Petra. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-109-7. str. 17-34.

¹³⁰JELÍNEK, Jiří a kol. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1. str. 11-15.

¹³¹VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8. str. 45-46.

¹³²JELÍNEK, Jiří, PELC, Vladimír. Zákon o obětech trestných činů - jeho nedostatky a možnosti řešení. *Bulletin advokacie*, 2015, 2015(11), str. 19-23. ISSN 1210-6348.

Ochrana oběti začíná již ve vymezení zásad, na kterých je zákon o obětech trestných činů vystavěný, odráží se v jeho jednotlivých ustanoveních a slouží k jeho interpretaci, aplikaci a lze z něj vyčíst také jeho účel. Vedle zásad zmíněných v předchozí kapitole, jako je presumpce statutu oběti, zákaz zneužití postavení oběti či nezávislost statutu oběti na trestním řízení (§ 3 odst. 1 ZOTČ), se jedná také o zásadu šetrného diferencovaného individuálního přístupu, jenž vede k zásadě prevence před sekundární viktimizací (§ 3 odst. 2 ZOTČ), která by mohla být způsobená ze strany Policie ČR, orgánů činných v trestním řízení nebo jiných orgánů veřejné moci, subjektů zapsaných v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, poskytovatelů zdravotních služeb, znalců, tlumočnicků, obhájců nebo sdělovacích prostředků. Zapomínat nesmíme ani na zásadu zákazu diskriminace obětí (§ 3 odst. 3 ZOTČ), zásadu srozumitelného a v případě potřeby opakovaného informování oběti Policií ČR, orgány činnými v trestním řízení a subjekty zapsanými v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů o jejich právech spolu s umožněním jejich uplatnění (§ 3 odst. 4 ZOTČ). A konečně při pomoci obětem nesmíme zapomínat na zásadu spolupráce mezi Policií ČR, orgány činnými v trestním řízení a dalšími subjekty, které tuto činnost také vykonávají s cílem zajistit obětem co nejlepší možný a komplexní standard pomoci (§ 3 odst. 5 ZOTČ).¹³³ Jednotlivá práva náležející obětem trestných činů a ochranu z nich vyplývající najdeme vymezená v § 4 až 37 ZOTČ. Jedná se o právo na poskytnutí odborné pomoci, právo na informace, právo na ochranu před hrozícím nebezpečím, právo na ochranu soukromí, právo na ochranu před druhotnou újmou a právo na peněžitou pomoc.¹³⁴

Podle § 4 odst. 1 a § 5 odst. 1 tohoto zákona mají oběti právo na odbornou pomoc poskytovanou subjekty zapsanými v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, jenž je zcela nezávislá na trestním řízení a je poskytována po dobu, po jakou je potřeba. Může mít podobu psychologického nebo sociálního poradenství, právní pomoci, může se jednat také o poskytování právních informací nebo o restorativní programy. V případě zvláště zranitelných obětí je poskytována zcela bezplatně.¹³⁵ Subjekty tuto pomoc poskytující se do registru vedeného Ministerstvem spravedlnosti zapisují na základě vlastní žádosti, ze zákona nebo na základě udělení akreditace a jejich seznam je veden na stránkách Ministerstva spravedlnosti.¹³⁶

¹³³ DURDÍK, Tomáš, ČÍRTKOVÁ, Ludmila, HÁKOVÁ, Daniela a VITOUŠOVÁ, Petra. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-109-7. str. 25-41.

¹³⁴ Česko. Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů

¹³⁵ Česko. Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů

¹³⁶ DURDÍK, Tomáš, ČÍRTKOVÁ, Ludmila, HÁKOVÁ, Daniela a VITOUŠOVÁ, Petra. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-109-7. str. 279-283.

Oběť má také právo na zákonem vymezené informace ze strany Policie ČR, policejních orgánů a orgánů činných v trestním řízení, subjektů zapsaných v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, obecní policie, Vojenské policie, Vězeňské služby ČR, celního úřadu, zdravotnického zařízení, a musí jí být podány srozumitelně, se zřetelem na její poměry tak, aby jim porozuměla, a v rozsahu odpovídajícím potřebám oběti a konkrétnímu případu. Informace takto obětem poskytované lze rozlišovat na ty, které jsou poskytovány i bez žádosti (př. § 8 odst. 1 ZOTČ), některé pouze na žádost (př. § 11 odst. 3 ZOTČ). Některé informace se poskytují v písemné formě (př. § 8 odst. 1 písm. a) až l)), avšak některé informace musí být obětem podány také ústně (př. § 8 odst. 1 písm. a) až d)). Mnohé oběti ocení také to, že některé informace poskytnuté písemně lze na žádost oběti vysvětlit i ústně Policií ČR či policejním orgánem. Oběť se však může vyjádřit i tak, že o informování ze strany orgánů činných v trestním řízení nestojí, a vzdát se tohoto práva.¹³⁷

Právo na ochranu před hrozícím nebezpečím zaručené oběti a zakotvené v § 14 ZOTČ najdeme dopodrobna upravené v jiných právních předpisech, na které zákon o obětech trestných činů odkazuje. Mezi subjekty na této ochraně se podílející patří policisté ČR, celníci, příslušníci Vězeňské služby, vojenští policisté, strážníci obecní policie, státní zástupci, soudci nebo jiný justiční orgán a další. Jako způsoby této ochrany můžeme zmínit institut vykázání, krátkodobou ochranu či jiná opatření, jako jsou např. donucovací prostředky nebo zajištění osoby policistou ČR upravené v zákoně o PČR. Významná jsou také předběžná opatření nebo utajení totožnosti i podoby svědka podle trestního řádu či institut evropského ochranného příkazu či zvláštní ochrana svědka a jiné.¹³⁸

Oběť má také právo podle § 15 a 16 ZOTČ na ochranu soukromí, které je zakotveno v zákoně o obětech trestných činů, jenž také částečně odkazuje na úpravu v trestním řádu, a týká se zákazu zveřejňování informací, které by mohly vést ke zjištění totožnosti oběti (§ 8a až 8d TR), a obsahuje také výjimky z tohoto zákazu. Obzvlášť se dbá na ochranu poškozených mladších 18 let a osob poškozených vyjmenovanými trestnými činy. Vedle toho podle úpravy v zákoně o obětech trestných činů lze na žádost oběti nebo některé osoby ze zákonem vymezeného okruhu osob (zmocněnce oběti nebo jejího zákonného zástupce, opatrovníka či důvěrníka) vést taxativně

¹³⁷ DURDÍK, Tomáš, ČÍRTKOVÁ, Ludmila, HÁKOVÁ, Daniela a VITOUŠOVÁ, Petra. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-109-7. str. 55-129.

¹³⁸ DURDÍK, Tomáš, ČÍRTKOVÁ, Ludmila, HÁKOVÁ, Daniela a VITOUŠOVÁ, Petra. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-109-7. str. 131-152.

vymezené penzum informací o každé z těchto osob mimo spis tak, aby se k nim dostaly jediné orgány činné v trestním řízení, policisté, úředníci Probační a mediační služby činní v dané věci. Tím se má zabránit vzniku druhotné újmy ze strany osob nahlízejících do spisů. Mezi takto vymezené informace spadá místo bydliště a doručovací adresa, místo výkonu zaměstnání/povolání/podnikání a údaje o jejich osobních, majetkových a rodinných poměrech. Limitem tohoto práva je dosažení účelu trestního řízení a řádné uplatnění práva na obhajobu ze strany osoby, proti níž se řízení vede, kdy se v případě nezbytnosti zpřístupní jen nutné informace z vyjmenovaných.¹³⁹

Podle výše zmíněného zákona oběti také náleží právo na ochranu před druhotnou újmou, to můžeme spatřit vedle jiného i v institutu důvěrníka, kterým může být jakákoliv plně svéprávná fyzická osoba, jež oběti poskytuje podporu svou přítomností u úkonů trestního řízení nebo podání vysvětlení. Avšak jakékoliv vměšování do úkonů trestního řízení jí je striktně zakázáno. Oběť může také kdykoliv v průběhu trestního řízení učinit prohlášení o dopadech trestného činu na její život (písemně i ústně), a to i opakovaně. To má nejen ozdravné účinky pro oběť, ale může to působit na svědomí pachatele a ovlivnit posouzení trestného činu.¹⁴⁰ Pro ochranu oběti před druhotnou újmou je také podstatné omezení možnosti klást otázky spadající do intimní oblasti oběti (př. sexuální život oběti) a způsobu jejich pokládání, který má být uzpůsoben osobě oběti a má být veden tak, aby už nemusel být opakován. Vedle toho má oběť v přípravném řízení možnost svou žádostí ovlivnit zda ji bude vyslýchat muž, či žena. Pokud jde o zvlášť zranitelnou oběť, musí jí být vyhověno vždy, ledaže to neumožňují důležité důvody. Zvlášť zranitelná oběť má právo této žádosti i v případě přibrání tlumočnicka. Oběti mohou také žádat, aby při úkonu, kterého se mají účastnit, byla přibrána taková opatření, aby se s osobou označenou za pachatele/osobou z trestného činu podezřelou/osobou, proti níž se řízení vede, nedostaly do kontaktu. V případě zvlášť zranitelných obětí lze tyto žádosti odmítnout jen z důvodu povahy úkonu.¹⁴¹ Z důvodu větší zranitelnosti je zvlášť zranitelným obětím při podání vysvětlení či při výslechu poskytnuto právo na individuální a zvlášť citlivý přístup, kdy se má vést výslech tak, aby už nemusel být opakován, a v případě takové nutnosti by měl být veden stejnou osobou (pokud se

¹³⁹ DURDÍK, Tomáš, ČÍRTKOVÁ, Ludmila, HÁKOVÁ, Daniela a VITOUŠOVÁ, Petra. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-109-7. str. 152-160.

¹⁴⁰ JELÍNEK, Jiří a kol. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1. str. 116-121.

¹⁴¹ Česko. Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů. § 17 až 19.

má odehrát před stejným orgánem). To však nelze zajistit vždy bezpodmínečně. Stejně tak by měl výslech v přípravném řízení být prováděn osobou, která je k tomu speciálně vyškolená, a v místech k tomu upravených, pokud je to možné. Zvláště zranitelná oběť může také žádat, aby bylo zabráněno bezprostřednímu vizuálnímu kontaktu s osobou, jež se mohla trestného činu dopustit.¹⁴²

Právo na peněžitou pomoc od státu, kterou poskytuje Ministerstvo spravedlnosti na základě žádosti, jež má pomoci k zvládnutí zhoršené sociální situace způsobené trestným činem, nemá každá oběť. Ale jen ta, u níž došlo v důsledku trestného činu k ublížení na zdraví, těžké újmě na zdraví nebo se jedná o pozůstalou osobu, která byla rodičem, manželem, registrovaným partnerem, dítětem či sourozencem zemřelé oběti, jež zemřela v důsledku trestného činu a za podmínky, že v době její smrti s ní žila v domácnosti, nebo taková osoba, které zemřelá oběť poskytovala nebo byla povinna poskytovat výživu. A nakonec může takovou žádost podat oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti a dítě, které se stalo obětí trestného činu týrání svěřené osoby, pokud jim vznikla nemajetková újma. Velikost peněžité pomoci se liší podle následku trestného činu a jsou ustanovena i kritéria, na jejichž základě stát může tuto částku nepřiznat nebo její výši snížit a jsou dány důvody, za jakých nebude poskytnuta vůbec (např. neposkytnutí součinnosti orgánům činným v trestním řízení). Překážkou pro její přiznání není ani neodsouzení pachatele, ani to, že není známa jeho totožnost.¹⁴³ To je podle mého názoru neocenitelný krok, neboť oběti nesmí být k tíži to, že se pachatele nepodařilo zjistit či odsoudit. Naopak je oběť ještě ve svízelnější situaci, neboť není nikdo, vůči komu by v trestním řízení tato oběť v roli poškozeného mohla uplatnit svůj nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy či na vydání bezdůvodného obohacení. V takovém případě by se při neexistenci práva na peněžitou pomoc od státu mohla její zhoršená sociální situace vyvolaná trestným činem ještě více prohloubit.

Nově jsou zákonem o obětech trestných činů přiznána také práva osobám blízkým obětem, jimž vznikla škoda nebo nemajetková újma v důsledku trestného činu, který byl na oběti spáchán, a právnickým osobám, na nichž byl trestný čin spáchán. Nadto jsou ještě přiznána další práva speciálně právnickým osobám, na kterých byl spáchán trestný čin na základě zneužití údajů

¹⁴²GŘIVNA, Tomáš. Právo na ochranu před druhotnou újmu. In: GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Oběti trestných činů: komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-793-4. str. 122-127.

¹⁴³JEŽKOVÁ, Veronika a POKORNÁ, Dana. *Nejste na to sama - Informace pro oběti sexuálního násilí a jejich blízké* [e-kniha]. 2. vydání. Praha: proFem – centrum pro oběti domácího a sexuální násilí, 2021 [cit. 13-09-2022]. ISBN 978-80-907512-3-1. str. 47-58. Dostupné z: <https://www.profem.cz/cs/vydali-jsme/publikace/a/nejste-na-to-sama---informace-pro-obeti-sexualniho-nasili-1>

umožňujících jejich identifikaci. Ty mají vedle práva na informace, které jsou jim poskytovány v písemné podobě v případech a rozsahu stanovených zákonem, náležející všem právnickým osobám, na nichž byl spáchán jakýkoliv trestný čin, také navíc právo na odbornou pomoc. Tato odborná pomoc má formu právní pomoci a poskytování právních informací. Osoby blízké obětem, jimž v důsledku trestného činu, kterým byla postižena oběť, vznikla škoda nebo nemajetková újma, mají právo na informace, jejichž rozsah je však užší než u obětí, mimo to mají také právo na odbornou pomoc. Ta může mít podobu psychologického poradenství, sociálního poradenství, právní pomoci, poskytování právních informací či restorativních programů.¹⁴⁴ Tuto novelu sledávám jako správný krok, neboť osoby obětem blízké jsou právě díky této blízkosti zasaženy tím, co se oběti stalo, a mohou mít problém se s následky trestného činu popasovat, přestože trestný čin nepostihl přímo je. Mohou tedy také vykazovat potřebu odborné psychologické pomoci, potřebu si o tom s někým popovídat a hledat řešení, jak se s nastalou situací vyrovnat. Také platí, že pokud chceme být někomu oporou (v tomto případě oběti), sami musíme být v dobrém stavu. Avšak nejsem si jistá zařazením práv právnických osob, na kterých byl trestný čin spáchán, do stejného zákona. Tento zákon, jak bylo zmíněno na samém začátku kapitoly, měl být prostředkem jiného pohledu na oběti (jimiž se myslí pouze fyzické osoby) - jako na subjekty zvláštní péče ze strany státu - a jiného přístupu, který jako vnímající lidské bytosti potřebují - citlivého a respektujícího. Proto mi přijde matoucí, že jsou zde nově upravena také práva právnických osob, které nejsou obětí podle definice ZOTČ a na něž nelze ani pohlížet jako na subjekty potřebující zvláštní péči a porozumění. Avšak tím samozřejmě netvrdím, že nemají mít právo na informace či odbornou pomoc. Avšak přikláněla bych se k samostatné právní úpravě, která by mohla pro adresáta působit systematictěji a přehledněji. Nakonec i trestní odpovědnost a tresty právnickým osobám ukládané, ochranná opatření, jakož i řízení proti nim jsou upraveny v samostatném zákoně věnujícím se právnickým osobám (zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim), proč by tedy tak nemohlo být i v tomto případě. Případně by se tato práva dala zařadit také do tohoto zákona tak, aby vše bylo pro adresáta přehledně a předvídatelně na jednom místě věnovaném právnickým osobám.

3.3 Postavení a ochrana poškozeného v trestním řádu

Poškozený je subjektem a stranou trestního řízení, jenž je trestním řádem nadán mnoha procesními právy, které mu umožňují dosáhnout svých procesních zájmů, ale primárně mají

¹⁴⁴ Česko. Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů. § 4 až 13.

směřovat k naplnění účelu trestního řízení – stíhání a potrestání pachatele. Role poškozeného je neopomenutelná, jelikož je to v mnoha případech právě poškozený, díky komu se orgány činné v trestním řízení o trestném činu vůbec dozví prostřednictvím trestního oznámení. Vedle toho také často stojí v pozici svědka, jelikož ve zprostředkování svého vnímání trestného činu je poškozený nenahraditelný. Je nezávislou a samostatnou stranou trestního řízení stojící na straně obžaloby, přestože nemusí být se státním zástupcem vždy zajedno. I přes jeho mnohá procesní práva v trestním řízení není v jeho moci podat obžalobu, toto oprávnění zůstává v rukou státního zástupce. Přesto v zákonem vymezených případech má vliv na zahájení a pokračování trestního stíhání, kdy je k nim nutný souhlas poškozeného podle § 163, nejedná-li se o výjimku podle § 163a TŘ, kdy jeho souhlas není nutný.¹⁴⁵ Je však na poškozeném, zda svých práv zakotvených trestním řádem využije, či se jejich výkonu vzdá, na což má právo podle § 43 odst. 5 TŘ.¹⁴⁶ Poškozený nemusí být nestranný, jako tomu je u orgánů činných v trestním řízení, může tedy poukazovat i jen na skutečnosti svědčící v neprospěch obviněného (nesmí se však dopustit křivého obvinění či křivé výpovědi), v některých případech tomu může být i naopak a může se obviněného z osobních důvodů zastávat. Procesní práva trestním řádem zakotvena poškozenému umožňují dosáhnout v trestním řízení morální satisfakce, vyřešení sporu mezi poškozeným a pachatelem a získání náhrady způsobené újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení. Na rozsah práv poškozeného má také vliv skutečnost, zda má nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení v adhezním řízení podle § 43 odst. 3 TŘ, kdy se jeho práva rozrůstají v souvislosti s jeho nárokem v adhezním řízení, nebo nemá. Pokud nemá, nezbavuje to poškozeného práv na aktivní účast v trestním řízení, která může vykonávat skrze práva, jež mají všichni poškození obecně bez rozdílu.¹⁴⁷ Žádat soud o přiznání náhrady škody, nemajetkové újmy způsobené trestným činem či vydání bezdůvodného obohacení získaného trestným činem může poškozený podle § 43 odst. 3 TŘ, dokud nezačne dokazování v hlavním líčení a pokud se sjednává dohoda o vině a trestu, tak nejpozději při prvním jednání o této dohodě či podle § 46 TŘ před vydáním

¹⁴⁵JELÍNEK, Jiří. Poškozený a zúčastněná osoba. In: JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 6. vydání. Praha: Leges, 2021. Student. ISBN 978-80-7502-550-0. str. 284-294.

¹⁴⁶Česko. Zákon č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním

¹⁴⁷ŠÁMAL, Pavel, RŮŽIČKA, Miroslav, ZEZULOVÁ, Jana. Vybraná ustanovení trestního řádu. In: GRIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Oběti trestných činů: komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-793-4. str. 264-273.

trestního příkazu, pokud o tomto nároku nebylo podle § 44 odst. 3 TŘ dosud rozhodnuto v jiném řízení (nemusí jít o pravomocné rozhodnutí).¹⁴⁸

Mezi významná práva, která náleží každému poškozenému, patří podle § 46 TŘ především právo poškozeného být o svých právech vyplývajících z trestního řádu, a pokud je obětí podle zákona o obětech trestných činů, tak i z tohoto zákona, orgány činnými v trestním řízení vhodným a srozumitelným způsobem poučen v kterékoliv fázi trestního řízení. Zároveň mu musí být umožněno jejich uplatnění. Podstatné je podle § 2 odst. 15 TŘ také právo poškozeného na to, aby řízení bylo vedeno ze strany orgánů činných v trestním řízení s potřebnou ohleduplností spolu s šetřením osobnosti poškozeného.¹⁴⁹ Mezi další důležitá práva náležející všem poškozeným, ať už mohou, nebo nemohou být subjektem adhezního řízení, jsou mimo jiné podle trestního řádu:

- právo navrhnout doplnění dokazování podle § 43 odst. 1, § 215 odst. 4, § 235 odst. 2, § 263 odst. 5 až 7 TŘ;
- právo nahlížet do spisů včetně vytváření jejich kopií či poznámek podle § 65 TŘ;
- právo na žádost vůči státnímu zástupci o odstranění průtahů v řízení či závad v postupech, ať už státního zástupce, nebo policejního orgánu podle § 157a TŘ;
- právo na vyznění o konání hlavního líčení či veřejného zasedání o odvolání (§ 198 odst. 1 a 2 TŘ a § 233 TŘ) a účasti v nich;
- právo klást otázky vyslychaným osobám podle § 215 odst. 1 TŘ;
- právo vypovídat v hlavním líčení bez přítomnosti obžalovaného podle § 209 odst. 1 TŘ;
- právo vyjádřit se k věci podle § 43 odst. 1 TŘ či učinit konečný návrh ve veřejném zasedání o odvolání před jeho skončením podle § 238 a 216 odst. 2 TŘ;
- právo na zastoupení zmocněncem podle § 50 TŘ.¹⁵⁰

Významná je také možnost poškozeného žádat soud podle § 51a odst. 1 TŘ o bezplatnou právní pomoc zmocněnce či za sníženou odměnu, pokud jde o poškozeného, kterému vznikla úmyslným trestným činem těžká újma na zdraví, nebo se jedná o pozůstalého po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, a v obou těchto případech nemá prostředky na hrazení nákladů

¹⁴⁸ Česko. Zákon č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním

¹⁴⁹DURDÍK, Tomáš. Poškozený. In: DRAŠTÍK, Antonín, FENYK, Jaroslav a kol. *Trestní řád. Komentář. I díl.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-600-7. str. 389-390.

¹⁵⁰ŠÁMAL, Pavel, RŮŽIČKA, Miroslav, ZEZULOVÁ, Jana. Vybraná ustanovení trestního řádu. In: GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Oběti trestných činů: komentář. 2. vydání.* Praha: C.H. Beck, 2020. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-793-4. str. 273-276.

spojených s přibráním zmocněnce. Aniž by splnil tyto podmínky, má podle § 51a odst. 2 TŘ na bezplatnou právní pomoc automaticky nárok poškozený – osoba do 18 let věku či zvláště zranitelná oběť podle zákona o obětech trestných činů.¹⁵¹ De lege ferenda bych navrhovala, aby nárok na bezplatnou právní pomoc zmocněnce, nebo alespoň za sníženou odměnu, měl každý poškozený, který osvědčí nedostatek prostředků k jejímu hrazení. Nezáleželo by tedy na újmě, která poškozenému vznikla, a jakým trestným činem, jestli je pozůstalým po oběti, jíž byla způsobena smrt trestným činem, na věku poškozeného či na typu oběti. Kritériem by nebylo ani uplatnění nároku na vydání bezdůvodného obohacení či náhrady škody nebo nemajetkové újmy v trestním řízení. Myslím si, že každý poškozený, který nemá dostatek prostředků na právní pomoc, by tento nárok měl mít, protože by měl mít šanci svá práva a zájmy profesionálně hájit a prosazovat nehledě na jiná kritéria. Poškozený se dostal do nezáviděníhodné pozice nikoliv vlastní vinou, může bojovat s traumatizací a dalšími následky a jeho ekonomická situace může vše ještě ztížit a činit ho zranitelnějším. Ne všichni poškození mají znalosti v oblasti trestního práva a svou ekonomickou situací by neměli být znevýhodňováni v prosazování svých práv a zájmů.

Dalším pro poškozeného významným právem je, pokud je zároveň obětí trestného činu podle zákona o obětech trestných činů, učinit v jakékoliv fázi trestního řízení ústní nebo písemné prohlášení o dopadu trestného činu na něj a jeho život podle § 43 odst. 4 TŘ.¹⁵² To je podstatné, protože poškozený může dát nejen průchod svým emocím a sdělit, jakou újmu reálně utřžil, ale zároveň ho musí ostatní vyslechnout, což mu může po psychické stránce velmi pomoci.

Neméně důležitá je i bezpečnost poškozeného, té mají napomoci vedle dalších institutů také předběžná opatření upravená v § 88b a násl. TŘ, která slouží vedle zabránění pokračování v trestné činnosti či jejímu dokonání také k ochraně poškozeného. Toto předběžné opatření může mimo jiné obviněnému zakázat styk s poškozeným či vstup do společného obydlí.¹⁵³ Bezpečnost poškozeného může být ohrožena také v důsledku vystupování v trestním řízení v roli svědka. Proto má svědek mimo jiné právo žádat podle § 103a TŘ o informace týkající se pobytu obviněného/odsouzeného, pokud by byl ohrožen jeho právním/protiprávním pobytem na svobodě (př. propuštění/uprchnutí z vazby či výkonu trestu odnětí svobody apod.). Vyrozuměn bude svědek i bez takové žádosti, pokud obviněný/odsouzený byl propuštěn, nebo uprchl, a existuje podle názoru příslušného orgánu důvodná obava o bezpečí svědka, zároveň budou přijata bezpečnostní

¹⁵¹Česko. Zákon č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním

¹⁵²Česko. Zákon č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním

¹⁵³Česko. Zákon č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním

opatření.¹⁵⁴ Záleží tedy na posouzení daného orgánu. Zde bych de lege ferenda vedle platného navrhovala, aby i bez žádosti příslušné orgány automaticky bez možnosti uvážení informovali také osoby, kterým vznikla nebo jim měla vzniknout újma na životě či zdraví trestným činem motivovaným vztahem mezi nimi a obviněným/odsouzeným. Kritériem by tedy byla kumulativně závažnost újmy na životě nebo zdraví a citově zabarvený motiv v podobě vztahu. Právě z tohoto důvodu by měla být tato osoba – ať už oběť, či poškozený –, uvědoměna, existuje totiž velká šance, že v důsledku předchozího vztahu se s obviněným/odsouzeným po jeho propuštění či uprchnutí pravděpodobně opět setká. Takto by se mohla připravit na možnou konfrontaci, pocity znovuprožívání trestného činu při opětovném nečekaném setkání nebo přijmout jiná opatření k zajištění pocitu svého bezpečí či vyloučení ohrožení, které si orgány nemusí vyhodnotit. Důvodem je také to, že oběť ve spleti paragrafů a v důsledku starostí souvisejících s řízením na existenci práva žádat informace o pobytu obviněného/odsouzeného může zapomenout. Takto by byla informována i bez žádosti. Podle mého názoru je v odůvodněných případech lepší informovat i nadbytečně, než neinformovat vůbec.

Vedle těchto práv mají poškození, kteří mohou žádat náhradu škody, nemajetkové újmy způsobené trestným činem či vydání bezdůvodného obohacení trestným činem získaného, mimo jiné také:

- právo uplatnit nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení proti obviněnému podle § 43 odst. 3 TŘ;
- právo navrhnout zajištění svého nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení na majetku obviněného podle § 47 TŘ, být o tomto zajištění vyrozuměn a také obeznámen s důvody jeho zrušení podle § 47 odst. 7 TŘ;
- právo po skončení vyšetřování na prostudování spisu a učinění návrhů na doplnění vyšetřování podle § 166 odst. 1 a 2 TŘ (pokud již uplatnil nárok podle 43 odst. 3 TŘ);
- právo podat odvolání proti rozsudku z důvodu nesprávnosti výroku o náhradě škody, nemajetkové újmy či bezdůvodného obohacení, nebo protože takový výrok učiněn nebyl podle § 246 odst. 1 písm. d) a odst. 2 TŘ;

¹⁵⁴FENYK, Jaroslav. Dokazování. In: DRAŠTÍK, Antonín, FENYK, Jaroslav a kol. *Trestní řád. Komentář. I díl*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-600-7. str. 924-925.

- právo na právní pomoc zmocněnce zdarma či za sníženou odměnu, pokud osvědčí nedostatek prostředků podle § 51a odst. 1 TŘ a uplatnil nárok podle § 43 odst. 3 TŘ.¹⁵⁵

Poškozený má také právo podle § 154 odst. 1 TŘ, aby mu odsouzený nahradil účelně vynaložené náklady spojené s jeho uplatněným nárokem podle § 43 odst. 3 stejně jako náklady na zmocněnce, pokud mu byl alespoň částečně přiznán nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení vůči tomuto odsouzenému.¹⁵⁶

3.4 Institut vykázaní podle zákona o Policii ČR

Policejní vykázaní je upraveno v § 44–47 zákona o Policii ČR a lze k němu přistoupit i bez oznámení osoby ohrožené nebezpečným jednáním. Na tento právní předpis navazuje pro postup policistů významný závazný pokyn policejního prezidenta č. 166/2009 o provádění vykázaní a k realizaci tohoto pokynu také Metodická příručka ředitele služby pořádkové policie Policejního prezidia ČR č. 1/2010.¹⁵⁷

Institut vykázaní je faktickým pokynem, kterému nepředchází žádné formalizované řízení, s cílem preventivně předcházet nebezpečnému jednání násilné osoby, a tím chránit osoby ohrožené nebo vystavené domácím násilí. Tento institut tkví v oprávnění policisty za účasti nezúčastněné osoby (např. souseda, nehrozí-li nebezpečí z prodlení) vykázat násilnou osobu na dobu 10 dnů ze společně obývaného bytu či domu s osobou ohroženou stejně jako z jejího bezprostředního okolí, pokud ze skutečností vyplývá důvodný předpoklad nebezpečného útoku násilné osoby proti životu, zdraví, svobodě či zvláště závažného útoku proti lidské důstojnosti vůči osobě ohrožené. Podmínkou tedy je určitá míra pravděpodobnosti hrozícího útoku na ohroženou osobu, která se vždy musí opírat o objektivní skutečnosti. Nestačí tedy pouze výpověď útokem ohrožené osoby, je nutno přihlídnout k výpovědím sousedů, modřinám na těle osoby ohrožené, ohledání na místě apod. Přesto lze k vykázaní přistoupit v některých případech i bez ohledání na místě či bez přítomnosti osoby násilné. Tuto násilnou osobu lze vykázat jen z bytu nebo domu obývaného spolu s osobou ohroženou, netýká se to hotelových pokojů, kolejí či hotelových apartmánů. Pro společně

¹⁵⁵ŠÁMAL, Pavel, RŮŽIČKA, Miroslav, ZEZULOVÁ, Jana. Vybraná ustanovení trestního řádu. In: GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Oběti trestných činů: komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-793-4. str. 276-278.

¹⁵⁶Česko. Zákon č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním

¹⁵⁷ŠIMÁNOVÁ, Hana. Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky. In: GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Oběti trestných činů: komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-793-4. str. 705-719.

obývaný byt nebo dům osoby ohrožené a násilné je podstatný faktický vztah společného bydlení, je jedno, kdo z těchto dvou osob je vlastníkem, nájemníkem, nemusí zde být ani žádný právní vztah k nemovitosti. Lze se tedy setkat se situací, kdy bude vykázan vlastník bytu jako násilná osoba. Tato osoba se může vykázaní bránit námitkami na místě nebo je do tří dnů od převzetí potvrzení o vykázaní směřovat na příslušné krajské ředitelství, kde se o nich v obou případech bude rozhodovat. Pokud bude zjištěno pochybení, vykázaní bude skončeno.¹⁵⁸

Ochrana ohrožené osoby, za kterou se má také nezletilé dítě bydlící s násilnou a ohroženou osobou ve společném bytě nebo domě, primárně plyne podle § 45 a násl. zákona o PČR z toho, že vykázaná osoba musí odejít ze společného obydlí a jeho bezprostředního okolí, které vymezuje intervenující policista, musí od něj odevzdat klíče, nesmí do něj vstupovat, scházet se a jakkoliv kontaktovat ohroženou osobu.¹⁵⁹ Tím se myslí nejen fyzicky, ale ani pomocí telefonů či sociálních sítí. Ochrana ohrožené osoby je posilována také tím, že dodržování těchto povinností je kontrolováno policistou v průběhu tří dnů od realizace vykázaní a jejich porušení by mohlo být klasifikováno jako trestný čin či přestupek. Vyloučeno není ani užití donucovacích prostředků při odmítnutí opuštění společného obydlí. Ohrožená osoba je chráněná také tím, že mimo oprávnění vykázané osoby vzít si ze společného obydlí věci, jako jsou osobní cennosti, osobní doklady a věci osobní potřeby ještě před odchodem, se může po odchodu vrátit a vyzvednout tyto věci spolu s těmi nutnými k výkonu svého povolání či podnikatelské činnosti pouze za přítomnosti policisty a pouze jednou za celou dobu vykázaní s vědomím osoby ohrožené. Pro ohroženou osobu je v její nelehké situaci i velmi nápomocné povinné poskytnutí informací ze strany policisty. Ty se týkají vedle možnosti podat návrh na vydání předběžného opatření podle § 400 a násl. dle ZŘS, jehož podáním se mimo jiné prodlužuje již stávající doba vykázaní, také informací o různých možnostech pomoci jak v rovině psychologické, sociální, tak i dalších.¹⁶⁰ To má podle mého názoru neskutečný přínos, neboť ohrožená osoba nemusí mít dobré sociální zázemí, blízké lidi ve svém okolí a ani jiné kontakty, na které by se mohla obrátit ve své těžké situaci o pomoc, a ani informace o jiných subjektech tuto pomoc poskytujících. V mnoha případech může podle mne

¹⁵⁸ HLAVÁČOVÁ, Kateřina. Vykázaní. In: ŠTEINBACH, Miroslav, ŠLESINGER, René, ZIMMERMANN, Miroslav, BÍLEK, Milan a HLAVÁČOVÁ, Kateřina. *Zákon o Policii České republiky: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-193-6. str. 87-96

¹⁵⁹ Česko. Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky

¹⁶⁰ HLAVÁČOVÁ, Kateřina. Vykázaní. In: ŠTEINBACH, Miroslav, ŠLESINGER, René, ZIMMERMANN, Miroslav, BÍLEK, Milan a HLAVÁČOVÁ, Kateřina. *Zákon o Policii České republiky: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-193-6. str. 91-96.

ohrožená osoba i váhat ohledně řešení své situace právě z neznalosti způsobů pomoci či ekonomické závislosti na násilné osobě. A právě v tom jí tyto informace a subjekty pomoc poskytující mohou ulehčit rozhodování o řešení své situace. Vedle toho ochrana ohrožené osoby plyne také z § 47 odst. 3 zákona o PČR, kdy má policista povinnost v poměrně krátké době – do 24 hodin –, vyrozumět o realizovaném vykázání soud, který by rozhodoval o návrhu na vydání předběžného opatření, za určitých podmínek OSPOD, ale především pak intervenční centrum.¹⁶¹

Intervenční centrum, jenž je zakotveno v § 60a zákona o sociálních službách, následně do 48 hodin kontaktuje s možnostmi pomoci tuto ohroženou osobu. Tato pomoc může mít zejména podobu od sociálně terapeutické činnosti přes poskytnutí pomoci s uplatňováním práv a oprávněných zájmů, opatrování osobních záležitostí až po poskytnutí stravy a střechy nad hlavou. Na intervenční centrum se ale může tato osoba obrátit také sama, realizace samotného vykázání není k využití služeb v podobě terénních, ambulantních či pobytových podmínkou. Přidanou hodnotou intervenčních center je také jejich provázanost a spolupráce vedle již zmíněné Policie ČR také s obecní policií, OSPODem, ale i jinými subjekty poskytujícími sociální služby či s veřejnou správou a obcemi.¹⁶² Jak vyplývá ze statistických dat poskytnutých Asociací pracovníků intervenčních center ČR, z.s., došlo za rok 2021 na území ČR k vykázání v 959 případech, což se týkalo 1697 ohrožených osob (963 žen, 588 dětí, 146 mužů). Pomoc intervenčního centra nabídnutou v návaznosti na vykázání využilo ve stejném roce 1196 ohrožených osob. Nízkoprahových kontaktů, které se pro pomoc na intervenční centrum obrátily, bylo v roce 2021 evidováno 7107.¹⁶³

¹⁶¹ Česko. Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky

¹⁶² Česko. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

¹⁶³ ASOCIACE PRACOVNÍKŮ INTERVENČNÍCH CENTER ČR, Z.S. Statistické údaje intervenčních center v ČR srovnání rok 2020 až 2021. In: *domáci-násilí*. [online]. [cit. 28-08-2022] Dostupné z: <http://www.domaci-nasili.cz/wp-content/uploads/Komentář-APIC-2020-2021.pdf>

4 Pomoc obětem trestných činů

Reakce oběti na trestný čin je zcela individuální a dopředu stěží predikovatelnou záležitostí. Následky jím způsobené se mohou odrazit v psychice oběti a tyto rány mohou oběť v některých případech poznamenat tak, že neví, jak se v životě posunout dál. Oběť si prochází po trestném činu různými fázemi, ve kterých se setkává a musí se vyrovnávat s mnoha negativními emocemi. V prvotní fázi se oběť může potýkat se strachem a bezmocí, v další fázi může pociťovat rozvrat a deprese, poté ideálně přichází na řadu navrácení do normálního života.¹⁶⁴ Z toho lze usuzovat, že oběť po trestném činu čeká nelehká cesta, kterou musí ke zhojení ran ujít a na které by si v mnoha případech bez pomoci sama neporadila a cíle nedosáhla. Hloubka některých utržených ran se při neposkytnutí pomoci může ještě více prohlubovat a oběť si je z tohoto důvodu může v nejhorším případě nést až do konce života. V této části práce se chci zabývat laickou pomocí, psychologickou pomocí, sociální pomocí a právní pomocí, která je však více rozvedena v předchozí části.

Výše zmíněné skutečnosti v této části jsou důvodem, proč se viktimologie snaží s těmito okolnostmi seznamovat veřejnost a stát spolu s dalšími institucemi, čímž by aktivovala jejich činnost a přijetí různých opatření vedoucí k pomoci obětem. K tomu se zasazuje o užití poznatků získaných ze své činnosti, kterými by zlepšila vedle pomoci také práva obětí, a tím posílila pozici oběti v trestním řízení. Úlohy poskytování pomoci se zpočátku ponejvíce ujímaly dobrovolné organizace, později se o problematiku pomoci a postavení oběti začaly zajímat také mezinárodní organizace, které v 80. letech začaly přijímat různé dokumenty s úmyslem podpořit angažovanost jednotlivých států na tomto poli. Jednou z prvních vlašťovek v této oblasti byla Rada Evropy s Evropskou dohodou o náhradě škody obětem násilných trestných činů z roku 1983, po níž následovala roku 1985 a 1987 dvě doporučení týkající se postavení oběti v rámci trestního práva a trestního řízení a pomoci obětem a prevenci viktimizace.¹⁶⁵ Je to však primárně stát, kdo by měl

¹⁶⁴MUSIL, Jan. Oběť trestného činu. In: NOVOTNÝ, Oto, ZAPLETAL, Josef a kol. *Kriminologie*. 3. vydání. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2008. ISBN 978-80-7357-377-5. str. 168-169.

¹⁶⁵HOLCR, Květoň a kol. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2009, Student (Leges).ISBN 978-80-87212-27-1. str. 92-107.

vyvíjet aktivitu a zajišťovat obětem pomoc a podporu, ten k určení rozsahu a druhu potřebné pomoci využívá mimo jiné poznatky z viktimologických výzkumů.¹⁶⁶

Avšak aby byla jakákoliv existující pomoc účinná, je nutná znalost jejích možností, a to jak ze stran skutečných obětí, tak i potenciálních. Je však smutnou skutečností, že mnoho osob o svých právech a možnostech pomoci neví. Dle poznatků viktimizační studie o obětech kriminality, která byla realizována v letech 2016–2019, jen 19 % všech dotázaných vědělo o existenci zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, kde jsou práva obětí upravena. Z bližšího rozboru podskupin vyplývá, že z dotázaných, jenž se stali obětí některého ze sledovaných deliktů, vědělo o existenci tohoto zákona jen 20 %. Z dotázaných, kteří se obětí ve sledovaných letech nestali, mělo povědomí o tomto zákoně jen 18 %. Zajímavé také je, že větší povědomí o existenci tohoto zákona měli osoby starší 45 let a obecně se znalost tohoto zákona zvyšovala s úrovní dosaženého vzdělání. Také 75 % dotázaných uvedlo, že se o existenci tohoto zákona dozvědělo z médií, jako je televize, noviny, rozhlas a časopisy. Naopak nejmenší povědomí o existenci tohoto zákona se zjistilo u osob okolo 15–20 let věku.¹⁶⁷ Což je překvapivé, neboť je známo, že v této moderní době plné technologií a médií se tato skupinka osob okolo 15–20 let věku orientuje téměř nejlépe, v mnohém radí svým rodičům. Také máme kvalitní školství, které se angažuje, přizpůsobuje se novým požadavkům a reaguje na nové výzvy. Tato skupina osob je vystavena mnohým formám potenciálního nebezpečí. Přece jen v tomto věku začínají být sociálně aktivní, chodí na večírky, začínají experimentovat s alkoholem a jinými návykovými látkami, v důsledku jejich požití se zvyšuje riziko, že se stanou oběťmi. Proto by zde podle mého názoru měl být větší apel na jejich obeznámení se s právy obětí spolu s možnostmi pomoci a informacemi o subjektech poskytujících pomoc. Zde by měla nastoupit viktimologická prevence a posílit svou činnost na základních a středních školách např. ve formě besed. Možností by také bylo zařadit natrvalo do osnov předmětů rodinné/občanské výchovy na základních školách a do základu společenských věd na středních školách určité právní minimum, do kterého tato problematika určitě spadá.

V důsledku trestného činu vzniknou u oběti potřeby, které je třeba naplnit. Mezi ně patří potřeba podpory, přijetí, respektu, důvěry a bezpečí. Potřebuje cítit, že jí okolí věří. Zároveň také

¹⁶⁶ MUSIL, Jan. Oběť trestného činu. In: NOVOTNÝ, Oto, ZAPLETAL, Josef a kol. *Kriminologie*. 3. vydání. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2008. ISBN 978-80-7357-377-5. str. 167-168.

¹⁶⁷ ROUBALOVÁ, Michaela a kol. *Oběti kriminality: poznatky z viktimizační studie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-174-5. str. 139-140.

touží po spravedlnosti, a aby se vše vrátilo do původních kolejí. Mnohé z těchto potřeb můžeme naplnit my, její okolí, její nejbližší a rodina. K naplnění jiných potřeb jsou nutní profesionálové, úředníci a stát. Zde můžeme jmenovat potřebu informovanosti, protože ne každý je obeznámen s právy oběti, ne každý ví, jak vypadá a jak probíhá trestní řízení. Oběť má také materiální potřeby, jako je peněžitá pomoc či odškodnění, kterých může dosáhnout díky státu. Avšak i u profesionálů a odborníků, s kterými je oběť v kontaktu, potřebuje mít pocit podpory.¹⁶⁸ Poskytovatele pomoci obětem můžeme dělit na státní, dobrovolné, soukromé, mohou se zde angažovat také charitativní či církevní subjekty. Tato pomoc se může týkat obětí obecně, či se může odlišovat podle jednotlivých skupin obětí a jejich specifík. Je však důležité, aby všechny osoby pracující s oběťmi prošly v této oblasti školením a věděli, co dělají.¹⁶⁹ V opačném případě by mohlo dojít ke způsobení další nechtěné újmy. Čírtková a kol. rozlišují jednotlivé druhy pomoci na:

- laickou pomoc,
- psychologickou pomoc,
- sociální pomoc,
- právní pomoc.¹⁷⁰

4.1 Laická pomoc

Pro někoho to možná bude znít překvapivě, avšak mnoho obětí se s psychosociální krizí (typické pro ni jsou výčitky, přesvědčení o vlastní neschopnosti a bezmoci, nízké sebehodnocení, zhoršení/úbytek seberegulačních funkcí) vyvolané trestným činem vyrovná bez odborné pomoci. Tomu však velmi podstatnou měrou napomáhá přítomnost blízkých osob, které oběti zahrnují svou podporou. U nich oběť získává mimo jiného pocit bezpečí a klidu. Avšak žádná pomoc oběti poskytovaná se neobejde bez aktivního přístupu oběti, kterým ke zhojení ran sama přispívá. Oběť tedy musí sáhnout do vlastních zdrojů a k jejich stimulaci, musí najít vůli, přestože se okolí může

¹⁶⁸GILLERNOVÁ, Ilona, BOUKALOVÁ, Hedvika a kol. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1293-3. str. 163-164.

¹⁶⁹MUSIL, Jan. Oběť trestného činu. In: NOVOTNÝ, Oto, ZAPLETAL, Josef a kol. *Kriminologie*. 3. vydání. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2008. ISBN 978-80-7357-377-5. str. 169.

¹⁷⁰ČÍRTKOVÁ, Ludmila a MATZNER, Jiří a VITOUŠOVÁ, Petra. Pomoc obětem. In: ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2. str. 126-149.

zdat zlomená, je nutné ji podporovat v brzkém znovuzapojení se do běžného dění a rozhodování o vlastním životě. Výsledkem bude nabytí pocitu kontroly a zvýšení vlastního sebehodnocení.¹⁷¹

Jak bychom se tedy měli chovat my, okolí, k oběti? Primárně nesmíme ignorovat, že k trestnému činu vůbec došlo a vybízet oběť k předstírání, že se nic nestalo. Mnoho obětí se také snaží najít odpověď na otázku, proč právě oni se stali obětí, v důsledku čehož se začne oběť obviňovat a zaplavují ji výčitky. Neméně častou reakcí je také přemítání nad tím, jak ideálně se oběť měla zachovat. Je nutné oběť neodbyť a utvrzovat ji v tom, že to pachatel trestný čin spáchal, to on je za celou situaci zodpovědný. A každá volba chování oběti byla správná, jelikož díky ní z celé situace vyšla živá. V důsledku viktimizace může u oběti nastat změna v jejím chování a prožívání (oběť může trpět např. nespavostí, nechutenstvím apod.), což může ji nebo její okolí znepokojit. Zde je nutné oběť ubezpečit, že nejde o nic neobvyklého, jde o reakci, která za určitý čas odezní. Dobré je si o těchto příznacích zjistit více informací. Pokud ke zlepšení nedojde, měli bychom oběť nasměrovat k návštěvě odborníků. Nutné je také v oběti posilovat pocit bezpečí, který v důsledku trestného činu ztratila, a pomoci ji nalézt a budovat ztracenou důvěru v druhé. V mnoha případech se totiž oběti po trestném činu uzavrou před světem a před lidmi. Dalším z důsledků trestného činu je vznik negativních emocí a jejich nahromadění, které se projevuje i v celkovém stavu těla. Tím, že se nám oběť s nimi svěří, se budou pomalu dostávat pryč a pomůže to oběti zážitek zpracovat. Zní to prostě, avšak pomáhá i obyčejné naslouchání. Oběti také velmi uleví, když ji pomůžeme obstarat věci, které ji aktuálně tíží. Může jít o doprovod na policejní stanici, o obstarání určitých záležitostí či o asistenci při zjišťování informací o odborných způsobech pomoci. Ničím neobvyklým není u obětí ztráta pocitu kontroly nad děním ve svém životě, když oběť nedokázala podle svého názoru zamezit ani vzniku trestného činu. Proto bychom ji měli podporovat v činnostech, do kterých se pouští, a zapojovat ji do těch, o kterých bezpečně víme, že zvládne. Výsledkem bude postupné znovu nabývání kontroly a přesvědčení o svých schopnostech.¹⁷²

Přestože, jak už bylo výše zmíněno, si oběť v mnoha případech obejde bez odborné pomoci, mělo by její okolí zpozornět a přimět ji vyhledat psychologickou pomoc, pokud přetrvává

¹⁷¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VÁLKOVÁ, Helena. Viktimologie. In: VÁLKOVÁ, Helena, KUČTA, Josef, HULMÁKOVÁ, Jana a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3. str. 201-204.

¹⁷² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Laická pomoc obětem. In: ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2. str. 126-130.

vážná traumatizace i nadále. Ta se může projevovat mimo jiné vyhýbáním se fyzické blízkosti jiných osob, izolováním se od svého okolí, vůči sobě zaměřeným agresivním či destruktivním jednáním a myšlenkami na zbytečnost žití. Obecně lze předpokládat, že ke zlepšení by mělo dojít do 6 měsíců od vyhledání a využívání odborné psychologické pomoci ve formě psychoterapie.¹⁷³

4.2 Psychologická pomoc

Psychologickou péči můžeme rozlišovat podle toho, v jakém období po trestném činu je poskytována. Její postupy lze dělit na 3 základní fáze, a to psychologickou intervenci poskytovanou oběti: a) těsně po útoku, kdy je oběť v akutním stavu; b) v různých fázích po trestném činu, kdy je oběť víceméně stabilizovaná, a na závěr c) následná psychologická péče.¹⁷⁴

První okamžiky po útoku, kdy se oběť nachází v akutním stavu

Tyto okamžiky jsou klíčové z pohledu možného rozvoje poruch způsobených trestným činem. Tomu má zabránit *psychologie neodkladné (první) péče*, na kterou se více a více klade důraz. Do ní se řadí *psychologická první pomoc a terapie akutního traumatu*. Obojí mají společné to, že jejich cílem je psychicky stabilizovat oběť, koncentrovat její síly, snížit její stresový stav a dát impuls procesu zpracovávání tohoto zážitku. *Psychologická první pomoc* se odehrává přímo na místě činu, poskytují ji osoby na místě jako policisté, hasiči nebo přivolaní psychologové. Oproti tomu se *terapie akutního traumatu* odehrává v době dvou dnů až několika týdnů po útoku a je vykonávána specialisty, jako jsou psychologové a psychoterapeuti.¹⁷⁵

Při prvním kontaktu s obětí je u psychologické péče podstatné nahradit pocit ohrožení pocitem vnitřního i vnějšího bezpečí a potlačit pocity bezmoci spolu s podporou iluze kontroly. *Psychologická první pomoc* vychází ze tří prvků, a to z:

- informací,

¹⁷³ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VÁLKOVÁ, Helena. Viktimologie. In: VÁLKOVÁ, Helena, KUČTA, Josef, HULMÁKOVÁ, Jana a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3. str. 204-205.

¹⁷⁴ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8. str. 132.

¹⁷⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Psychologická intervence. In: ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2. str. 130-131.

- intervence,
- identifikace rizikových osob.¹⁷⁶

Těsně po trestném činu by měly být oběti poskytnuty informace o postupu vyšetřování, o jejich právech, možnostech pomoci apod. Také by měla být upozorněna na možné příznaky a změny v jejích náladách a chování, které se u ní v důsledku deliktu mohou objevit. Především musí být zdůrazněno, že jde o zcela normální reakci na traumatizující situaci, která odezní. Všechny informace poskytované oběti by měly být z důvodu jejího psychického otřesu opakovány, podávány srozumitelně či napsané na papíře (např. ve formě letáčku), aby si je oběť mohla i později kdykoliv připomenout. Pro intervenci je podstatné zaměřit se na aktuální potřeby oběti, zjistit je a obstarat je. Zjistit, jestli oběť nepotřebuje ošetřit, jestli má kam jít, jestli nepotřebuje vodu či něco jiného. Většinou intervence končí po dohodě s obětí a jejím předáním do péče rodiny či blízkých.¹⁷⁷ Intervence má svou činností směřovat ke snížení stresového stavu oběti, k její celkové stabilizaci a shromažďování sil. K tomu účelu se používají také různá cvičení, využívaná i v *psychoterapii akutního traumatu*, jimiž se má regulovat strach a navodit zklidnění. Důležité je, aby se osoby intervenci poskytující ve vztahu k oběti zdržely různých soudů, obviňování, milosrdných lží a planých slibů. Nakonec by mělo dojít k identifikaci rizikových osob, u kterých je vyšší riziko fyzických, psychických nebo sociálních komplikací, s nimiž by se mělo později více pracovat. Jedním z ukazatelů vyšší rizikovosti jsou věk, zažitá negativní způsoby vyrovnávání se se stresem, reviktimizace, oběť je bez zázemí a opory, zdravotní problémy aj.¹⁷⁸

Různé fáze po trestném činu, kdy je oběť ve stabilizovaném stavu

K psychoterapii, která vychází z jiných potřeb oběti, než jaké má v akutním stavu, je nejlepší přistoupit až ve chvíli, kdy jsou uspokojeny základní potřeby oběti a vyřešeny problémy navazující na způsobený trestný čin a po uplynutí dozvuků traumatické události. Psychoterapie

¹⁷⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Psychologická intervence. In: ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2. str. 131-132.

¹⁷⁷ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8. str. 133-135.

¹⁷⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Psychologická intervence. In: ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2. str. 132-135.

zahrnuje techniky podpory, edukace, informace, různé metody léčby traumatu a práce s tělem.¹⁷⁹ Podstatné zde je to, aby se oběť prožitému traumatu a všemu jej připomínajícímu postavila, přijala ho, vyrovnala se s ním pomocí různých terapií a nenechala se jím do budoucna paralyzovat.¹⁸⁰

Následná psychologická péče

Jde o jakoukoliv dlouhodobě poskytovanou odbornou pomoc oběti. Může být poskytována např. v poradnách, u klinických psychologů či v psychiatrických zařízeních. Zařadit sem lze i krátkodobé, zato intenzivní programy zaměřené jen na oběti některých trestných činů. Forma následné dlouhodobé odborné pomoci se odvíjí od potřeb a problémů oběti, může být poskytována naživo, ale čím dál více se rozšiřuje její dálkové využívání přes internet. Bohužel je na našem území málo jejích poskytovatelů nebo míst, kde by se zaměřovali přímo na oběti trestných činů.¹⁸¹

Psychologickou péči obětem poskytuje jak stát a jeho subjekty, tak i soukromí psychologové či psychologové z řad příspěvkových a neziskových organizací. Neziskové organizace jako Bílý kruh bezpečí mimo běžnou psychologickou činnost pořádá i víkendové psychorekondiční pobyty, či o.s. Persefona začala pořádat svépomocné skupiny zaměřené na oběti domácího násilí. Od roku 2010 velkou proměnou v oblasti psychologických služeb poskytovaných obětem prošla Policie ČR. Ta měla i dříve ve svých řadách psychology, ti se však zaměřovali převážně na poskytování psychologické péče policistům ve svých řadách, avšak v důsledku mediálních kauz a podnětů zevnitř vznikl systém psychologické pomoci obětem trestné činnosti a dalších mimořádných událostí. V důsledku změn se policejní psychologové začali soustředit také na oběti trestných činů a začaly vznikat týmy krizových interventů (vyškolených policistů) na krajských ředitelstvích policie. To je velmi důležitý krok, neboť Policie bývá prvním subjektem, který se dostane do styku s obětí po trestném činu a její činnost může předznamenat další vývoj újmy oběti a to, zda vyhledá pomoc i u jiných subjektů. Policejní psycholog nebo krizový intervenční zasahující na místě deliktu, kde oběti mimo jiné stabilizují, zajišťují jejich akutní potřeby, poskytují jim informace a zprostředkovávají další odborné psychologické, sociální a právní služby. Avšak

¹⁷⁹VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8. str. 137-138.

¹⁸⁰ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Psychologická intervence. In: ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2. str. 135-137.

¹⁸¹ Tamtéž, str. 139-141.

mohou případně své služby poskytovat i při jednotlivých policejních úkonech, mohou být obětí oporou i v trestním řízení či jim pomáhat s obstaráním záležitostí v sociální oblasti.¹⁸²

4.3 Sociální pomoc

Zajištění odborné sociální pomoci obětí je závazkem, který pro Českou republiku vyplývá ze vstupu do Evropské unie, čímž se má dosáhnout stejného standardu práv a poskytovaných služeb obětí jako v jiných členských zemích EU. To má kořeny v rámcovém rozhodnutí Rady EU z roku 2001 a v doporučení Evropského fóra pro služby obětí.¹⁸³ Evropské fórum pro služby obětí (dnes známo jako Victim Support Europe) je místem, kde se sdružují neziskové organizace zaměřené na pomoc obětí z jednotlivých států, funguje již od roku 1989 a jejím členem je i český spolek Bílý kruh bezpečí.¹⁸⁴

Pomoc obětí ze strany státu a jeho podpora subjektům tuto činnost vykonávající by měla být samozřejmá. Oběti mohou hledat pomoc v různých zařízeních, ať už telefonicky, ambulantně či hospitalizační formou, či jim případně poradí, na koho se obrátit. Už první linka důvěry byla u nás založena roku 1964 a krizová centra fungují od roku 1989.¹⁸⁵ Zároveň na našem území najdeme síť občanských poraden, které se nacházejí v každém kraji a sdružují se v Asociaci občanských poraden. Odborné sociální poradenství je poskytováno zdarma a týká se 18 oblastí problematiky.¹⁸⁶ Tyto sociální služby a zařízení je poskytující, na které se může oběť obrátit, jsou spolu s dalšími upraveny v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Vedle výše zmíněných způsobů sociální pomoci tam najdeme i azylové domy, krizovou pomoc či intervenční centra apod.¹⁸⁷

¹⁸²VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8. str. 141-146.

¹⁸³TITLOVÁ, Marcela. Oběti kriminality. In: JELÍNEK, Jiří a kol. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2021. Teoretik. ISBN 978-80-7502-499-2. str. 191.

¹⁸⁴MUSIL, Jan. Oběť trestného činu. In: NOVOTNÝ, Oto, ZAPLETAL, Josef a kol. *Kriminologie*. 3. vydání. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2008. ISBN 978-80-7357-377-5. str. 170.

¹⁸⁵MATOUŠKOVÁ, Ingrid. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4580-0. str. 259.

¹⁸⁶ Asociace občanských poraden. O nás. *Občanské poradny* [online]. Asociace občanských poraden [cit. 27-05-2022]. Dostupné z: <https://www.obcanskeporadny.cz/cs/o-nas>

¹⁸⁷ Česko. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

V poskytování pomoci obětem jsou neopomenutelné neziskové organizace. Bílý kruh bezpečí je jednou z mnoha neziskových organizací, které se specializují na pomoc obětem trestných činů a nabízejí vedle psychologické péče i pomoc sociální a právní. Některé neziskové organizace umožňují také azylové ubytování, vedou linky důvěry či občanské poradny. Vedle těch, které své služby poskytují obětem všech trestných činů, se některé zaměřují na oběti konkrétních trestných činů. Mezi ty patří např. Élektra (zaměřuje se na ženy zneužívané v dětství), Acorus (specializuje se na osoby ohrožené domácím násilím), In IUSTITA (pomáhá obětem trestných činů páchaných z nenávisti).¹⁸⁸ Nezisková organizace proFem se zaměřením na oběti domácího a sexuálního násilí poskytuje (vedle právní a psychologické pomoci) v oblasti sociální pomoci sociální poradenství, provozuje chatové místnosti, internetovou poradnu, bezplatná intervenční centra pro oběti násilných trestných činů a domácího násilí, infolinky, terénní konzultace, ale také obět' doprovázejí tam, kde potřebuje cítit podporu.¹⁸⁹ Vedle této činnosti se věnují i publikační činnosti – vydávají knihy o problematice domácího násilí a různé brožury, v nichž seznamují oběti s průběhem trestního řízení a s jejich právy. Ty lze vyzvednout na jejich pobočkách či si stáhnout zdarma.¹⁹⁰ Známostou neziskovou organizací poskytující pomoc obětem všech trestných činů je už výše zmíněný Bílý kruh bezpečí. Ten spolu s psychologickou a právní pomocí poskytuje v oblasti sociální pomoci služby odborného sociálního poradenství ambulantní nebo terénní formou s cílem pomoci oběti se rozhodnout, co dál, vyrovnat se s trestným činem a zařadit se zpět do života. Provozuje také intervenční centrum pro osoby ohrožené domácím násilím s možností bezplatného využití pomoci na přechodnou dobu, a to terénně nebo ambulantně, a také non stop telefonickou krizovou linku. Jejím prostřednictvím se snaží klienta vyslechnout, navrhnout možné řešení situace či mu obstarat navazující pomoc.¹⁹¹

¹⁸⁸ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8. str. 120-122.

¹⁸⁹proFem. Služby. *proFem* [online]. proFem, © 2022 [cit. 25-05-2022]. Dostupné z: <https://www.profem.cz/cs/co-delame/sluzby>

¹⁹⁰proFem. Publikace. *proFem* [online]. proFem, © 2022 [cit. 26-05-2022]. Dostupné z: <https://www.profem.cz/cs/vydali-jsme/publikace>

¹⁹¹Bílý kruh bezpečí, z.s. Veřejný závazek sociálních služeb. *Bílý kruh bezpečí* [online]. Copyright Bílý kruh bezpečí, z.s, 2016 [cit. 27-05-2022]. Dostupné z: <https://www.bkb.cz/o-nas/zakladni-udaje-o-organizaci/verejny-zavazek-socialnich-sluzeb/>

4.4 Právní pomoc

Odborná právní pomoc umožňuje oběti uplatnit svá práva u soudu či jiných orgánů.¹⁹² Může se jednat o její práva, která má jako oběť na základě zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, jako je například právo na peněžitou pomoc poskytovanou státem a další práva, s kterými bude seznámena prostřednictvím formuláře předaného Policií ČR při první spolupráci s ní. Avšak toto není jediná role oběti a z toho plynoucí práva, která oběť může mít. Vedle postavení oběti se po zahájení trestního řízení oběť stává současně poškozeným a v průběhu řízení může působit také jako svědek. Jako poškozený může podle zákona č. 141/1996 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), uplatnit mimo jiné práva umožňující mu aktivní účast v trestním řízení, jako je právo navrhnout doplnění dokazování či zúčastnit se hlavního líčení, jiným jeho právem je právo na náhradu škody/nemajetkové újmy/ na vydání bezdůvodného obohacení apod. I výčet těchto práv by měl být poškozenému předán na papírovém formuláři Poučení poškozené fyzické osoby a oběti v trestním řízení, aby se s nimi mohl seznámit, protože ne vždy situace umožňuje plné vysvětlení práv oběti, a ne vždy dokáže oběť po otřesném zážitku vše zcela vstřebat. Jako svědek může oběť využít také mnohá práva plynoucí z trestního řádu, mezi velmi důležité patří ta, které se týkají ochrany a bezpečí oběti jako např. právo na utajení své podoby a totožnosti či právo vypovídat při hlavním líčení v nepřítomnosti obžalovaného.¹⁹³ Poslední zmíněné může u obětí zvláště násilných trestných činů zamezit prohloubení již tak velkého traumatu, které si z něj nesou. V mnohých případech by oběti v roli svědků ani nebyly schopné před obžalovaným vypovídat nebo by to jen oživilo rány. Do právní pomoci můžeme zahrnout také právní zastupování oběti a poskytování právních informací.¹⁹⁴ Mnoho obětí nezná svá práva plynoucí z právní úpravy a ani průběh trestního řízení, k rozšíření veřejného povědomí přispívají i mnohé neziskové organizace jako proFem, jež z tohoto důvodu vytvořila videa, týkající se pomoci a podpory obětí, finanční kompenzace obětí, průběhu trestního řízení a práv a povinnosti

¹⁹²TITTLOVÁ, Marcela. Oběti kriminality. In: JELÍNEK, Jiří a kol. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2021. Teoretik. ISBN 978-80-7502-499-2. str. 191.

¹⁹³DURDÍK, Tomáš a VITOUŠOVÁ, Petra. *Práva oběti trestného činu, stav platný k 1.8. 2021* [e-kniha]. Praha: Bílý kruh bezpečí, z.s. s finanční podporou MPSV ČR, 2021 [cit. 31-05-2022]. ISBN 978-80-88227-09-0. str. 3-19. Dostupné z: <https://www.bkb.cz/pomoc-obetem/prava-obeti-trestneho-cinu/>

¹⁹⁴TITTLOVÁ, Marcela. Oběti kriminality. In: JELÍNEK, Jiří a kol. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2021. Teoretik. ISBN 978-80-7502-499-2. str. 191.

svědka v trestním řízení, která lze shlédnout na jejích internetových stránkách i s dodatečným popisem.¹⁹⁵

¹⁹⁵proFem. Práva obětí trestných činů. *proFem* [online]. proFem, © 2022 [cit. 01-06-2022]. Dostupné z: <https://www.profem.cz/cs/co-delame/prava-obeti-trestnych-cinu>

5 Viktimologická prevence

Viktimologická prevence je vedle sociální a situační prevence specificky zaměřenou kategorií prevence kriminality, jež se snaží svou činností zamezit tomu, aby se jedinec stal obětí trestného činu. Jedním z jejích nejsilnějších rysů je její zaměření se na zapojení občanů do podílení se na vlastní ochraně před možnou trestnou činností, a to díky osvětě. Stejně jako v jiných životních situacích i v prevenci kriminality se vychází z premisy, že je lepší trestným činům předcházet, než jejich následky složitě napravovat. Proto si prevence kriminality dává za cíl chránit společnost před trestnou činností tím, že se jí, pokouší ještě před samotným vznikem eliminovat. Prevencí kriminality se má tedy podle Holcra a kolektivu na mysli takový druh úmyslné činnosti, který by příčiny a podmínky usnadňující vznik trestné činnosti zcela či alespoň částečně vyloučil, a naopak podpořil rozvoj takových podmínek, jimiž by vzniku trestné činnosti zamezil.¹⁹⁶ V této části své práce se chci dále věnovat tomu, čím se viktimologická prevence zabývá, na co by se měla zaměřovat a co je její náplní, jak se realizuje, a uvést příklad několika pravidel týkajících se bezpečného chování zaměřeného na snížení ohrožení trestnou činností. Dále bych ráda uvedla příklady primární, sekundární a terciární viktimologické prevence.

Viktimologická prevence je úzce spjatá s rozvojem viktimologie a podle Svatoše je „založena na konceptech bezpečného chování, diferencovaného s ohledem na různé kriminální situace a psychickou připravenost ohrožených osob.“¹⁹⁷ K tomu využívá poznatky získané nejčastěji z viktimologických výzkumů, které následně zprostředkovává skrze různé přednášky, kampaně a bezplatnou poradenskou činnost potenciálním i skutečným obětem trestných činů, čímž se je snaží upozornit na možná rizika viktimizace, a tím předcházet možnosti jejich ohrožení trestným činem. Některé z těchto viktimologicky významných poznatků jsou získané od organizací orientujících se na pomoc obětem trestné činnosti. V preventivních aktivitách viktimologické prevence můžeme spatřit i mísení prvků sociální a situační prevence, přestože se vzájemně liší svým obsahovým zaměřením. Sociální prevence se svou činností zaměřuje na osobu pachatele a kriminogenní faktory a situační prevence se svými strategiemi soustředí na trestný čin

¹⁹⁶ HOLCR, Květoň a kol. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2009, Student (Leges). ISBN 978-80-87212-27-1. str. 166-175.

¹⁹⁷ SVATOŠ, Roman. *Prevence kriminality, druhé aktualizované vydání*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, z.ú., 2016. Studia. ISBN 978-80-7556-009-4. str. 29.

spolu se situacemi a příležitostmi, které ho umožnily či k jeho vzniku napomohly nebo ho ulehčily.¹⁹⁸

Viktimologická prevence by měla svými činnostmi vést k seznámení se s preventivními opatřeními a k jejich začlenění do každodenního života osob a skupin, což by jim následně napomohlo minimalizovat riziko jejich viktimizace. Proto lze říci, že základním stavebním kamenem viktimologické prevence je její informační moment a také obeznámení veřejnosti s určitými principy jednání na ochranu jejího života, zdraví a majetku. Zaměřuje se také na ochranu jedinců a skupin, kteří jsou ohroženi trestnou činností více než jiní, a snaží se je poučit o existenci různých technických obranných prostředků a cviků zaměřených na sebeobranu.¹⁹⁹ Nejčastěji se jedná o příslušníky policie či zaměstnance bank. Tato poučení by se však neměla omezovat jen na teorii, ale měla by se u těchto rizikových jedinců zaměřit také na reálný nácvik těchto obranných technik, který by se jim mohl následně hodit v praxi. Tato osvětová činnost je vykonávána nejčastěji ve formě školení a kurzů, některé z nich mohou být zaměřeny na specificky určenou skupinu osob (může se jednat o oběti určitého druhu trestného činu), do náplně viktimologické preventivní činnosti spadá také následné poskytování pomoci obětem trestných činů. Podstatnou roli zde sehraávají právě nevládní organizace, jež se touto viktimologickou preventivní činností převážně zabývají a radí, jak se rizikovým situacím co nejlépe vyhnout, jak se v nich ideálně zachovat a co dělat po jejich skončení a jaká jiná preventivní opatření lze na svou ochranu přijmout. Ve stejném duchu jsou vydávána mnohá doporučení a návody obsahující rady, jak se nestát obětí určitých druhů trestných činů a jak na ně v daném okamžiku reagovat.²⁰⁰ Je však složité optimální odpověď ve formě reakce oběti na útok pachatele koncipovat tak, aby platila obecně pro všechny situace. Existuje totiž mnoho proměnných. Z tohoto důvodu by se mělo vytvořit více konceptů, z nichž by si oběť podle proměnlivých aspektů konkrétní situace vybrala. Avšak je nutné počítat s tím, že zachovat si v průběhu útoku čistou hlavu a jednat racionálně, může

¹⁹⁸FIRSTOVÁ, Jana. Klasifikace prevence kriminality. In: FIRSTOVÁ, Jana a ZÁMEK, David. *Prevence kriminality - nedílná součást systému vnitřní bezpečnosti*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7676-057-8. str. 62-68.

¹⁹⁹ZAPLETAL, Josef. Teoretická východiska prevence kriminality. In: ZAPLETAL, Josef a kol. *Prevence kriminality*. 2. vydání. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2005. ISBN 80-7251-200-5. str. 24.

²⁰⁰TITLOVÁ, Marcela. Oběti kriminality. In: JELÍNEK, Jiří a kol. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2021. Teoretik. ISBN 978-80-7502-499-2. str. 188-189.

být pro oběť za daných podmínek velmi náročné.²⁰¹ Součástí náplně viktimologické prevence je také procvičování sebeobrany a péče o oběti po útoku agresora formou terapeutických a rehabilitačních kurzů a preventivní činnost směřující k předcházení reviktimizacím obětí v budoucnu.²⁰²

Jak již bylo výše ve zkratce zmíněno, viktimologická prevence se může vedle široké veřejnosti zaměřovat i na specifické skupiny osob konkretizované určitými společnými rysy, nebo na jednotlivce. Stejně tak může být její preventivní činnost v rámci různých přednášek zprostředkovávána skupinám, ale také jen jednotlivým osobám. Poučení o bezpečných vzorcích chování a také naopak o těch rizikových má význam zejména v případech, kdy potenciální oběti vedou rizikový způsob života (př. jedinec se žíví prostitucí apod.), počínají si ve svém jednání nezodpovědně či navenek vystupují vůči okolí vyzývavě nebo podněcují svým chováním vznik sporů. Přesto existuje mnoho obětí, které svým jednáním žádný podnět útočníkovi nezavdaly. Na základě rozlišování různých typů obětí a jejich typologií lze odlišovat a specifikovat různé způsoby viktimologické prevence.²⁰³

Existují různá doporučení a návody obsahující rady týkající se bezpečného chování, jejichž osvojení by u potenciálních obětí mohlo vést ke snížení míry jejich ohrožení trestným činem. Podle Kloubka se násilné kriminalitě ve formě znásilnění a loupeže nejlépe vyhneme, pokud se ve večerních hodinách nebudeme pohybovat na opuštěných místech sami, ale ve skupinách. Pokud ale už vyrazíme sami, je lepší udržovat si určitý odstup od míst, kde by na nás mohl někdo číhat, a počínat si po celou dobu ostražitě. Stejně tak je vhodné mít se na pozoru před cizími lidmi, kteří se kolem nás pohybují, a udržovat si od nich bezpečnou vzdálenost, avšak neztrácet je z dohledu. Dobré je také mít v mysli přichystaný jakýsi scénář naší reakce pro případ útoku. Při pocitu nebezpečí je však vždy lepší zavolat někomu z našich přátel a požádat je o doprovod či odvoz. I kdyby se mělo jednat o placenou službu, nakonec je vždy lepší za odvoz případně zaplatit, než

²⁰¹MUSIL, Jan. Oběť trestného činu. In: NOVOTNÝ, Oto, ZAPLETAL, Josef a kol. *Kriminologie*. 3. vydání. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2008. ISBN 978-80-7357-377-5. str. 176.

²⁰²NOVOTNÝ, Oto, ZAPLETAL, Josef a kol. *Kriminologie*. 3. vydání. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2008. ISBN 978-80-7357-377-5. str. 200.

²⁰³HOLCR, Květoň a kol. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2009, Student (Leges).ISBN 978-80-87212-27-1. str. 175.

se stát obětí trestného činu. Také se nedoporučuje přehnaně demonstrovat svůj majetkový status.²⁰⁴ Obezřetní bychom měli být také na místech, kde se podává hodně alkoholu z důvodu jeho nezanedbatelného vlivu nejen na pachatele, ale i na oběť. Avšak i přes dodržování všech pravidel bezpečného chování nelze zcela vyloučit možnost naší viktimizace. To však neznamená, že by se na jakoukoliv ochranu mělo absolutně rezignovat. K dosažení cíle viktimologické prevence vedle osvěty napomáhá spolupráce s rodinami a školami, zajišťování volnočasových aktivit pro děti či různé tematicky zaměřené kampaně veřejně propagované významnými osobnostmi ve sdělovacích prostředcích.²⁰⁵

Lze konstatovat, že i přes bohužel cíl viktimologické prevence není její činnost samospasitelná. Je zde nutná také participace každého z nás na zajištění ochrany své a svého majetku. Nelze vše nechat na státu, není to v jeho silách a ani v možnostech, přestože se své zodpovědnosti za naši bezpečnost nevzdává. Důležité také je, aby viktimologická prevence při podávání informací o možném nebezpečí udržovala určitý rámec přiměřenosti. Nic není dobré samozřejmě bagatelizovat a už vůbec ne možná rizika ohrožující naše občany na životech a zdraví. Avšak při podávání přešle informací o potenciálních rizicích se musí mít na paměti i její odůvodněný negativní dopad na lidskou psychiku. Lidé mohou začít trpět přehnanými strachy a mohou se začít v zájmu vlastní bezpečnosti omezovat ve svém obvyklém způsobu života více, než je vzhledem k reálné situaci zapotřebí a než je zdravo.²⁰⁶

Prevence kriminality se vedle obsahového zaměření preventivních opatření dělí také podle okruhu adresátů na primární, sekundární a terciární prevenci.²⁰⁷ Jiní autoři jako Holcr používají pro toto stejné třídění jako dělicí kritérium stadium vývoje kriminálního problému.²⁰⁸ Já osobně se přikláním ke kritériu adresátů, kterým jsou jednotlivá opatření určena. A to z důvodu, že jednotlivé aktivity a preventivní opatření obsažené v primární, sekundární a terciární prevenci se vždy zaměřují na jedince, které mají ochraňovat či jim následně poskytovat pomoc. Pro cíle této

²⁰⁴ KLOUBEK, Martin. Oběti vybraných deliktů. In: ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2. str. 106.

²⁰⁵ STAŇKOVÁ, Lenka, ŠČERBA, Filip a VICHLENDÁ, Milan. *Násilná kriminalita*. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 978-80-7502-069-7. str. 58-59.

²⁰⁶ TOMÁŠEK, Jan. *Úvod do kriminologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2019. ISBN 978-80-7380-746-7. str. 184.

²⁰⁷ SVATOŠ, Roman. *Kriminologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. ISBN 978-80-7380-389-6. str. 88-91.

²⁰⁸ HOLCR, Květoň a kol. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2009, Student (Leges). ISBN 978-80-87212-27-1. str. 173.

části práce budu nadále pojednávat o primární, sekundární a terciární prevenci jen z viktimologické perspektivy.

5.1 Primární prevence

Primární viktimologická prevence svou činnost cílí na celou populaci, čímž se liší od sekundární a terciární viktimologické prevence. V některých případech může své aktivity směřovat na určité skupiny osob - může se jednat o děti, ženy či starší jedince apod. Avšak ani v tomto případě svůj okruh adresátů nekonkretizuje dle míry jejich ohrožení trestným činem. Aktivity primární viktimologické prevence mohou mít podobu např. různých přednášek, kurzů sebeobrany, besed ve školách, různých letáků. Nebezpečí, na jaké je v nich upozorňováno, se dotýká širokého okruhu osob.²⁰⁹

Primární viktimologická prevence začíná již u dětí, kdy ji vykonává jejich rodina výchovou. Na tuto činnost navazuje škola, již navštěvují. Příkladem mohou být besedy pořádané na všech školách, upozorňující na případná nebezpečí, na která by si děti například na sociálních sítích měly dát pozor. Poukazovaným problémem je neopatrnost dětí a sdělování osobních údajů a sdílení svých intimních fotografií na internetu. Nesmí se ani zapomínat na nezanedbatelný preventivní vliv televizních, internetových, rozhlasových či tiskových médií. Od zpravodajství počínaje přes speciálně zaměřené pořady konče. V nich se široké veřejnosti dostává velké množství informací, prezentují se tam různé kampaně.²¹⁰ Celospolečenskou diskusi rozdmýchal dokumentární film Víta Klusáka *V síti*, který se nejdříve promítal v kinech, kam na něj chodili učitelé s žáky, a později také na ČT1. V něm je společnost upozorňována na predátory, kteří se pohybují na internetu a zaměřují se na děti školního věku primárně za účelem pohlavního styku. Z dětí lákají fotografie či videa se sexuálním obsahem a později je tím vydírají, pokud nevyhoví jejich požadavkům. Někteří z hlavních aktérů už byli postaveni před soud. Tento dokument jistě nenechal nikoho chladným, ale díky němu se rodiče budou více zaměřovat na činnost svých ratolestí na internetových sítích a kontrolovat ji, a nakonec snad i děti si z tohoto dokumentu odnesou ponaučení.

²⁰⁹ FIRSTOVÁ, Jana. Klasifikace prevence kriminality. In: FIRSTOVÁ, Jana a ZÁMEK, David. *Prevence kriminality - nedílná součást systému vnitřní bezpečnosti*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7676-057-8. str. 70-71.

²¹⁰ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8. str. 116-119.

Různé informační tiskoviny a brožury vydává také stát prostřednictvím svých ministerstev. Mnohdy tak činí v součinnosti s Policií ČR či neziskovým sektorem anebo tuto jejich činnost sponzoruje. Policie se také do primární viktimologické prevence zapojuje, a to tím, že vydává různé letáky, pořádá přednášky a organizuje jinou osvětovou činnost ve školách a v podobných zařízeních. Proškoluje také zaměstnance neziskových organizací. Podstatnou a nezastupitelnou roli v primární viktimologické prevenci sehrávají i neziskové organizace. Zprostředkovávají poznatky získané z praxe, vydávají různé tiskoviny, vykonávají také publikační činnosti např. ve formě periodik, článků v novinách.²¹¹

5.2 Sekundární prevence

Sekundární viktimologická prevence bere v potaz při výběru svých adresátů míru pravděpodobnosti jejich ohrožení trestným činem. Svou preventivní činnost tedy soustředí na takové jedince a skupiny osob, které jsou k viktimizaci náchylnější, a jsou tudíž rizikovější, a zároveň se zaměřuje na riziková místa a kriminogenní faktory. Těmto potenciálním obětem také zajišťuje zvláštní sociální péči.²¹² Adresáty preventivních opatření sekundární viktimologické prevence jsou hlavně jedinci, jejichž vyšší riziko ohrožení trestnou činností je způsobeno výkonem jejich profese. Jedná se např. o policisty, bankovní úřednice u přepážky, prodejce na pumpě, příslušníky hasičských záchranných sborů. Své preventivní aktivity však směřuje také na osoby pohybující se na okraji společnosti, jako jsou drogově závislí, sexuální pracovníci apod., u nichž lze z tohoto důvodu předpokládat vyšší riziko viktimizace.²¹³

Pro účinnost sekundární viktimologické prevence je podstatné umět rozpoznat ohniska trestné činnosti a místa jí ohrožená, určit potenciální oběti a do budoucna se je naučit také

²¹¹ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8. str. 119-122.

²¹² FIRSTOVÁ, Jana. Klasifikace prevence kriminality. In: FIRSTOVÁ, Jana a ZÁMEK, David. *Prevence kriminality - nedílná součást systému vnitřní bezpečnosti*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7676-057-8. str. 69-70.

²¹³ TITLOVÁ, Marcela. Oběti kriminality. In: JELÍNEK, Jiří a kol. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2021. Teoretik. ISBN 978-80-7502-499-2. str. 189.

predikovat tak, aby se včas dalo viktimizaci správně zaměřenými preventivními opatřeními předejít.²¹⁴

5.3 Terciární prevence

Terciární viktimologická prevence směřuje své aktivity na osoby, které se už obětmi staly. Cílem jejích preventivních aktivit je zabránit reviktimizaci oběti v budoucnu – tedy tomu, aby se stala znovu obětí trestného činu. Zároveň se snaží zabránit jejímu dalšímu zraňování – sekundární viktimizaci.²¹⁵ Vedle těchto aktivit je součástí její činnosti také napomáhání obětem v jejich nelehké situaci a poskytování jim podpory a pomoci nejen v rovině psychologické, sociální, ale také právní. V tomto směru u nás najdeme mnohé neziskové organizace jako např. BKB (Bílý kruh bezpečí) či Občanské sdružení Rosa, které nejen tuto činnost obstarávají.²¹⁶

²¹⁴ZAPLETAL, Josef. Teoretická východiska prevence kriminality. In: ZAPLETAL, Josef a kol. *Prevence kriminality*. 2. vydání. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2005. ISBN 80-7251-200-5. str. 26.

²¹⁵VEČERKA, Kazimír a ZOUBKOVÁ, Ivana. Prevence kriminality. In: GŘIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. str. 171.

²¹⁶FIRSTOVÁ, Jana. Klasifikace prevence kriminality. In: FIRSTOVÁ, Jana a ZÁMEK, David. *Prevence kriminality - nedílná součást systému vnitřní bezpečnosti*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7676-057-8. str. 69-71.

Závěr

Cílem této diplomové práce bylo seznámit čtenáře s problematikou oběti trestného činu v kriminologii, a to skrze popis vývoje pohledu na oběť v historii, provedením procesu viktimizace, vysvětlením významu chování oběti nebo vlivu vztahu mezi obětí a pachatelem na tento proces. Ve stejném duchu jsem popsala faktory, které mohou mít vliv na to, že se kdokoliv z nás může stát obětí, jaké dopady může trestný čin na oběť mít a co vše hloubku těchto dopadů ovlivňuje. V neposlední řadě bylo mým cílem popsat současný stav ochrany oběti ve vybraných právních předpisech včetně druhů pomoci obětem poskytovaných, a soustředila jsem se také na vylíčení významu a činnosti viktimologické prevence. Práci jsem doplnila o několik vlastních návrhů na změnu týkající se popsané problematiky.

Z dnešního pohledu nám může připadat samozřejmé, že u policie existuje systém krizových interventů, kteří obětem na místě činu poskytují psychologickou první pomoc. Přijde nám přirozené, že existují státní i nestátní subjekty a instituce, jenž se následnou psychologickou, sociální či právní pomocí obětem zabývají a také ji poskytují. Přijde nám běžné, že je zde zákonodárce, který se o oběti zajímá a vytváří právní rámec jejich ochrany, práv a pomoci. Avšak nic takového není a nikdy nebylo samozřejmostí. Popis počátků viktimologie a postupných změn v pohledu na oběť a její roli v procesu viktimizace nám ukázal, jakou cestu jsme ušli. Trvalo dlouho, než společnost dospěla do dnešní podoby, a je až zarážející, že samotný počátek viktimologie a jejího zájmu o oběť je datován do poměrně nedávné doby - přibližně do konce první poloviny minulého století. Na mezinárodním poli se problematika oběti dočkala zájmu ještě později. Avšak i v této době se zprvu předpokládalo, že oběť za svou viktimizaci jistým způsobem může sama. Oběti tedy po dlouhou dobu zůstávaly nepochopeny, bez odborné pomoci a musely si tím procházet samy. Nehledě na to, že se v některých případech dalo díky poznatkům z viktimologie některé z viktimizací zabránit. Viktimologie totiž přišla s mnoha poznatky, jenž se dají aplikovat na reálný život. Zjistilo se například, že existují faktory na straně oběti, které některé jedince činí náchylnějšími k viktimizaci. Díky tomu vznikla pravidla chování, jejichž dodržováním můžeme možnost naší viktimizace minimalizovat. Její poznatky tudíž slouží i k prevenci kriminality. Také díky nim víme, že ve většině případů oběť pachatele zná. To může pomoci orgánům činným v trestním řízení. Viktimologické poznatky nám taktéž pomáhají porozumět tomu, co oběť prožívá, a jaká újma jí ve skutečnosti vznikla. Lépe pochopíme i to, jaké reakce jsou u obětí běžné a jaké ne, jak je správně identifikovat a jak se podle toho k situaci stavět, a to včetně strukturování odborné pomoci a jejího přizpůsobování konkrétní oběti. Už víme, že nemateriální

újma může být horší než materiální, tudíž se nesmí brát na lehkou váhu, jelikož se s ní člověk vyrovnává nejhůře. A podle mě může být nejhorším dopadem trestného činu na oběť i to, že se, ač se to může zdát nepochopitelné, oběť může jednou sama pachatelem stát. Příkladem mohou být třeba děti, které byly obětí či svědky domácího násilí, jenž vzorec takového chování nakonec přeberou a budou ho aplikovat i ve svém životě.²¹⁷ A konečně - poznatky viktimologie se mohou promítnout i do právní politiky státu.

Avšak všechny problémy nebyly vyřešeny. I dnes se může oběť setkat s nepochopením společnosti. Týká se to především chování oběti, jenž trestnému činu předcházelo, jejímu jednání v průběhu trestného činu a po něm, jelikož může být často zpochybňováno a kritizováno, přestože šlo o normální reakci těla či o projev podvědomého pudu sebezáchovy. Vždyť kdo z nás by neučinil cokoliv, aby přežil? K oběti bychom také nikdy neměli přistupovat tak, že si „za to může sama“, i když některé její jednání by mohlo být označeno za „provokující“. Oběť proti sobě zbraň přece nezvedla. Zároveň se začínají do popředí zájmu dostávat i specifické typy obětí, jako jsou například oběti senioři, kterých si začíná společnost víc a víc všimnout. Ti čelí nejen majetkovým trestným činům a tzv. šmejdům, ale může se jednat i o násilí na nich páchané. U posledně zmiňovaného problému bych navrhovala větší zapojení a proškolení lékárníků, kteří bývají v častém kontaktu se seniory, jenž si k nim pravidelně chodí pro léky, a to většinou do stejné lékárny, jíž mají v okolí bydliště, a bývají velmi sdílní. Lékárníci si proto mohou příznaků probíhajícího domácího násilí všimnout, senior se jim může dokonce také svěřit a oni mu mohou s jeho situací poradit. Nakonec může být lékárna jedním z mála míst, kam senioři vůbec chodí. Podobně by mohli být proškoleni i poštovní doručovatelé, protože mnoho důchodců si nechává důchod zasílat domů a doručovatelé mají vymezené oblasti, kam pravidelně dochází, a mohou si jistých změn v chování seniora všimnout. Do prevence kriminality, jejímž cílem jsou senioři, by se mohli zapojit také lékaři či nemocnice mimo jiné tím, že by na nástěnky umístovali upozornění či v čekárnách ordinací měli letáčky s radami, jak se vyhnout „šmejdům“ a jiným podvodníkům nebo upozornit na další nebezpečí.

Další výzvou, jež s problematikou oběti trestného činu úzce souvisí, je zvýšení obeznamovanosti populace s právy, které pro oběť z právní úpravy vyplývají. Dnes máme velmi kvalitní právní úpravu, která sahá i za hranice trestního práva a propracovaný systém pomoci a subjekty ji poskytující. Příkladem může být registr poskytovatelů pomoci obětem trestných činů podle zákona o obětech trestných činů, díky kterému najde oběť subjekty, na které se může obrátit,

²¹⁷ ŠEVČÍK, Drahomír, ŠPATENKOVÁ, Naděžda a kol. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-690-2. str. 121.

na jednom místě. Výborným nástrojem je také institut vykázání, který nejen chrání ohrožené osoby proti nebezpečnému jednání násilné osoby, ale zároveň se díky němu propojuje činnost a spolupráce Policie ČR, intervenčních center, subjektů poskytujících služby obětem a dalších. Avšak zakotvení práv, ochrany a způsobů pomoci obětem je jen začátek. Je nezbytné zvýšit povědomí o nich, což bude vést k jejich většímu využívání ze stran obětí a tak jim mohou skutečně posloužit. Mnoho neziskových organizací dnes tak činí, snaží se veřejnost seznamovat s jejími právy a popularizovat je prostřednictvím naučných videí či brožur. Navrhovala bych začlenit do osnov základních a středních škol jako nový předmět Právní minimum, do kterého by spadala i oblast práv obětí vyplývající z právních předpisů spolu s místy, na která se mohou tyto osoby obrátit pro pomoc. Uvažovat by se dalo i o začlenění těchto informací do již existujících předmětů, jako je Občanská výchova či Základy společenských věd. Vhodné by také bylo podporovat na školách pořádání besed, jichž by se účastnili lidé z neziskových organizací či právníci, kteří z praxe ví, s jakými problémy se oběti nejčastěji potýkají a co by se studentům v případě, že by se sami stali obětí, hodilo vědět.

Na závěr tedy lze konstatovat, že i přes mnohé výzvy, kterým musí oběť čelit, a předsudky, s nimiž se musí potýkat, nikdy neměla tak silný hlas jako dnes. Může se opřít o kvalitní právní úpravu, jež jí zaručuje taková práva a takovou ochranu, o nichž se dříve obětem ani nesnilo. Zároveň existuje propracovaný systém pomoci zahrnující množství subjektů, na které se může oběť obrátit, ať už se jedná o stát a jeho subjekty, nebo o nestátní sektor. Velkou roli hrají neziskové organizace, provozující mimo jiné linky důvěry, poradny a budující intervenční centra. V tom všem lze vidět tendence posilující postavení obětí. V takto vytyčené cestě je nutno nadále pokračovat a z již dosaženého standardu ochrany, práv a pomoci obětem neslevit.

Seznam zkratek

BKB	Bílý kruh bezpečí, z.s.
ČR	Česká republika
EU	Evropská unie
OSN	Organizace spojených národů
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
Policie ČR	Policie České republiky
PTSP	Posttraumatická stresová porucha
Trestní zákoník	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
TŘ, trestní řád	Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
Zákon o PČR, Zákon o Policii ČR	Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o sociálních službách	Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů
ZOTČ, zákon o obětech trestných činů	Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
ZŘS	Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

BOUKALOVÁ, Hedvika, GILLERNOVÁ, Ilona a kol. *Kapitoly z forenzní psychologie*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020. ISBN 978-80-246-4461-5.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion, 1998. ISBN 80-85858-70-3.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Moderní psychologie pro právníky: [domácí násilí, stalking, predikce násilí]*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2207-8.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-461-9.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0582-1.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Domácí násilí: nebezpečné rodinné vztahy ve 21. století*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020. ISBN 978-80-7380-806-8.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2.

DIANIŠKA, Gustáv a kol. *Kriminologie*. 2. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-344-5.

DRAŠTÍK, Antonín, FENYK, Jaroslav a kol. *Trestní řád. Komentář. I díl*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-600-7.

DURDÍK, Tomáš, ČÍRTKOVÁ, Ludmila, HÁKOVÁ, Daniela a VITOUŠOVÁ, Petra. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-109-7.

FIRSTOVÁ, Jana a ZÁMEK, David. *Prevence kriminality - nedílná součást systému vnitřní bezpečnosti*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7676-057-8.

GILLERNOVÁ, Ilona, BOUKALOVÁ, Hedvika a kol. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1293-3.

GRIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5.

GRIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Oběti trestných činů: komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-793-4.

- HERETIK, Anton. *Základy forenzej psychológie*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1994. ISBN 80-08-01870-4.
- HOLCR, Květoň a kol. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2009. Student (Leges). ISBN 978-80-87212-27-1.
- HOLOMEK, Jaroslav. *Viktimológia*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. Slovenské učebnice. ISBN 978-80-7380-446-6.
- HOUBOVÁ, Drahomíra a kol. *Psychologie pro právníky*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-100-7.
- JELÍNEK, Jiří a kol. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1.
- JELÍNEK, Jiří a kol. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2021. Teoretik. ISBN 978-80-7502-499-2.
- JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 6. vydání. Praha: Leges, 2021. Student. ISBN 978-80-7502-550-0.
- KAISER, Günther. *Kriminologie: úvod do základů*. Z německého originálu přeložila Helena Válková a kol. Praha: C. H. Beck, 1994. Právnícké učebnice. ISBN 80-7179-002-8.
- KUCHTA, Josef a kol. *Kriminologie. Část I*. Brno: Masarykova univerzita, 1993. Edice učebnic právnícké fakulty Masarykovy univerzity v Brně č. 51. ISBN 80-210-0616-1.
- KUCHTA, Josef, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H. Beck, 2005. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 80-7179-813-4.
- MATOUŠKOVÁ, Ingrid. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4580-0.
- NETÍK, Karel, HÁJEK, Stanislav a NETÍKOVÁ, Daria. *Psychologie v právu: úvod do forenzní psychologie*. Praha: C.H. Beck, 1997. Beckova skripta. ISBN 80-7179-177-6.
- NOVOTNÝ, Oto, ZAPLETAL, Josef a kol. *Kriminologie*. 3. vydání. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2008. ISBN 978-80-7357-377-5.
- NOVOTNÝ, Oto, CHROMÁ, Marta, HORÁLKOVÁ, Milena, ZAPLETAL, Josef, MUSIL, Jan a NOVÁKOVÁ, Jana. *Kriminologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. ISBN 80-86432-08-4.
- PRAŠKO, Ján a kol. *Stop traumatickým vzpomínkám: jak zvládnout posttraumatickou stresovou poruchu*. Praha: Portál, 2003. Rádci pro zdraví. ISBN 80-7178-811-2.
- RŮŽIČKA, Miroslav, PŮRY, František a ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozenej a adhezni řízení v České republice*. Praha: C.H. Beck, 2007. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7179-559-9.

STAŇKOVÁ, Lenka, ŠČERBA, Filip a VICHLENDÁ, Milan. *Násilná kriminalita*. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 978-80-7502-069-7.

SVATOŠ, Roman. *Kriminologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. ISBN 978-80-7380-389-6.

SVATOŠ, Roman. *Prevence kriminality, druhé aktualizované vydání*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, z.ú., 2016. Studia. ISBN 978-80-7556-009-4.

ŠEVČÍK, Drahomír, ŠPATENKOVÁ, Naděžda a kol. *Domáci násilí: kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-690-2.

ŠTEINBACH, Miroslav, ŠLESINGER, René, ZIMMERMANN, Miroslav, BÍLEK, Milan a HLAVÁČOVÁ, Kateřina. *Zákon o Policii České republiky: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-193-6.

TOMÁŠEK, Jan. *Úvod do kriminologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2019. ISBN 978-80-7380-746-7.

VÁLKOVÁ, Helena, KUČHTA, Josef, HULMÁKOVÁ, Jana a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3.

VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8.

VOŇKOVÁ, Jiřina a SPOUSTOVÁ, Ivana. *Domáci násilí z pohledu žen a dětí: právní stav k 1.1.2016*. 3. vydání. Praha: proFem, 2016. ISBN 978-80-904564-5-7.

ZAPLETAL, Josef a kol. *Prevence kriminality*. 2. vydání. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2005. ISBN 80-7251-200-5.

2. Seznam použitých internetových zdrojů

Asociace občanských poraden. O nás. *Občanské poradny* [online]. Asociace občanských poraden [cit. 27-05-2022]. Dostupné z: <https://www.obcanskeporadny.cz/cs/o-nas>

ASOCIACE PRACOVNÍKŮ INTERVENČNÍCH CENTER ČR, Z.S. Statistické údaje intervenčních center v ČR srovnání rok 2020 až 2021. In: *domáci-násilí*. [online]. [cit. 28-08-2022] Dostupné z: <http://www.domaci-nasili.cz/wp-content/uploads/Komentář-APIC-2020-2021.pdf>

Bílý kruh bezpečí, z.s. Týrání osoby žijící ve společném obydlí. *Bílý kruh bezpečí* [online]. Copyright Bílý kruh bezpečí, z.s, ©2009 [cit. 11-11-2021]. Dostupné z: <https://www.bkb.cz/pomoc-obetem/trestne-ciny/tyrani-osoby-zijici-ve-spolecnem-obydli/>

Bílý kruh bezpečí, z.s. Veřejný závazek sociálních služeb. *Bílý kruh bezpečí* [online]. Copyright Bílý kruh bezpečí, z.s, 2016 [cit. 27-05-2022]. Dostupné z: <https://www.bkb.cz/o-nas/zakladni-udaje-o-organizaci/verejny-zavazek-socialnich-sluzeb/>

DURDÍK, Tomáš a VITOUŠOVÁ, Petra. *Práva oběti trestného činu, stav platný k 1.8. 2021* [e-kniha]. Praha: Bílý kruh bezpečí, z.s. s finanční podporou MPSV ČR, 2021 [cit. 31-05-2022]. ISBN 978-80-88227-09-0. Dostupné z: <https://www.bkb.cz/pomoc-obetem/prava-obeti-trestneho-cinu/>

JEŽKOVÁ, Veronika a POKORNÁ, Dana. *Nejste na to sama - Informace pro oběti sexuálního násilí a jejich blízké* [e-kniha]. 2. vydání. Praha: proFem – centrum pro oběti domácího a sexuální násilí, 2021 [cit. 13-06-2022]. ISBN 978-80-907512-3-1. Dostupné z: <https://www.profem.cz/cs/vydali-jsme/publikace/a/nejste-na-to-sama---informace-pro-obeti-sexualniho-nasili-1>

JEŽKOVÁ, Veronika a POKORNÁ, Dana. *Nejste na to sama - Informace pro oběti sexuálního násilí a jejich blízké* [e-kniha]. 2. vydání. Praha: proFem – centrum pro oběti domácího a sexuální násilí, 2021 [cit. 13-09-2022]. ISBN 978-80-907512-3-1. Dostupné z: <https://www.profem.cz/cs/vydali-jsme/publikace/a/nejste-na-to-sama---informace-pro-obeti-sexualniho-nasili-1>

proFem. Práva obětí trestných činů. *proFem* [online]. proFem, © 2022 [cit. 01-06-2022]. Dostupné z: <https://www.profem.cz/cs/co-delame/prava-obeti-trestnych-cinu>

proFem. Publikace. *proFem* [online]. proFem, © 2022 [cit. 26-05-2022]. Dostupné z: <https://www.profem.cz/cs/vydali-jsme/publikace>

proFem. Služby. *proFem* [online]. proFem, © 2022 [cit. 25-05-2022]. Dostupné z: <https://www.profem.cz/cs/co-delame/sluzby>

3. Seznam použitých odborných článků

BEDNÁŘ, Miroslav. Stalking – nebezpečné pronásledování. *Právní rozhledy*, 2014, roč. 22, č. 20, str. 698-702. ISSN 1210-6410.

IMRÍŠKOVÁ, Romana, PODANÁ, Zuzana. Prevalence a charakteristiky stalkingu v České republice: výsledky viktimologického výzkumu. *Trestněprávní revue*, 2014, roč. 13, č. 4, str. 94-99. ISSN 1213-5313.

JELÍNEK, Jiří, PELC, Vladimír. Zákon o obětech trestných činů - jeho nedostatky a možnosti řešení. *Bulletin advokacie*, 2015, 2015(11), str. 19-23. ISSN 1210-6348.

VÁLKOVÁ, Helena. Česká podoba stalkingu podle § 354 TrZ v širších než jen trestněprávních souvislostech. *Trestněprávní revue*, 2009, roč. 8, č. 9, str. 257-263. ISSN: 1213-5313.

4. Seznam použitých právních předpisů

Česko. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

Česko. Zákon č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů.

Česko. Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Česko. Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

5. Seznam použité judikatury

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 5. 2012, sp. zn. 11 Tdo 1672/2011.

6. Seznam ostatních zdrojů

MARTINKOVÁ, Milada a BIEDERMANOVÁ, Eva. *Senioři v České republice jako oběti i pachatelé kriminálních deliktů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Ediční řada Studie. ISBN 978-80-7338-181-3.

ROUBALOVÁ, Michaela a kol. *Oběti kriminality: poznatky z viktimizační studie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-174-5.

Problematika oběti trestného činu v kriminologii

Abstrakt

Tato diplomová práce pojednává o problematice oběti trestného činu v kriminologii. Jejím cílem je uvést čtenáře do této problematiky, a to nejen skrze popsání vývoje pohledu na oběť v historii, ale také tím, že ho provedu procesem viktimizace a obeznámením mimo jiné s tím, jakou roli v něm může sehrát chování oběti nebo vztah mezi obětí a pachatelem. Zároveň v ní uvádím, jaké faktory mohou mít vliv na to, že se kdokoliv může stát obětí, a jaké dopady může trestný čin na oběť mít. V neposlední řadě v ní popisuji současný stav ochrany oběti ve vybraných právních předpisech a druhy pomoci obětem poskytované. Pozornost věnuji také viktimologické prevenci, jejím druhům a podobám. V textu práce zmiňuji i několik návrhů *de lege ferenda*. Metoda, kterou jsem ve své práci použila, je především deskriptivní a analytická.

Tato práce je rozčleněna na úvod, pět částí, které se následně dělí do kapitol a některé do bodů, a na závěr.

První část se věnuje vymezení kriminologie a poté viktimologie, jejímu předmětu, stručně nastíněné historii vývoje a měnícímu se pohledu na oběť. Zabývá se také pojmem oběť v kriminologii a jednotlivými typologiemi obětí – jak obecnými typy obětí, tak zvláštními typy obětí, jako jsou oběti senioři, oběti domácího násilí a oběti stalkingu.

Druhá část se zaměřuje na proces viktimizace, vliv chování oběti v něm a na vztah mezi obětí a pachatelem. Zmiňuje také index viktimizace, újmu oběti způsobenou a faktory ovlivňující dopad trestného činu na oběť spolu s fázemi prožívání újmy. Pamatuje také na posttraumatickou stresovou poruchu, na její podoby a upozorňuje na to, koho postihuje. Dále se zabývá reviktimizací a popisuje stockholmský syndrom. Tato část je zakončena předstíranou viktimizací, viktimností a představuje činitele, které mohou mít vliv na to, zda se obětí staneme.

Třetí část je zaměřena na právní úpravu ochrany oběti, na práva a postavení oběti ve vybraných právních předpisech – v zákoně o obětech trestných činů, trestním řádu a ochraně plynoucí z institutu vykázání podle zákona o Policii ČR. Rozebírán je zde také pojem oběť v trestněprávní rovině, a to z hlediska vymezení oběti podle zákona o obětech trestných činů a poškozeného podle trestního řádu a je provedeno jejich srovnání.

Ve čtvrté části je popsána pomoc obětem a jsou představeny její druhy, způsoby a některé subjekty, které ji poskytují.

Pátá část se zaměřuje na viktimologickou prevenci, její význam, užívané prostředky a na několik pravidel bezpečného chování.

Klíčová slova: oběť trestného činu, viktimizace, právní ochrana oběti

The issue of the crime victim in criminology

Abstract

This thesis deals with the issue of the crime victim in criminology. It aims to introduce the reader to this issue not only through describing the development of the view of the victim throughout history, but also by taking the reader through the process of victimization and introducing them to, among other things, the role that the victim's behaviour or the relationship between victim and offender may play in this process. I also outline what factors can influence anyone to become a victim and the impact a crime can have on a victim. Finally, I describe the current state of victim protection in selected legislation and the types of assistance provided to victims. I also pay attention to victimological prevention, its types and forms. In the text of the thesis, I also mention several *de lege ferenda* proposals. The method I have used in my thesis is mainly descriptive and analytical.

This thesis is divided into an introduction, five additional parts, which are then divided into chapters and some into sections, and a conclusion.

The first part is devoted to the definition of criminology and then victimology, its subject, a brief history of its development and the changing view of the victim. It also looks at the concept of the victim in criminology and the different typologies of victims – both general types of victims and special types of victims such as elderly victims, victims of domestic violence and victims of stalking.

The second part focuses on the victimisation process, the impact of the victim's behaviour in it and the relationship between the victim and the offender. It also mentions the victimisation index, the harm caused to the victim and the factors affecting the impact of the crime on the victim, along with the stages of experiencing harm. It also deals with post-traumatic stress disorder, its forms and highlights who it affects. In addition, it also discusses revictimization and describes Stockholm syndrome. This section concludes with pretend victimization, victimhood, and introduces the factors that can influence whether we become a victim.

The third part focuses on the legal regulation of the protection of the victim, the rights and status of the victim in selected legal regulations — in the Act on Victims of Crime, the Criminal Procedure Code and the protection arising from the institute of expulsion under the Act on the Police of the Czech Republic. The concept of victim in criminal law is also analysed here, in terms of the definition of a victim under the Act on Victims of Crime and an injured party under the Criminal Procedure Code and their comparison is drawn.

In the fourth part, the assistance to victims is described and the types of assistance, its methods and some of the entities that provide it are presented.

The fifth part focuses on victimology prevention, its importance, the means used and a few rules of safe behaviour.

Keywords: victim of crime, victimization, legal protection of the victim